

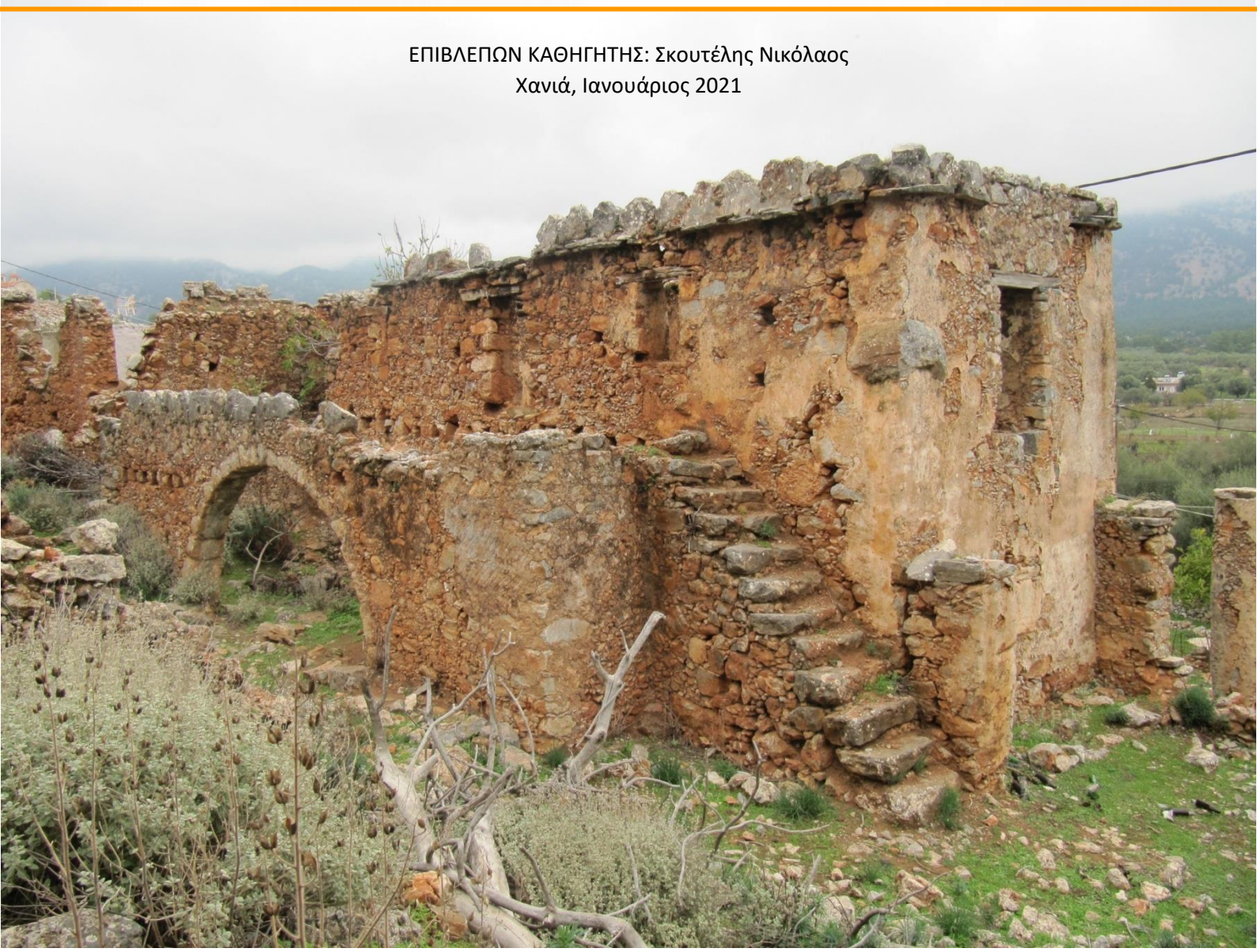
ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
“ΧΩΡΟΣ, ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ”
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Β΄: “ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΔΟΜΗΜΕΝΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕ ΠΡΟΗΓΜΕΝΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ & ΥΛΙΚΑ”

**“Αρχιτεκτονική Τεκμηρίωση και Πρόταση
Αποκατάστασης και Επανάχρησης
Οικίας Σεϊμένη στην Ανώπολη Σφακίων”
Restoration of the Seimeni house in Anopolis- Sfakia**

Μοχιανάκη Καραμπατζάκη Μαριλένα
Αρχιτέκτων Μηχανικός Δ.Π.Θ.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Σκουτέλης Νικόλαος
Χανιά, Ιανουάριος 2021

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πολυτεχνείου Κρήτης. Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου Νικόλαο Σκουτέλη για την πολύτιμη καθοδήγησή του και την άριστη συνεργασία μας κατά τη διάρκεια της εκπόνηση της εργασίας μου, και κυρίως για την αμέριστη κατανόηση και υπομονή του. Επίσης, ευχαριστώ την Ειρήνη Χωριανοπούλου για την συνεργασία και την βοήθεια στην αρχική φάση των μετρήσεων και την μεταφορά τους σε δύο όψεις αρχικών σχεδίων αποτύπωσης. Τέλος, ευχαριστώ τον Μανώλη Παπουτσάκη, αρχαιολόγο, καθώς και τους γονείς και τον αδερφό μου, οι οποίοι με βοήθησαν με το διαδικαστικό μέρος των συμπληρωματικών μετρήσεων και την υποστήριξή τους.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής μεταπτυχιακής εργασίας είναι η Οικία Σεϊμένη, μία χαρακτηριστική σφακιανή διώροφη κατοικία, πιθανώς του 18^{ου} αιώνα, που βρίσκεται στο χωριό Ανώπολη του Δήμου Σφακίων. Καθώς αποτελεί μεσοτοιχία με την διπλανή αξιόλογη, αλλά ελάχιστα διασωζόμενη, βενετσιάνικη κατοικία, πιθανώς των αρχών του 17^{ου} αιώνα, για την πληρέστερη και καλύτερη μελέτη και προτεινόμενη αντιμετώπιση, συμπεριλήφθηκε και αυτή στην πρόταση αποκατάστασης και επανάχρησης. Πρόκειται για δύο σημαντικά κτίρια της Κρητικής υπαίθρου, τα οποία έχουν εγκαταλειφθεί, με άμεσο κίνδυνο την ολοκληρωτική καταστροφή τους.

Ο σκοπός της εργασίας αυτής είναι αρχικά η αρχιτεκτονική και φωτογραφική τεκμηρίωση και αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης της οικίας, η μελέτη και περιγραφή της, καθώς και η συσχέτιση και σύγκρισή της με άλλα αντίστοιχα παραδείγματα κατοικιών στην ευρύτερη περιοχή της Κρήτης και ειδικότερα του Δήμου Σφακίων, με σκοπό την κατανόηση της δομής της και της τυπολογίας της. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη μελέτη και την ανάλυση της σχετικής βιβλιογραφίας, της συζήτησης με κατοίκους του οικισμού, καθώς και της επιτόπιας παρατήρησης, αποτύπωσης και ανάλυσης της αρχιτεκτονικής μορφής, του αρχιτεκτονικού τύπου και της μορφολογίας, αλλά και της παθολογίας του κτιρίου, που καταλήγει σε πρόταση αποκατάστασης με τις απαραίτητες μόνο επεμβάσεις, που σέβονται την αρχική δομή του κτιρίου, χωρίς να αλλοιώνουν το χαρακτήρα του, και χρησιμοποιώντας συμβατά υλικά κατασκευής. Βασικός στόχος είναι η αρμονική συνύπαρξη παλαιού και νέου και η ομαλή ενσωμάτωση της νέας χρήσης στο αρχικό κέλυφος, σταματώντας την περαιτέρω καταστροφή του κτιρίου.

Η Οικία Σεϊμένη προτείνεται να μετατραπεί σε Μουσείο του Βοσκού & Συλλογής Υφαντών. Η διπλανή ενετική κατοικία αποτυπώνεται όσο είναι δυνατόν καλύτερα, λόγω της κακής κατάστασής της, και προτείνεται η συντήρηση, αποκατάσταση και επανασύνδεσή της με την Οικία Σεϊμένη, που θα αποτελέσει το βασικό χώρο στέγασης του μουσείου. Το μουσείο αυτό θα περιλαμβάνει κυρίως υφαντά της περιοχής, καθώς και ένα τμήμα σχετικά με την ζωή στην ύπαιθρο στην ευρύτερη περιοχή και τις κτηνοτροφικές δραστηριότητες, στοιχεία που αποτελούσαν από παλιά μέρος του τυπικού κρητικού σπιτιού. Επιπλέον, ακολουθείται μια παρεμφερής, με την παλιά, χωροταξική οργάνωση των επιμέρους νέων λειτουργιών και χρήσεων των χώρων της οικίας. Με τον τρόπο αυτό, διατηρείται, ακόμα και νοηματικά, η φυσιογνωμία και η αυθεντικότητα του κτιρίου. Επίσης, θα δημιουργηθεί χώρος εργαστηρίων – παρουσιάσεων στην αυλή, ώστε να πραγματοποιούνται περιοδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές και επισκέπτες, που θα αφορούν τόσο στη γνωριμία της αρχιτεκτονικής των κτιρίων, όσο και στην καλύτερη κατανόηση των παραδοσιακών αυτών εργασιών (κατασκευή υφαντών, τυροκομία, κλπ.).

Παράλληλα, σκοπός είναι η διαχείριση και ο σχεδιασμός του ευρύτερου εξωτερικού χώρου στον οποίο βρίσκονται τα κτίρια, ώστε να ενταχθούν αρμονικά στο φυσικό περιβάλλον τους, μέσα από έναν ενιαίο σχεδιασμό. Η προτεινόμενη επέμβαση θα δίνει έμφαση στην ιστορική, περιβαλλοντική και εκπαιδευτική διάσταση του συγκροτήματος. Η ιστορική διάσταση αφορά στη διατήρηση και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής των κτιρίων και στην προβολή της σημασίας τους ως τυπικά παραδείγματα της κρητικής κατοικίας της υπαίθρου, μέσω ενός εκθεσιακού-μουσειακού χώρου. Η περιβαλλοντική διάσταση επιδιώκεται μέσω της αρμονικής ένταξης του όλου συγκροτήματος στο φυσικό του περιβάλλον, με τη δημιουργία υπαίθριων χώρων υποδοχής και σύνδεσης των κτιρίων. Τέλος, η εκπαιδευτική διάσταση αφορά στις χρήσεις που θα ενταχθούν για τη δημιουργία του οργανωμένου μικρού μουσείου, που θα αποτελέσει για παλιούς και νέους, ζωντανή μνήμη και από δείγμα της παραδοσιακής ζωής και παραγωγής του τόπου. Μπορούν, επομένως, να χαρακτηριστούν αυτά τα δύο δείγματα κτιρίων εκφραστές της Κρητικής Αρχιτεκτονικής στην περιοχή.

ABSTRACT

The object of this dissertation is the Seimeni House, a typical two-storey house of Sfakia, probably of the 18th century, located in the village of Anopoli in the Municipality of Sfakia. As it is attached with the adjacent remarkable, but little preserved, Venetian house, probably from the beginning of the 17th century, for better approach of the study, it was also included in the proposal of the restoration and reuse. These are two important buildings of the Cretan countryside, which have been abandoned, with immediate danger of their complete destruction.

The purpose of this work is initially the architectural and photographic documentation and surveying of the current condition of the house, its study and description, as well as its correlation and comparison with other corresponding examples of houses in the wider area of Crete and in particular the Municipality of Sfakia, in order to understand its structure and typology. This is achieved through the study and analysis of the relevant bibliography, as well as on-site observation, mapping and analysis of the architectural form, the architectural type and morphology, but also the pathology of the building, which results in a restoration proposal with only the necessary interventions, which respects the original structure of the building, without tampering its character, and using compatible construction materials. The main goal is the harmonious coexistence of old and new and the smooth integration of the new use in the original shell, stopping further destruction of the building.

The Seimeni House is proposed to be transformed into a Museum of Shepherd & Weaving Collection. The adjacent Venetian house is surveyed as best as possible, due to its poor condition, and its maintenance, restoration and reconnection with the Seimeni House is proposed, in which it will be the main accommodation of the museum. This museum will include mainly woven fabrics of the area, as well as a section on rural life in the general area and livestock activities, elements that were, from the past, part of the typical Cretan rural house. In addition, a similar, with the old, spatial organization of the new functions and uses of the spaces of the house is followed. In this way, the physiognomy and authenticity of the building is preserved, even semantically. Also, a space of workshops - presentations will be created in the yard, in order to carry out periodic educational programs for students and visitors, which will concern both the acquaintance with the architecture of the buildings, and better understanding of these traditional works (weaving, cheese making, etc.).

At the same time, the purpose is the design of the general outdoor space in which the buildings are located, in order to integrate harmoniously into their natural environment, through a comprehensive planning. The proposed intervention will emphasize the historical, environmental and educational dimension of the complex. The historical dimension concerns the preservation and promotion of the architectural heritage of the buildings and the promotion of their importance as typical examples of the Cretan country house, through an exhibition-museum space. The environmental dimension is sought through the harmonious integration of the whole complex in its natural environment, with the creation of outdoor reception areas and the connection of the buildings. Finally, the educational dimension concerns the uses that will be included for the creation of the organized small museum, which will be for old and young, a living memory and a tangible sample of the traditional rural life and local production of the place. Therefore, these two examples of buildings can be characterized as exponents of Cretan Architecture in the area.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ.8
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ	σελ.9
1.1. Η θέση	σελ.11
1.2. Ιστορικό Πλαίσιο	σελ.16
1.3. Το Κρητικό Σπίτι - Αρχιτεκτονική	σελ.17
1.3.1. Η κρητική αναγέννηση	
1.3.2. Η κρητική παραδοσιακή κατοικία	
• Ανάλυση Τύπων	
• Μορφολογική – Κατασκευαστική ανάλυση	
1.4. Παραδείγματα αντίστοιχων, με τα προς μελέτη, κτιρίων στην Κρήτη	σελ.44
1.4.1. Ανώπολη Σφακίων	
1.4.2. Αράδαινα Σφακίων	
1.4.3. Κουσές Μεσσαράς	
1.4.4. Ρογδιά Ηρακλείου	
2. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ, ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ	σελ.53
2.1. Εισαγωγικά	σελ.55
2.2. Γενική Περιγραφή	σελ.62
2.3. Αναλυτική Περιγραφή	σελ.68
2.3.1. Τοιχοποιίες – Επιχρίσματα - Κονιάματα	
2.3.2. Καμάρα – Τόξο	
2.3.3. Κουζίνα – Καμινάδα - Φούρνος	
2.3.4. Πατώματα	
2.3.5. Δώμα	
2.3.6. Παράθυρα	
2.3.7. Πόρτες	
2.3.8. Σκάλες	
2.3.9. Υδρορροές	
2.3.10. Κληματαριά	
2.3.11. Πατητήρι	
2.3.12. Αυλή - Είσοδος	
2.4. Παθολογία	σελ.79

3. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ – ΣΧΕΔΙΑ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	σελ.85
4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ – ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΩΣ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΟΣΚΟΥ, ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΥΦΑΝΤΩΝ - ΕΠΙΡΡΟΕΣ	σελ.97
4.1. Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας Βώρων	σελ.99
4.2. Μουσείο Αγροτικής Ζωής Πισκοπιανού	σελ.101
4.3. Το Σπίτι του Βοσκού	σελ.103
4.4. Μουσείο Βοσκού Δοράς	σελ.105
5. ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ	σελ.107
5.1. Γενική περιγραφή – Άξονες σχεδιασμού – Προτεινόμενη χρήση	σελ.109
5.2. Αναλυτική περιγραφή προτεινόμενης επέμβασης	σελ.111
5.3. Παραδείγματα εκθεμάτων του μουσείου	σελ.116
6. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΣΧΕΔΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ	σελ.119
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ.135

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής μεταπτυχιακής εργασίας είναι η Οικία Σεϊμένη, μία χαρακτηριστική σφακιανή διώροφη κατοικία, πιθανώς του 18^{ου} αιώνα, που βρίσκεται στο χωριό Ανώπολη του Δήμου Σφακίων. Αποτελεί μεσοτοιχία με την διπλανή αξιόλογη, αλλά ελάχιστα διασωζόμενη, βενετσιάνικη κατοικία, πιθανώς των αρχών του 17^{ου} αιώνα. Η Οικία Σεϊμένη αποτελεί δείγμα δίπατου κτίσματος («ονταλίδικου σπιτιού»), μία μορφή του σφακιανού καμαρόσπιτου, όμως με την καμάρα στην είσοδο του ημιυπαίθριου χώρου της κατοικίας και όχι ως κεντρικό δομικό στοιχείο της ίδιας της κατοικίας όπως ορίζονται συνήθως τα καμαρόσπιτα, καθώς και με τον φούρνο στην αυλή, χωριστά από την κυρίως κατοικία. Η διπλανή βενετσιάνικη κατοικία, χαρακτηριστικό δείγμα της βενετσιάνικης αρχιτεκτονικής της υπαίθρου, και πιο συγκεκριμένα του πυργόσπιτου, είναι ένα μακρόστενο διώροφο κτίριο με ορθογώνια κάτοψη και χαρακτηριστικό δίλοβο άνοιγμα στην βορινή όψη. Πρόκειται για δύο σημαντικά κτίρια της Κρητικής υπαίθρου, τα οποία έχουν εγκαταλειφθεί, με άμεσο κίνδυνο την ολοκληρωτική καταστροφή τους.

Η οικία Σεϊμένη επιλέχθηκε καθώς αποτελεί ένα παράδειγμα αντιπροσωπευτικού σφακιανού σπιτιού, που έχει παραχωρηθεί στο Δήμο Σφακίων ως δωρεά. Αποτελεί παράδειγμα μελέτης και ανάλυσης του αρχιτεκτονικού τύπου αντίστοιχων κτιρίων της περιοχής, η μεθοδολογία και ο τρόπος αποκατάστασης του οποίου μπορεί να αποτελέσει υπόδειγμα και για άλλα κτίρια παρόμοιας μορφολογίας, με τρόπο συμβατό στην κατασκευή και στην τυπολογία τους, που υπάρχουν τόσο στην Ανώπολη όσο και σε άλλα χωριά της ευρύτερης περιοχής. Επίσης μπορεί να αποτελέσει μια πρώτη προσέγγιση και μελέτη σε μελλοντική αξιοποίησή του από το Δήμο.

Ο σκοπός της εργασίας αυτής είναι αρχικά η αρχιτεκτονική και φωτογραφική τεκμηρίωση και αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης της οικίας, η μελέτη και περιγραφή της, καθώς και η συσχέτιση και σύγκρισή της με άλλα αντίστοιχα παραδείγματα κατοικιών στην ευρύτερη περιοχή της Κρήτης και ειδικότερα του Δήμου Σφακίων, με σκοπό την κατανόηση της δομής της και του αρχιτεκτονικού της τύπου. Θα μπορούσε έτσι να αποτελέσει ένα χρήσιμο υλικό σε εργασίες αποκατάστασης, αλλά και χρήσιμες πληροφορίες εάν τα κτήρια αυτά υποστούν ακόμη μεγαλύτερη καταστροφή ή ακόμα αν καταρρεύσουν πλήρως. Για να επιτευχθεί ο παραπάνω σκοπός, έγινε μελέτη και ανάλυση της σχετικής βιβλιογραφίας, αξιοποιήθηκαν μαρτυρίες κατοίκων του οικισμού στον οποίο εντάσσεται η οικία Σεϊμένη, έγινε επιτόπια παρατήρηση, αποτύπωση και ανάλυση, η οποία αφορά στην αρχιτεκτονική μορφή, στην τυπολογία και μορφολογία της, όπως επίσης και μελέτη της παθολογίας του κτιρίου. Όλη αυτή η μελέτη και ανάλυση καταλήγει σε πρόταση αποκατάστασης με σεβασμό στην αρχική δομή του κτιρίου, τη διατήρηση του χαρακτήρα του, προκρίνοντας για το σκοπό αυτό μόνο τις απαραίτητες επεμβάσεις και χρησιμοποιώντας συμβατά υλικά κατασκευής. Βασικός στόχος είναι να συνδυαστούν αρμονικά το παλιό με το καινούργιο, να σταματήσει η καταστροφή και κατάρρευση του κτιρίου, να ενσωματωθεί αρμονικά σε αυτό η νέα χρήση του, αλλά και να αποτελέσει σημείο αναφοράς των κατοίκων και των επισκεπτών. Η Οικία Σεϊμένη προτείνεται να μετατραπεί σε Μουσείο του Βοσκού & Συλλογής Υφαντών.

Η προτεινόμενη νέα χρήση είναι συμβατή με την αρχική χρήση ως κατοικία, αφού θα αποτελέσει μικρό χώρο έκθεσης της ίδιας της ζωής και των αντικειμένων που εμπεριείχε παλιά, των εργασιών και των έργων που παράγονταν εκεί, καθώς ο επισκέπτης ταυτόχρονα θα βλέπει τα εκθέματα στον αυθεντικό χώρο που έπαιρναν ζωή. Έτσι, το κτίριο παραμένει κατ’ ουσία ως μουσείο του εαυτού του.

Βασική επιδίωξη αποτελεί να παραμείνουν τα αυθεντικά στοιχεία της οικίας όπως ήταν αρχικά, χωρίς να αλλοιώνεται ο χαρακτήρας της, χωρίς πολλά αυθαίρετα στοιχεία με ανεπαρκή τεκμηρίωση ή ενδείξεις ότι ισχύουν και στην συγκεκριμένη περίπτωση, και ενσωματώνοντας με διακριτικό και συμβατό τρόπο την «μνήμη» της πολύχρονης ερειπιώδους κατάστασης της οικίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

1.1 Η ΘΕΣΗ

Η Κρήτη, βρίσκεται στο νότιο άκρο του Αιγαίου και στο κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου, σε κομβικό σημείο για τις μεταφορές, από το παρελθόν μέχρι και σήμερα. Η στρατηγική της θέση αποτελεί προνόμιο της, αλλά είναι αυτή που αποτέλεσε αιτία πολλών και σκληρών επιθέσεων κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης ιστορίας της, και των πολλών κατακτητών της. Ακόμη και σήμερα η γεωγραφική της θέση σε συνάρτηση με τον ενεργειακό της υποθαλάσσιο πλούτο, την έχουν καταστήσει πεδίο διεκδικήσεων και αντιπαραθέσεων.

Η Κρήτη είναι το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας και αποτελείται από τους τέσσερις Νομούς: Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου, Λασιθίου. Το Ηράκλειο είναι η έδρα της Περιφέρειας Κρήτης. Η έκτασή της είναι 8.336 χλμ², και ο πληθυσμός της 621.340 κάτοικοι. Ο πιο δυναμικός τομέας της Περιφέρειας είναι ο τουρισμός. Δέχεται πάνω από 2 εκατομμύρια επισκέπτες το χρόνο.

Εικ.1. Αεροφωτογραφία Κρήτης, με τον Δήμο Σφακίων σε σχέση με την έδρα της Περιφέρειας Κρήτης.
(Πηγή: Επεξεργασμένη εικόνα από Google Earth)

Ο Δήμος Σφακίων με έδρα τη Χώρα Σφακίων, βρίσκεται νοτιοανατολικά του Νομού Χανίων και ταυτίζεται με την ιστορική επαρχία των Σφακίων. Αποτελείται από παραθαλάσσιο και ορεινό τμήμα που χωρίς ενδιάμεση περιοχή ανέρχεται από το Λιβυκό απότομα, με ελάχιστες πεδινές εκτάσεις, συναντώντας φαράγγια και πολλά οροπέδια, έως τα Λευκά Όρη. Ο πληθυσμός είναι 1.889 κάτοικοι (απογραφή 2011) και έχει έκταση 467.589 στρέμματα.¹

Εικ.2. Αεροφωτογραφία Δήμου Σφακίων και θέση Ανώπολης. (Πηγή: Επεξεργασμένη εικόνα από Google Earth)

¹ Δήμος Σφακίων, <http://sfakia.gr/travel/el/>.

Η Ανώπολη είναι χωριό του Δήμου Σφακίων, όπου απλώνεται στο ομώνυμο εύφορο οροπέδιο νότια των Λευκών Ορέων, με ελαιώνες και βοσκότοπους σε υψόμετρο 600 μ.. Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία, την ελαιοκαλλιέργεια, την μελισσοκομία και τον τουρισμό. Στο χωριό ανήκουν πολλοί διάσπαρτοι (μέσα στο οροπέδιο) οικισμοί, και πρόκειται για τους Κάμπος, Γύρος, Άσες, Ρίζες, Καμπιά, Μαρανά, Σκάλα, Παυλιανά, Λιμνιά, Άγιος Δημήτριος και Βαρδιανά. Απέχει από τα Χανιά 84χλμ. Από την Χώρα Σφακίων απέχει περίπου 12 χλμ., και ο δρόμος που τους συνδέει είναι ελικοειδής, ο οποίος ανεβαίνει τα απότομα βουνά μέχρι την Ανώπολη και έπειτα συνεχίζει προς την Αράδαινα.²

Η αρχαία Ανώπολη είναι κοντά στο σημερινό χωριό, στα δυτικά και νοτιοδυτικά του, στο λόφο της Αγ. Αικατερίνης όπου συναντώνται τα ερείπιά της. Το σημερινό Λουτρό ήταν το λιμάνι της αρχαίας Ανώπολης και λεγόταν Φοίνικας ή Κατώπολη. Η θέση της επέτρεπε να έχει την εποπτεία της ξηράς σημαντικής έκτασης, καθώς επίσης και του Λιβυκού πελάγους. Μπορούσε μέσω του λιμανιού της να έχει επικοινωνία με Ανατολή και Δύση, ως ενδιάμεσος σταθμός.³

Εικ.3. Αεροφωτογραφία θέσης οικισμού Γύρου σε σχέση με την σημερινή πόλη και την Αρχαία Ανώπολη.
(Πηγή: Επεξεργασμένη εικόνα από Google Earth)

Συνεχίζοντας τον ελικοειδή δρόμο προς τα δυτικά, σε απόσταση 3,5 χλμ. από την Ανώπολη και σε υψόμετρο 520μ., βρίσκεται το ερειπωμένο πλέον χωριό της Αράδαινας. Εκεί βρίσκονται πολλά σπίτια δείγματα της παραδοσιακής Σφακιανής αρχιτεκτονικής, και μια σιδερένια γέφυρα που ενώνει τις δύο πλευρές του αρκετά υψηλού φαραγγιού της Αράδαινας, που ήταν προσφορά των αδελφών Βαρδινογιάννη. Η κατασκευή της γέφυρας ολοκληρώθηκε το 1986, και αναφέρεται ως η ψηλότερη στην Ελλάδα και δεύτερη στην Ευρώπη, με το ύψος της να φθάνει τα 138 μ. Κατά τους καλοκαιρινούς μήνες έρχονται πολλοί επισκέπτες για να κάνουν άλμα με ελαστικό σχοινί (bungee jumping).⁴

² Σπανάκης Στ. (1993), *Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων (Μητρώων των Οικισμών)*, τόμος Α', Ηράκλειο: Γραφικές Τέχνες Γ. Δετοράκης., σελ. 114.

³ Δήμος Σφακίων, <http://sfakia.gr/travel/el/>.

⁴ Δήμος Σφακίων, ό.π.

Εικ.4. Αριστερά: Άποψη του φαραγγιού της Αράδαινας. Δεξιά: Γέφυρα στο φαράγγι της Αράδαινας.
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Η οικία Σεϊμένη βρίσκεται στην Ανώπολη, στον οικισμό Γύρο, ο οποίος βρίσκεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της πόλης, στις παρυφές του λόφου της Αγ. Αικατερίνης. Αν ακολουθήσει κανείς τον δρόμο που περνάει από τον οικισμό και ο οποίος κυκλώνει την οικία, καταλήγει στην εκκλησία του Αγίου Παύλου. Δεν υπάρχει άμεση σύνδεση ή δρόμος που να οδηγεί σε υψηλότερο μέρος του λόφου ή στην Αγ. Αικατερίνη, αλλά για να φτάσει κανείς πάνω στο λόφο θα πρέπει να διασχίσει τον κεντρικό οικισμό του χωριού, και πιο συγκεκριμένα τον δρόμο που ξεκινάει από την πλατεία του χωριού και κατευθύνεται νότια.

Εικ.5. Αριστερά: Ο δρόμος που ανηφορίζει για τον λόφο της Αγ. Αικατερίνης. Δεξιά: Ο Αγ. Παύλος.
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.6. Ο οικισμός Γύρος στην Ανώπολη Σφακίων. (Πηγή: Επεξεργασμένη εικόνα από Google Earth)

Εικ.7. Οικία Σεϊμένη, στον οικισμό Γύρος στην Ανώπολη Σφακίων. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.8. Άποψη από την νότια πλευρά του οικοπέδου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.9. Άποψη από την βόρεια πλευρά του οικοπέδου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

1.2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η Ανώπολη στην αρχαιότητα ήταν σημαντική και ανεξάρτητη πόλη, με δικό της νόμισμα. Ήταν αυτή που από κοινού με την Αράδαινα, την Ποικίλασσο και άλλες πόλεις, υπέγραψαν με τον Ευμένη Β' της Περγάμου, το 183 π.Χ., τη συνθήκη συμμαχίας των 30 Κρητικών πόλεων. Κατά τον 3^ο αιώνα π.χ. η γειτονική Αραδήνα την κατέλαβε, σύμφωνα με πηγές, όμως ο Χαρμάδας από την Ανώπολη την απελευθέρωσε. Ίσως κατά τη χρονική αυτή περίοδο να ανήκει η πρώτη φάση των τειχών της.⁵ Πελασγικά τείχη, τα οποία ο Pashley παρατήρησε σε μήκος 300 βημάτων, πάχους 6 και ύψους 5-11 ποδιών, σώζονται ακόμη στον οικισμό Ρίζα.⁶

Η Ανώπολη, ονομαστή στους ελληνιστικούς χρόνους, ήκμασε κυρίως στη ρωμαϊκή και βυζαντινή περίοδο. Υπολείμματα των δεξαμενών από τις οποίες υδρευόταν η πόλη σώζονται και σήμερα.

Η Ανώπολη κήκε πολλές φορές από τους κατακτητές διαχρονικά, ως αντίποινα για την πληθώρα των επαναστάσεων των κατοίκων της απέναντί τους. Η Ανώπολη υπήρξε από νωρίς έδρα των επαναστατών κατά των Βενετών. Το 1365, μετά την καταστολή της επανάστασης των Καλεργών, οι κατακτητές κατέστρεψαν τελείως την πόλη και για 100 χρόνια δεν άφησαν να υπάρξει ζωή στον τόπο, ούτε για τους ανθρώπους, ούτε για ζώα. Έτσι διασκορπισμένοι οι κάτοικοι σε άλλους τόπους, ερήμωσε η περιοχή. Μάλιστα σε έγγραφο του 1388 αναφέρεται ότι το έδαφος της Ανώπολης εκκενώθηκε, ενώ στην απογραφή του Καστροφύλακα το 1583 δεν αναφέρεται καν. Αργότερα ξανακατοικήθηκε και ήταν ανθηρό χωριό.⁷ Οι Τούρκοι βέβαια δεν κατοίκησαν στα Σφακιά, αλλά ελάμβαναν μόνο χαράτσι.

Οι Σφακιανοί ξεκίνησαν την πρώτη επανάσταση κατά των Τούρκων το 1770, με αρχηγό των επαναστατών τον Ιωάννη Βλάχο, γνωστό ως Δασκαλογιάννη, η οποία όμως καταπνίγηκε. Η Ανώπολη καταστρέφεται, αν και ερείπια από το σπίτι του Δασκαλογιάννη σώζονται στην συνοικία Κάμπος.⁸ Στην Θυμιανή Παναγιά, κοντά στο χωριό Κομητάδες, οι Σφακιανοί μαζεύονταν και ευλογούσαν τα όπλα τους πριν από κάθε μεγάλη εξέγερση. Από εκεί επίσης, με απόφαση της λαϊκής συνέλευσης, κηρύσσεται η έναρξη της επανάστασης του 1821 στο νησί.⁹ Είχαν προηγηθεί η Συνέλευση των Γερόντων στα Γλυκά νερά, με την απόφαση της αναγκαιότητας της επανάστασης και στην Κρήτη, καθώς και η συνάθροιση των Προεστών της Κρήτης στο Λουτρό, όπου εγκρίθηκε η απόφαση της Συνέλευσης των Γερόντων και το Λουτρό ονομάστηκε «Πρωτεύουσα της ελεύθερης Κρήτης». Αργότερα το 1866 λόγω νέας επανάστασης, ο Ομέρ πασάς κατέστρεψε και πάλι την Ανώπολη.¹⁰ Γενικά σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, η ιστορία της Κρήτης και των Σφακίων είναι γεμάτη με αγώνες και αιματοχυσίες με στόχο πάντα την απελευθέρωση από τους Τούρκους και την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα το 1913.¹¹

⁵ Νινιού - Κινδελή Β., Τσίγκου Α., *Ανώπολις Σφακίων*, http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=15821

⁶ Σπανάκης Στ. (1993), *Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων (Μητρώων των Οικισμών)*, τόμος Α', Ηράκλειο: Γραφικές Τέχνες Γ. Δετοράκης, σελ. 114.

⁷ Σπανάκης Στ., ό.π., σελ.114.

⁸ Το 2006 η ελληνική πολιτεία τιμώντας αυτή την επανάσταση, καθιέρωσε με προεδρικό διάταγμα ως τοπική εθνική εορτή την πρώτη Κυριακή μετά την 17^η Ιουνίου.

⁹ Πολυράκης Γ. (2018). *Η Θυμιανή Παναγιά στην Επανάσταση του 1821*. <https://www.haniotika-nea.gr/i-thimiani-panagia-stin-epanastasi-tou-1821/>

¹⁰ Σπανάκης Στ., ό.π., σελ.114.

¹¹ Ανδρικάκης Α. (2020). *Ιανουάριος 1897: Οι σφαγές στην Κρήτη και η πυρπόληση των Χανίων με την ανοχή των Ευρωπαίων που... πόζαραν στα ερείπια!*, <https://www.candiadoc.gr/2020/01/19/i-sfages-stin-kriti-ke-i-pyrgopolisi-ton/>

1.3. ΤΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΣΠΙΤΙ – ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το κρητικό σπίτι έχει περάσει από πολλά στάδια και μορφές διαχρονικά, και ανάλογα με την περίοδο, τους κατακτητές και τις επιρροές από άλλα μέρη που έφερναν πίσω οι έμποροι, ενσωμάτωσε πολλά νέα στοιχεία και δημιούργησε πολλές διαφορετικές παραλλαγές που συνδέονται και αποδίδουν διαφορετικές εκδοχές του τύπου της κατοικίας. Τις περισσότερες φορές αυτές οι παραλλαγές και οι διαφορετικοί τύποι των κατοικιών δεν μπορούν να οριστούν απόλυτα σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, γιατί η εξέλιξή τους δεν ακολούθησε μια γραμμική πορεία, αλλά επηρεάζονταν από το φυσικό ανάγλυφο της κάθε περιοχής και από την οικονομική ευμάρεια της εκάστοτε εποχής και της κάθε οικογένειας. Παρακάτω αναλύονται συνοπτικά οι βασικοί τύποι του κρητικού σπιτιού και τα χαρακτηριστικά τους, με ιδιαίτερη έμφαση στο κρητικό σπίτι της υπαίθρου, και ειδικότερα των τυπολογιών του κρητικού σπιτιού με δώμα, που συναντούμε στην οικία Σεϊμένη και επηρεάζουν την τεκμηρίωση της υφιστάμενης κατάστασης και ανάλυσης της οικίας, καθώς και της πρότασης αποκατάστασης.

1.3.1. Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Μετά την κατάληψη της Κρήτης από τους Ενετούς, από τα πρώτα μόλις χρόνια, σημειώνεται μία έντονη οικοδομική δραστηριότητα. Τα στοιχεία που βοήθησαν για την ανάπτυξη αυτής της δραστηριότητας ήταν αρκετά, και τα σημαντικότερα ήταν τα οχυρωματικά – αμυντικά έργα, ο επιδιωκόμενος εξωραϊσμός των πόλεων, αλλά και η σημαντική δραστηριότητα των φεουδαρχών (Κρητών και Ενετών). Κατά τους πρώτους χρόνους της κυριαρχίας, οι βενετογοιτικές επιρροές φαίνονται στους δίκεντρους οξυκόρυφους θόλους και τα τόξα, στα λίγα κτίσματα που σώζονται. Η κρητική αναγεννησιακή αρχιτεκτονική αναπτύσσεται από τον 16^ο έως τον 17^ο αιώνα, την εποχή δηλαδή που η Κρήτη αναπτύσσει έντονη καλλιτεχνική δραστηριότητα λόγω της συνύπαρξης με τους Βενετούς και της εκπαίδευσης πολλών ντόπιων στην Ιταλική κουλτούρα της Αναγέννησης. Σε αυτή τη χρονική περίοδο τα βενετσιάνικα στοιχεία συνενώνονται με την ντόπια παράδοση, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του ορθόδοξου ελληνικού στοιχείου που αποτελούσε την πλειοψηφία της κοινωνίας.

Τα πολλά στρατιωτικά έργα των βενετών που κατασκευάστηκαν κατά την περίοδο αυτή, επηρέασαν την παραδοσιακή αρχιτεκτονική των κατοικιών, όχι βέβαια τόσο καθαρά όσο στα δημόσια έργα και στα μοναστήρια. Αυτές οι επιρροές εμφανίζονται κυρίως στο πως διαμορφώνονται οι όψεις, στην τοξωτή πόρτα με παραστάδες και διακοσμήσεις στα ανοίγματα, τα δίλοβα παράθυρα, τα φουρούσια. Αλλά αυτό που εντυπωσιάζει και αποτελεί το πιο ενδιαφέρον στοιχείο, είναι το δώμα. Τα σπίτια είναι ψηλά, πετρόχτιστα, με επίπεδη σκεπή, που ασβεστώνεται και βάφεται για να μαζεύουν τα όμβρια ύδατα. Συγχρόνως γίνονται και πολυτελή δημόσια κτίρια, όπως η Λότζια του Ηρακλείου, του Ρεθύμνου, κλπ.

Στην ύπαιθρο του νησιού σώζονται κατοικίες – πύργοι, εξοχικές βίλες των φεουδαρχών, καθώς επίσης βρίσκονται και ερείπια απλών εξοχικών σπιτιών. Πολύτιμη πηγή είναι η καταγραφή που έκανε ο Gerola, γιατί πολλά από τα σπίτια που κατέγραψε είτε δεν υπάρχουν πια, είτε έχουν υποστεί πολλές αλλοιώσεις και φθορές. Παρακάτω αναλύονται πολύ συνοπτικά κάποια βασικά στοιχεία των τύπων των κατοικιών που συναντώνται στην κρητική ύπαιθρο και εντάσσονται σε αυτήν την κατηγορία.

Α) Αστική κατοικία. Πρόκειται για κατοικία που αποτελείται από το κατώγι (ισόγειο), το μετζάο (ενδιάμεσο όροφο) και το ανώγι (όροφο). Η αυλή δεσπόζει σε αυτά τα σπίτια, με μορφή «Γ» ή «Π». Σε αυτήν βρίσκεται το πηγάδι, η σκάφη, μερικές φορές στέρνα και πέτρινη σκάλα προς τον όροφο. Σε κάθε όροφο συναντάμε διαφορετική διάταξη και χρήση. Ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό σημειώνονται τα επιμελημένα ανοίγματα στα παράθυρα και θυρώματα, με παραστάδες και

τοξωτό ή επίπεδο ανώφλι. Με γλυπτό διάκοσμο ξεχώριζαν τα οικόσημα και οι γλυπτές επιγραφές που αναφερόταν στη οικογένεια που κατοικούσε εκεί. Η κατασκευή γινόταν με λιθοδομή, ενώ τα διαχωριστικά με λεπτούς ξύλινους τοίχους. Οι επιφάνειες είναι επιχρισμένες, πλην των πλαϊσίων των ανοιγμάτων, με χρώμα κοκκινωπό, αργιλώδες που το ανακάτευαν με άμμο και ασβέστη (σμέλουγκα). Στις γωνίες και στα στηθαία των κλιμακοστασίων υπήρχαν λαξευμένες πέτρες. Από επιρροή των οχυρωματικών έργων συναρτώνται επιφάνειες από λαξευμένο πωρόλιθο, αρμολογημένες όπως στα οχυρωματικά έργα. Το σημαντικότερο στοιχείο, το δώμα, είχε κλίση ώστε τα νερά να φεύγουν από τις υδρορροές (κουτσουνάρες και αναγλυφάδες). Ξύλινα δάπεδα υπήρχαν στους κοιτώνες και τη σάλα, ενώ από μεγάλες ορθογώνιες πλάκες ήταν το δάπεδο στις αυλές, τον εξώστη, την κουζίνα και τις αποθήκες. Μερικές φορές η αυλή στρώνονταν με βότσαλα (χοχλάδια) ή ακανόνιστες πέτρες, σε περίπτωση που ήταν δευτερεύουσα-βοηθητική. Η σκάλα είχε μεγάλα σκαλοπάτια πέτρινα.¹²

Β) Πύργοι – κατοικίες. Πρόκειται για κτίσματα ξεχωριστής μορφολογίας, φρουριακής αρχιτεκτονικής, και ανήκαν στους φεουδάρχες. Δεν έχουν ανοίγματα στο ισόγειο, είναι ψηλά κτίρια, έχουν ενισχυμένη βάση (καντονάδα), καταλήγοντας σε ταινία καμπύλης διατομής, που εξέχει του τοίχου, όπως στις οχυρώσεις. Το σχήμα των παλαιότερων πύργων, κατά τον Gerola, ήταν τετράγωνο και υπήρχαν στο ισόγειο δύο χώροι. Η επικοινωνία με τον όροφο γίνεται με εξωτερική πέτρινη σκάλα, ενώ εσωτερικά με ανασυρόμενη ξύλινη. Προκειμένου να προφυλαχτούν από επιθέσεις, η είσοδος κτίζεται ψηλότερα και για τον ίδιο λόγο τα παράθυρα είναι λίγα και μικρά. Με την πάροδο του χρόνου ο τύπος αυτού του κτίσματος εξελίσσεται, κατασκευάζονται περισσότεροι χώροι και το σχήμα του πύργου είναι πια ορθογώνιο, έτσι όπως θα εξυπηρετούσε για μόνιμη κατοικία.

Γ) Βίλες. Πρόκειται για τις εξοχικές κατοικίες των φεουδαρχών και ξεφεύγουν από τα φρουριακά χαρακτηριστικά. Είναι σαφείς οι αναφορές τους στα αναγεννησιακά πρότυπα. Στις κατόψεις των κτισμάτων του 16^{ου} αιώνα συναντώνται στοιχεία από συνθέσεις σημαντικών αναγεννησιακών αρχιτεκτόνων, όπως του Palladio, τα οποία αφομοιώνονται δημιουργικά από την ντόπια αρχιτεκτονική.

Δ) Αγροτικά βενετσιάνικα σπίτια. Πρόκειται για πιο απλά κτίσματα της υπαίθρου, χωρίς να σώζονται αρκετά. Στις περιγραφές του Gerola, συναντάμε τέτοια σπίτια στην Ανώπολη στα Σφακιά (βλ. και αναλυτικότερα σελ.59), στην Πόμπια Ηρακλείου, στο Ατσιπόπουλο του Ρεθύμνου. Συνδυάζοντας την παραδοσιακή αρχιτεκτονική με στοιχεία βενετσιάνικα και βυζαντινά, έχουν μεγάλη σημασία, καθώς έχουν τα χαρακτηριστικά τους διατηρηθεί στην κρητική αρχιτεκτονική. Αργότερα επί τουρκοκρατίας, οι αγάδες και οι μπέηδες τα έκαναν δικά τους κονάκια, κατά την προσφιλή τους τακτική να χρησιμοποιούν τα προϋπάρχοντα κτίσματα ως δικές τους μεγάλες και πλούσιες κατοικίες.

Ε) Πύλες. Αποτελούν στοιχεία της βενετσιάνικης αρχιτεκτονικής που συναντάμε στην Κρήτη. Κατά τη Τουρκοκρατία διασώθηκαν πολλές πόρτες και θυρώματα κτιρίων. Συνέχιζαν να κατασκευάζονται περίτεχνα τέτοια θυρώματα, με περισσότερο λαϊκίζοντα στοιχεία, μιμούμενα τα αυθεντικά υποδείγματα της Αναγέννησης.

ΣΤ) Ελαιοτριβεία. Συναντώνται ως πρόσθετα κτίρια στις μεγάλες κυρίως βενετσιάνικες κατοικίες. Συνήθως αποτελούνται από θολωτή στέγαση με εσωτερικές καμάρες. Τέτοια ελαιοτριβεία σώζονται έως σήμερα.

¹² Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), *ΚΡΗΤΗ*, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη*, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.240-245. Για την αστική κατοικία βασίζεται και περιέχει πολλές αναφορές από την μελέτη του Ι. Δημακόπουλου, *ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΟΥ ΡΕΘΕΜΝΟΥ*, Αθήνα 1977.

1.3.2. Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Το κρητικό παραδοσιακό σπίτι έχει γνωρίσει πολλές διαφοροποιήσεις και εξελίξεις κατά τους αιώνες, λόγω των πολλών κατακτητών, των διαφορετικών διαθέσιμων μέσων για την κατασκευή, αλλά και των συνθηκών διαβίωσης και επιβίωσης σε κάθε περίοδο. Τις περισσότερες φορές παρατηρούμε εξέλιξη και μετεξέλιξη της μορφής σταδιακά μέχρι να φτάσει σε άλλη παραλλαγή, με κοινά στοιχεία στους διαφορετικούς τύπους και με πλήθος παραλλαγών. Ανάλογα με τον τόπο, πολλές φορές εντοπίζουμε ύπαρξη μεμονωμένων στοιχείων άλλων τύπων σπιτιών, ενσωματωμένων σε άλλους τύπους, ειδικά σε παραθαλάσσιες περιοχές όπου οι κάτοικοι ταξίδευαν για εμπόριο και ενσωμάτωναν στο σπίτι τους στοιχεία που έβλεπαν σε άλλες περιοχές. Κοινό στοιχείο σε όλη την διάρκεια της εξέλιξης του κρητικού σπιτιού υπήρξε η απλότητα και η λιτότητά του, η ανάγκη να στεγάσει και όχι να κοσμήσει, καθώς και η ενσωμάτωσή του στο τοπίο, που τις περισσότερες φορές δύσκολα το ξεχωρίζεις από το βραχώδες τοπίο ή το βουνό. Τα υλικά κατασκευής είναι η πέτρα (συνήθως σκληρός σταχτής ασβεστόλιθος – αργό, δυσκολοπελέκτο υλικό), το χώμα και το ξύλο, συνήθως στην φυσική τους μορφή ή ελάχιστα επεξεργασμένα. Οι κρητικές κατοικίες της υπαίθρου έχουν μικρούς χώρους και έλλειψη ανοιγμάτων, εκτός της πόρτας εισόδου και ελάχιστων παραθύρων μικρών διαστάσεων. Αυτό οφείλεται, από την μία, κυρίως στην δύσκολη εύρεση μεγάλων ξύλων για στέγαση, και από την άλλη, στην έλλειψη υαλοστασίων και επομένως στην αδυναμία προστασίας από τον κρύο αέρα μέσω μεγάλων παραθύρων. Το κρητικό σπίτι επηρεάζεται από τα κλιματικά δεδομένα και τις καθημερινές, υπαίθριες και μη, εργασίες, οι οποίες διαμορφώνουν την τελική του οργάνωση. Αυτές οι πάγιες ανάγκες δικαιολογούν την ύπαρξη, την εξέλιξη, αλλά και την διαχρονική συνέχιση αυτών των αρχιτεκτονικών τύπων, τόσο σε περιόδους πολέμων και γενικευμένων συγκρούσεων, όσο και σε περιόδους ειρήνης.¹³ Με την πάροδο των χρόνων, την αύξηση των διαθέσιμων κατασκευαστικών υλικών λόγω ευκολότερης μεταφοράς τους από άλλα μέρη, αλλά και την αύξηση των αναγκών του κρητικού σπιτιού σε χώρους, εμφανίζονται και οι περισσότερες διαφοροποιήσεις στους εκάστοτε τύπους. Τέλος, η διαμόρφωση των χώρων του κρητικού σπιτιού επηρεάζεται επίσης από την διαμόρφωση του εδάφους, και το μέγεθός τους εξαρτάται και από την οικονομική και κοινωνική θέση της οικογένειας.¹⁴

• ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΥΠΩΝ

Η κρητική παραδοσιακή κατοικία εντάσσεται πλήρως στις ιδιομορφίες του εκάστοτε χώρου, στα πεδινά ή στα ορεινά τοπία. Είναι συνήθως ορθογωνικής κάτοψης, στενομέτωπης ή πλατυμέτωπης, και στις περισσότερες περιπτώσεις με δώμα και χωρίς διακοσμητικά στοιχεία πέρα από κάποια ελάχιστα, τα οποία είχαν κάποιον λειτουργικό λόγο ύπαρξης. Κατά την εξέλιξή του, το απλό μονόχωρο σπίτι με δώμα («λιακό»¹⁵) αρχίζει να γίνεται πιο σύνθετο και να μεγαλώνει, με προσθήκη επιπλέον χώρων εντός ή/και εκτός του κυρίως κτίσματος¹⁶, καθώς και με πατάρι/πατάρια ή επιπλέον όροφο. Το μέγεθός του και ο τρόπος στέγασής του εξαρτάται από τις διαστάσεις των διαθέσιμων κατασκευαστικών υλικών της κάθε περιοχής, καθώς και των αποστάσεων/ανοιγμάτων που αυτά μπορούν να καλύψουν κάθε φορά. Η τυπολογική κατάταξή τους μπορεί να γίνει με διάφορα κριτήρια, όπως ο τρόπος στέγασής τους (στέγη ή δώμα), η κτιριολογική συγκρότηση της κάτοψης (στενομέτωπο ή πλατυμέτωπο), η καθ' ύψος ανάπτυξή του

¹³ Σκουτέλης Ν. (2020). *Τα σχήματα των οικισμών – οι τύποι της κατοικίας*, Σκουτέλης Ν. (επιμ.), ΚΡΗΤΗ: Οι οικισμοί της υπαίθρου, Χανιά: Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, σελ.144-145.

¹⁴ Σκουτέλης Ν., ό.π., σελ.146.

¹⁵ Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ.114-115, 117, 154.

¹⁶ Προστίθενται με την πάροδο των χρόνων βοηθητικοί χώροι στην αυλή (κουζίνα, σταύλος, πατητήρι) και αποσπώνται από το κυρίως κτίριο της κατοικίας.

(ισόγειο, σπίτι με πατάρι, σπίτι με δύο πατάρια, σπίτι δίπατο ή τρίπατο), καθώς και η φέρουσα κατασκευή του δώματος (δοκάρια, μεσοδόκια, τόξα).¹⁷

Παρακάτω αναφέρονται συγκεντρωτικά και επιγραμματικά οι τυπολογίες του κρητικού παραδοσιακού σπιτιού, και έπειτα αναλύονται συνοπτικά μαζί με ενδεικτικά παραδείγματα, βάσει της βιβλιογραφίας. Περισσότερα στοιχεία αναφέρονται στις περιπτώσεις που σχετίζονται με τις τυπολογίες που παρατηρούνται στην υπό μελέτη οικία Σεϊμένη, η οποία σε επόμενη ενότητα θα αναλυθεί εκτενέστερα.

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ - ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΥΠΩΝ¹⁸

A. ΚΑΜΠΥΛΟΜΟΡΦΑ ΣΠΙΤΙΑ

B. ΓΩΝΙΑΣΜΕΝΑ ΣΠΙΤΙΑ

B.1. ΣΠΙΤΙΑ ΜΕ ΔΩΜΑ ΣΤΗΡΙΖΟΜΕΝΟ ΣΕ ΔΟΚΑΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΟΔΟΚΙΑ

B.1.1. ΣΤΕΝΟΜΕΤΩΠΟ ΣΠΙΤΙ ΧΩΡΙΣ ΣΤΥΛΟ

B.1.2. ΣΤΕΝΟΜΕΤΩΠΟ ΣΠΙΤΙ ΜΕ ΣΤΥΛΟ

B.1.3. ΠΛΑΤΥΜΕΤΩΠΟ ΣΠΙΤΙ ΧΩΡΙΣ ΣΤΥΛΟ

B.1.4. ΠΛΑΤΥΜΕΤΩΠΟ ΣΠΙΤΙ ΜΕ ΣΤΥΛΟ

B.2. ΣΠΙΤΙΑ ΜΕ ΔΩΜΑ ΣΤΗΡΙΖΟΜΕΝΟ ΣΕ ΤΟΞΟ – ΚΑΜΑΡΟΣΠΙΤΑ

B.3. ΣΤΕΝΟΜΕΤΩΠΑ ΚΑΙ ΠΛΑΤΥΜΕΤΩΠΑ ΣΠΙΤΙΑ ΜΕ ΘΟΛΟ

B.4. ΣΠΙΤΙΑ ΜΕ ΣΤΕΓΗ

B.5. ΣΠΙΤΙΑ ΜΕ ΣΤΕΓΗ ΚΑΙ ΣΑΧΝΙΣΙ

A. ΤΑ ΘΟΛΙΑΣΤΑ – ΚΑΜΠΥΛΟΜΟΡΦΑ ΣΠΙΤΙΑ

Είναι κατοικίες πέτρινες καμπυλόμορφες, κυκλικού σχήματος τουλάχιστον αρχικά, που χρησίμευαν κυρίως ως πρόχειρα σπίτια βοσκών. Σκεπασμένα με «ψευτοθόλο»¹⁹. Τα ονομαζόμενα «μιτάτα» ή «κούμοι» στην τοπική διάλεκτο.²⁰ Τις συναντάμε σε ερημικές περιοχές με υψόμετρο, στον Ψηλορείτη στο οροπέδιο Νίδας, στα Σφακιά και αλλού. Κατασκευάζονται κυρίως από πέτρα και κλαδιά, εξαιτίας της έλλειψης επαρκούς ξυλείας. Τα σπίτια αυτά στη μορφή τους θυμίζουν τους θολωτούς τάφους των Μυκηνών, τις κυκλικές καλύβες των προϊστορικών χρόνων που συναντάμε στον Ορχομενό, σε καλύβες στην Σκωτία και Ιρλανδία, και σε κτίσματα της Απουλίας και Σαρδηνίας.

Ο «ψευτοθόλος» σε αυτά τα σπίτια είναι κατασκευασμένος από σχιστόπλακες και είναι υπερυψωμένος.²¹ Ο άνθρωπος χωρά όρθιος στη μέση του σπιτιού και σκυμμένος στα πλάγια. Η πόρτα είναι χαμηλή και στενή, ενώ δεν υπάρχουν παράθυρα. Στο εσωτερικό του σπιτιού υπάρχει, ως τραπέζι, μεγάλη σχιστόπλακα και ο χώρος όπου μαγειρεύουν, ο οποίος είναι κατασκευασμένος από πέτρες και χρησιμοποιείται και ως τζάκι.

Κατά τη μορφολογική εξέλιξη αυτού του σπιτιού, προκειμένου να εξασφαλιστεί ο καλύτερος φυσικός φωτισμός και ο αερισμός του, συναντάμε στην κορυφή του θόλου ένα άνοιγμα. Στη συνέχεια η πόρτα γίνεται ψηλότερη και το σπίτι χωρίζεται σε δύο επίπεδα, αφού ξεχώρισε ο

¹⁷ Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ.116-117.

¹⁸ Βασιλειάδης Δ., ό.π., σελ.110-206.

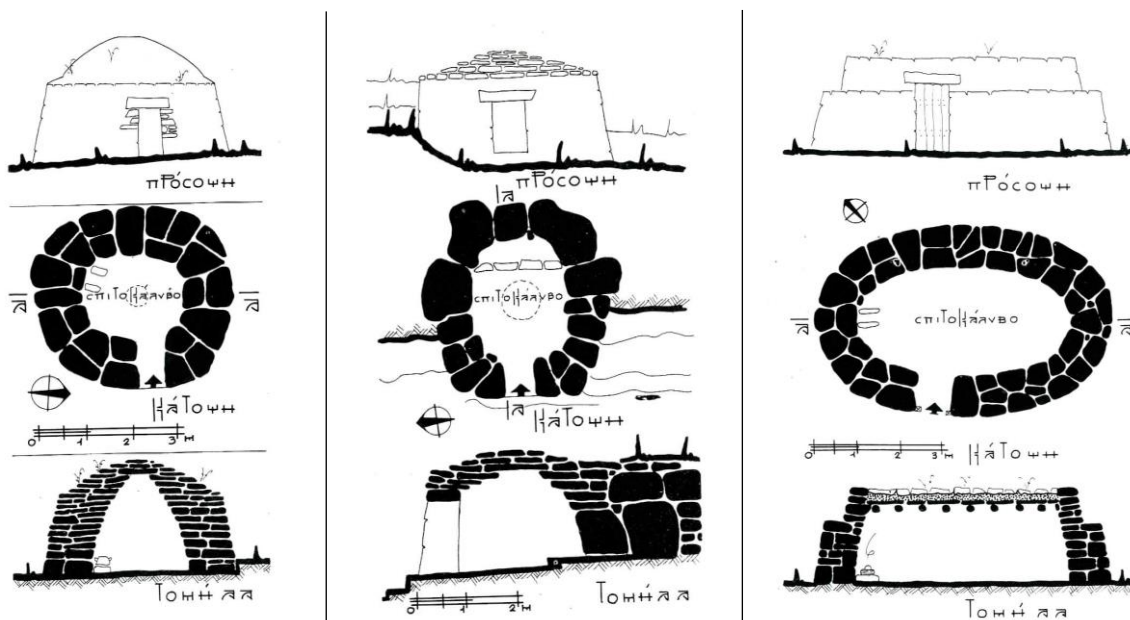
¹⁹ Βασιλειάδης Δ., ό.π., σελ.111.

²⁰ Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), *ΚΡΗΤΗ*, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη*, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.253.

²¹ Βασιλειάδης Δ., ό.π., σελ.112.

χώρος του ύπνου, η «κοιμητέ». ²² Μικρό παράθυρο ανοίγεται και δημιουργούνται χωνευτές θυρίδες στον τοίχο, όπου τοποθετείται το λυχνάρι, το ψωμί και το μαχαίρι.

Αργότερα η κάτοψη από κυκλική μετατρέπεται σε ελλειπτική, ενώ παραμένουν τα δύο επίπεδα δαπέδου και χαμηλώνει ο θόλος. Το σπίτι αποκτά περισσότερες και πιο σύνθετες λειτουργίες με αποτέλεσμα την αλλαγή της εσωτερικής του διαρρύθμισης. Σιγά – σιγά επίπεδη οροφή ξύλινη παίρνει τη θέση του θόλου, και λεπταίνει ο τοίχος ο οποίος σχηματίζει με την οροφή έναν αναβαθμό. Προκύπτει έτσι το σπιτοκάλυβο με δώμα, ως πρόδρομος των γωνιασμένων σπιτιών με δώμα. ²³

Εικ.10. Αριστερά: Αρχική απλή μορφή θολιαστού σπιτιού στη Ρογδιά. Κέντρο: Εξέλιξη θολιαστού σπιτιού με αναβαθμό στο Σώχωρο. Ο θόλος χαμηλώνει, η κάτοψη αρχίζει να μακραίνει και διαχωρίζεται ο χώρος ύπνου με ένα σκαλοπάτι στο πάτωμα. Δεξιά: Ελλειπτική εξέλιξη θολιαστής κατοικίας με δώμα στο Καλό Χωριό. Ο κυψελοειδής θόλος αντικαθίσταται με τον λιακό. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ., (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ.112, 114, 115)

B.1. ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΕ ΔΩΜΑ ΣΤΗΡΙΓΜΕΝΟ ΣΕ ΔΟΚΑΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΟΔΟΚΙΑ

Σε αυτό το είδος σπιτιού συναντάμε τέσσερις κατηγορίες, αναλόγως του τρόπου κατασκευής και τοποθέτησης στις υψομετρικές καμπύλες του φυσικού εδάφους (παράλληλα ή κάθετα), όπως αναφέρονται πολύ συνοπτικά παρακάτω:

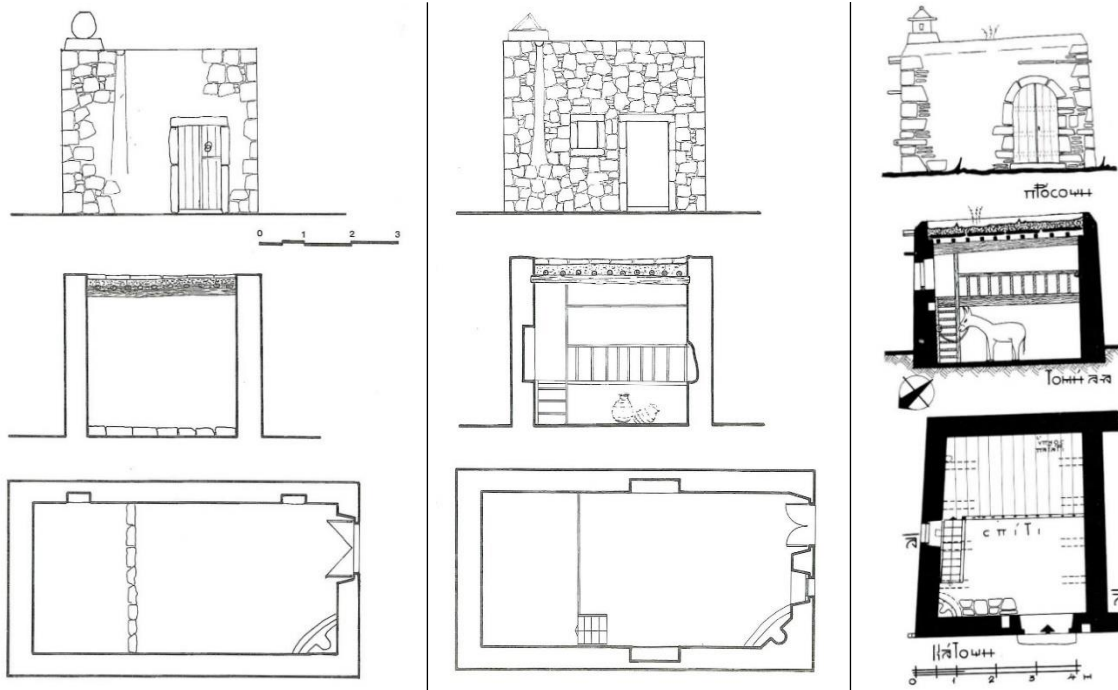
- 1) **Το στενομέτωπο σπίτι χωρίς στύλο, με λιακό (δώμα).** Πρόκειται για πολύ απλό και λιτό κρητικό σπίτι, που στη συνέχεια εξελίχθηκε και καθ' ύψος και κατά μήκος. Άρχισε ως καθαρό ορθογώνιο σχήμα, του οποίου πρόσοψη εμφανίζεται η στενή πλευρά του και για το λόγο αυτό ονομάζεται στενομέτωπο. Σε αυτό το σπίτι και συγκεκριμένα στο εσωτερικό του, απαντώνται όλες οι λειτουργίες, είτε πρόκειται για μαγείρεμα, ύπνο, είτε για αποθήκευση απαραίτητων προϊόντων και φύλαξη των ζώων. Η πεζούλα, φαρδύ χωμάτινο σκαλοπάτι περίπου 40 εκατοστών, δημιουργεί στην ουσία ένα χώρο ύπνου (διμερή διαίρεση- πρόδρομος του «σοφά», δηλαδή του ξύλινου παταριού), στον οποίο το φως προέρχεται από τον «ανεφορά» (καμινάδα, τρύπα στο δώμα) και την πόρτα. Το μαγείρεμα και η θέρμανση εξασφαλίζεται από το γωνιακό τζάκι. Η επιφάνειά τους κυμαίνεται από 25 έως 35 τ.μ., κυρίως λόγω των κατασκευαστικών υλικών. Στην είσοδο συναντάται το αυληδάκι και η τοξωτή πόρτα. Καθώς εξελίσσεται σταδιακά η μορφή του σπιτιού, στην κάτοψη αποτυπώνεται η τριμερής κατά μήκος διαίρεση, με το στεγαστό ή στεγάδι, δηλαδή την στεγασμένη αυλή, το κυρίως

²² Βασιλειάδης Δ., ό.π., σελ.113-114.

²³ Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ.114.

σπίτι και το σοφά (ξύλινο πατάρι). Υπερυψώνεται, επομένως, ο χώρος του ύπνου. Κάτω από τον σοφά, ο χώρος ονομάζεται «μαγαντζές» και χρησιμεύει ως αποθήκη. Το στεγαστό εμφανίζεται για προστασία από τις καιρικές συνθήκες.

Σε άλλη παραλλαγή, προκειμένου τα ζώα να ζουν στην οικία, το πατάρι υψώνεται στο 1,70 μ. ώστε να χωράνε κάτω από αυτό, και η εξωτερική πόρτα γίνεται δίφυλλη για να μπορούν να περνάνε τα ζώα μέσα στο σπίτι.

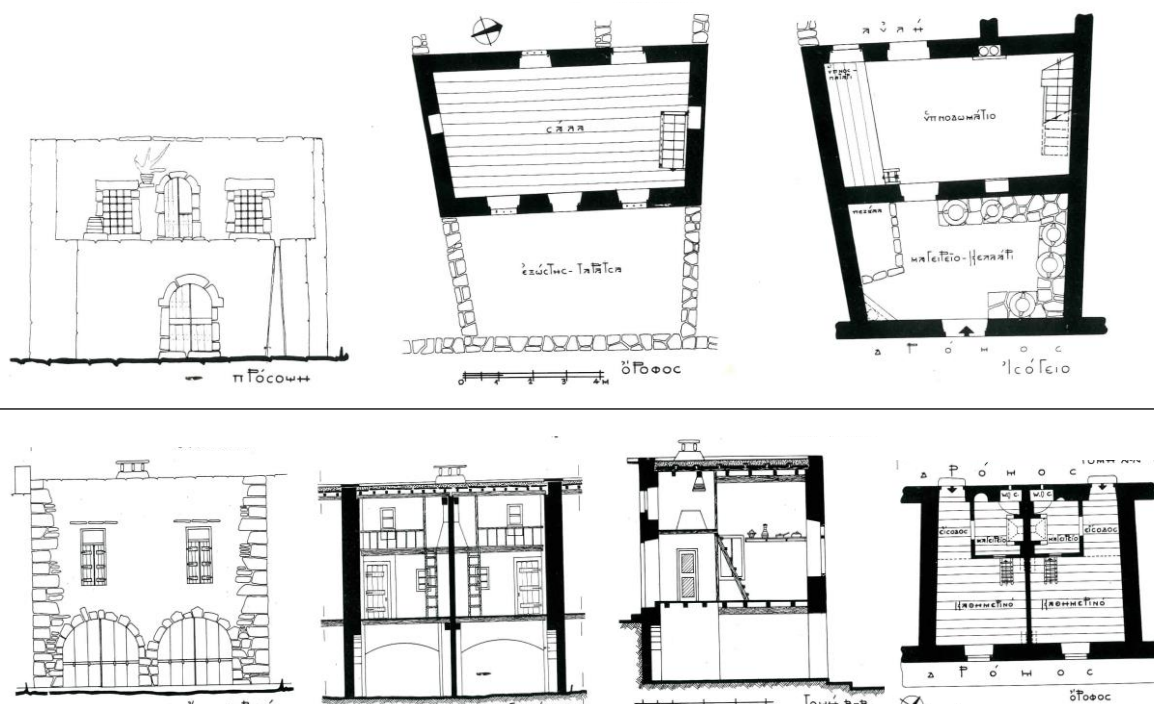

Εικ.11. Αριστερά: Στενομέτρωπη μονόχωρη κατοικία με πεζούλα. Κέντρο: Παραλλαγή στενομέτρωπης κατοικίας με χαμηλό ξύλινο πατάρι (σοφά) για τον ύπνο και αποθηκευτικό χώρο από κάτω. Δεξιά: Εξέλιξη στενομέτρωπης κατοικίας, στις Καλύβες, με πιο τετραγωνισμένες αναλογίες κάτοψης και ψηλό ξύλινο πατάρι, κάτω του οποίου ζουν τα ζώα. (Πηγή: Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλίππιδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.256-257. Βασιλειάδης Δ. (1983), Το κρητικό σπίτι, Αθήνα: Εστία, σελ.120)

Όταν δύο στενομέτρωπα σπίτια ενώνονται προκύπτει το δίχωρο σπίτι με δύο δωμάτια (κάμαρες) και τον ημιυπόγειο χώρο που βρίσκεται κάτω από το πατάρι. Η εξέλιξη αυτού του σπιτιού είναι το δίπατο σπίτι. Στη συνέχεια γίνεται προσθήκη τρίτης κάμαρας και φαρδαίνει η πρόσοψη, απλώνονται οι δύο χώροι μπροστά, η σάλα και το υπνοδωμάτιο, οδηγεί στο τρίχωρο σπίτι. Οι πέτρινες σκάλες και οι υπερυψωμένοι όγκοι προστέθηκαν εξωτερικά, λόγω των κλίσεων του εδάφους.

Λόγω της διάκρισης των χώρων οδηγούμαστε στον πολύ διαδεδομένο τύπο κρητικού σπιτιού που είναι το δίπατο σπίτι, στο οποίο υπάρχει εσωτερική ξύλινη σκάλα, και συνήθως είναι δίχωρο στο κατώι, με εξώστη-ταράτσα στο ανώι. Αργότερα η πλατυμέτρωπη παραλλαγή του θα αντικαταστήσει τον τύπο αυτό. Στη συνέχεια η κάτοψη γίνεται ελαφρά τετράγωνη και ελάχιστα στενομέτρωπη. Τα ψηλά στηθαία σε ορισμένα κτίσματα ανήκουν σε οθωμανικά σπίτια για να αυλίζονται οι γυναίκες και να μην είναι ορατές από τους περαστικούς. Πρόκειται για σπίτια ενδιάμεσου σταδίου μεταξύ του δίπατου και τρίπατου. Τα τρίπατα κρητικά σπίτια με πολλά παράθυρα υποδηλώνουν τον αστικό χαρακτήρα τους. Αργότερα στα τετράπατα στενομέτρωπα σπίτια, συναντάμε αναφορές συνδυαστικά από μεταβυζαντινά, βενετσιάνικα και τουρκικά πολυώροφα κτίρια και έχουμε την σε βάθος πολλαπλή διαίρεση της κάτοψης.

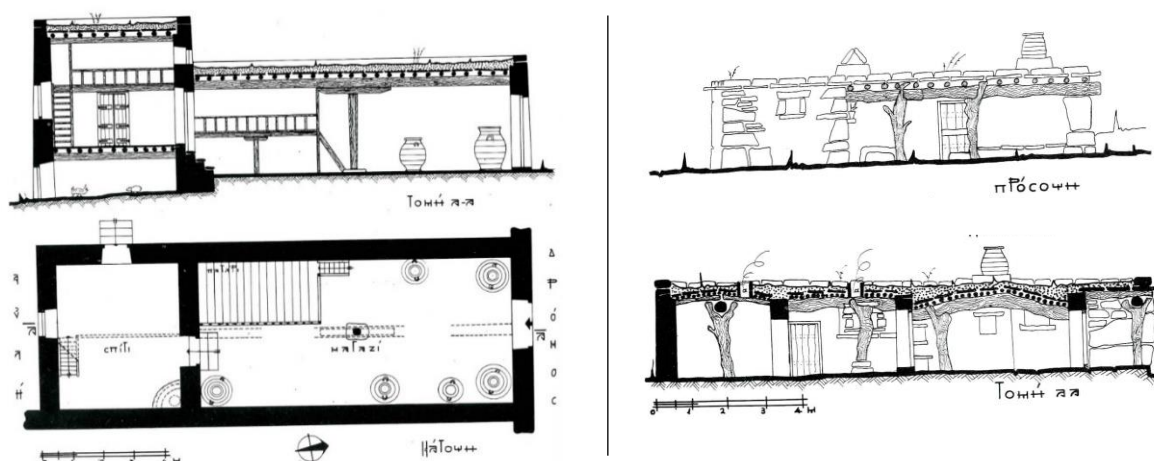

Εικ.12. Πάνω: Στενομέτωπη κατοικία δίπατη στα Μάλια, στην οποία υπάρχει εσωτερική ξύλινη σκάλα, και δίχωρη στο κάτω, με εξώστη-ταράτσα στο ανώι. Αργότερα η πλατυμέτωπη παραλλαγή του θα αντικαταστήσει τον τύπο αυτό. Κάτω: Δύο στενομέτωπες κατοικίες κολλημένες, στα Χανιά, που διαμορφώνονται ανάλογα με τις κλίσεις του εδάφους. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), Το κρητικό σπίτι, Αθήνα: Εστία, σελ.126, 130)

- 2) **Το στενομέτωπο σπίτι με στύλο.** Πρόκειται για σπίτι που είναι πιθανόν να υπήρχε πριν του σπιτιού χωρίς στύλο. Σε αυτό, το μεσαίο δοκάρι (μεσοδόκι) το οποίο στηρίζει το δώμα, συγκρατείται από μια ξύλινη κολόνα (κέντης²⁴ ή λυρατζής²⁵), με τη βοήθεια, συνήθως, μιας διχάλας της. Δεν συναντάται συχνά στην Κρήτη και για αυτό δεν υπάρχουν και πολλές παραλλαγές του. Αυτού του τύπου τα λίγα σπίτια δεν εμφανίζουν παρά μικρές παραλλαγές στον βασικό τύπο. Για τα δοκάρια και τα μεσοδόκια, που είναι συνήθως από σκληρό, ακατέργαστο ξύλο, οι συναντώμενες διαστάσεις είναι στο πάχος από 36 έως 40 εκατοστά και στο μήκος έως 11 μέτρα.

23

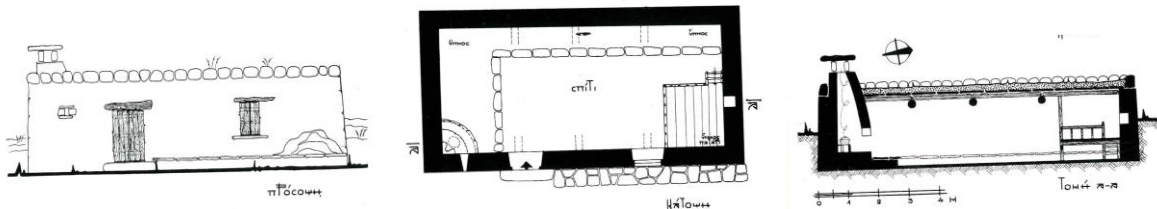
Εικ.13. Αριστερά: Σπιτομάγαζο στην Παλιαχώρα. Δίχωρη στενομέτωπη κατοικία με στύλο και πατάρια. Στο ισόγειο βρίσκεται το μαγαζί, στο ψηλό σοφά κοιμάται η οικογένεια και στο κάτω τα ζώα. Δεξιά: Στενομέτωπη κατοικία με τρεις στύλους (λυρατζήδες), με στεγαστό, πατάρια, κελάρι, πατητήρι και φούρνο. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), Το κρητικό σπίτι, Αθήνα: Εστία, σελ. 142)

²⁴ Σκουτέλης Ν. (2020). Τα σχήματα των οικισμών – οι τύποι της κατοικίας, Σκουτέλης Ν. (επιμ.), ΚΡΗΤΗ: Οι οικισμοί της υπαίθρου, Χανιά: Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, σελ.148.

²⁵ Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.258.

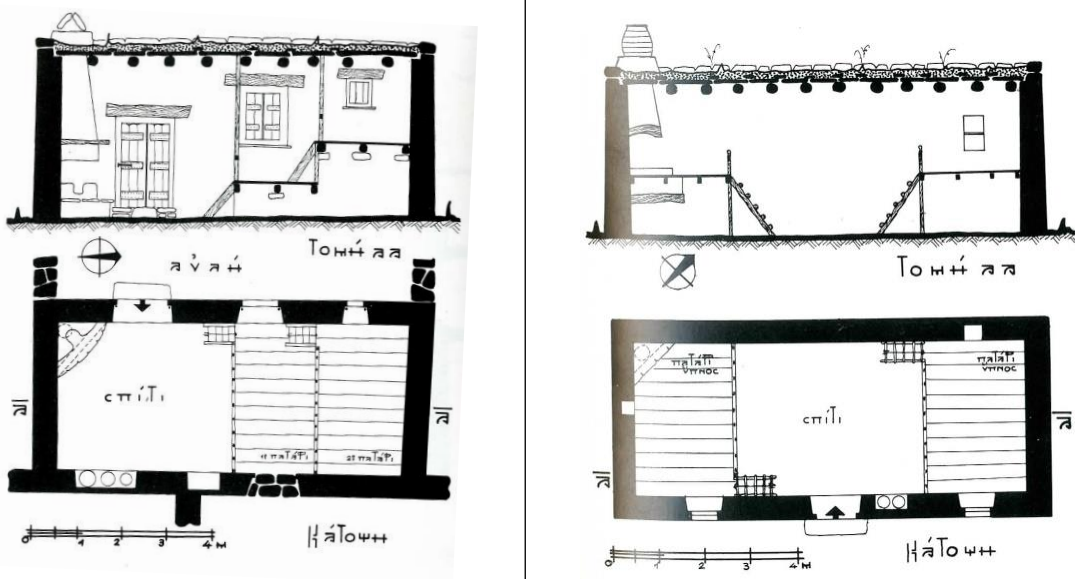
- 3) **Το πλατυμέτωπο σπίτι χωρίς στύλο.** Πρόκειται για σπίτι που η κεντρική του είσοδος είναι στη μεγάλη πλευρά του και συνήθως κεντρικά, ώστε εσωτερικά να διαχωρίζονται οι λειτουργίες. Συνήθως έχει μικρά παράθυρα με σιδεριές (για ασφάλεια) δίπλα στην πόρτα, που εξασφαλίζουν περισσότερο φωτισμό. Διακρίνονται στις πόρτες ακανόνιστα καδραρίσματα, ανάμεσα στα ανοίγματα ανισοσταθμίες, και προκειμένου να τοποθετούνται γλάστρες και άλλα χρήσιμα οικιακά αντικείμενα, τοποθετούνται πλάκες που προεξέχουν από τον τοίχο. Από τη μελέτη της εξέλιξης των πλατυμέτωπων σπιτιών προκύπτει ότι στην αρχή η κάτοψη εμφανίζεται ορθογώνια και στενή. Συνήθως υπάρχει φούρνος στην μία πλευρά και ένα χαμηλό επίπεδο για χώρο ύπνου στην άλλη. Αργότερα συναντάμε στο σπίτι τρεις κάμαρες, με πατάρι, αποθήκη, χώρο ύπνου, στην αυλή γούρνα πέτρινη και αργότερα η κάτοψη εμφανίζεται σε μορφή «Γ» το οποίο διαγράφεται συνήθως από το κελάρι, το μαγειρείο και τον αχυρώνα. Άλλη ενότητα συγκροτούν τα σπίτια που είναι πλατυμέτωπα, έχουν μία κάμαρα και μικρό, μισόκλειστο πατάρι. Σε αυτά είτε το πατάρι και η πεζούλα δημιουργούν στον ίδιο χώρο δύο αντικριστά επίπεδα, είτε έχουν ένα πατάρι ως εξέδρα. Στις προσόψεις υπάρχουν τοξωτές πόρτες, ύψους περίπου όσο το σπίτι, ενώ στο εσωτερικό τα ξύλινα πατάρια καταλαμβάνουν ολόενα και περισσότερο χώρο.

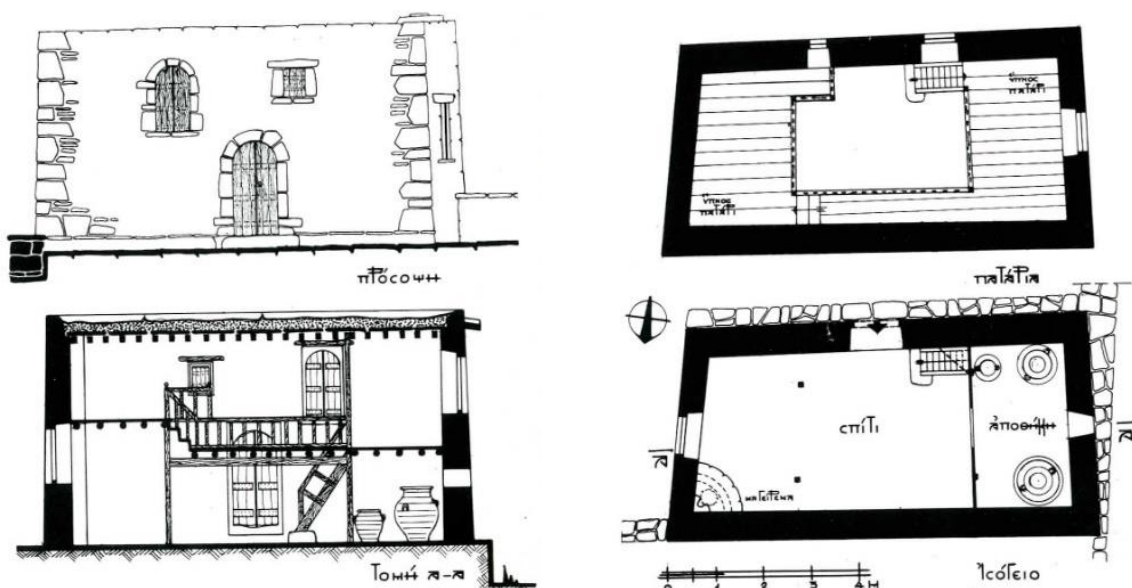
Εικ.14. Πλατυμέτωπο σπίτι με ξύλινο πατάρι, αναβαθμό στις δύο εσωτερικές πλευρές του και τζάκι στην Αγ. Ρουμέλη. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), Το κρητικό σπίτι, Αθήνα: Εστία, σελ.150)

24

Αργότερα δημιουργούνται οι σοφάδες, αρχικά ως δύο ανισόσταθμα πατάρια. Σε άλλη περίπτωση συναντώνται δύο αντικριστά πατάρια και άλλες φορές τα δύο πατάρια ενώνονται, είτε ανισόσταθμα είτε όχι, με ξύλινους διαδρόμους, ως πρόδρομος του δίπατου σπιτιού. Σε άλλη ενότητα συναντάμε σπίτια με πατάρι προσαρμοσμένο στην κλίση που έχει το έδαφος. Κάποιες φορές το πατάρι αυτό διαιρείται από ξύλινο χώρισμα (μεσοχώρι). Υπάρχει γωνιακό τζάκι και πατητήρι.

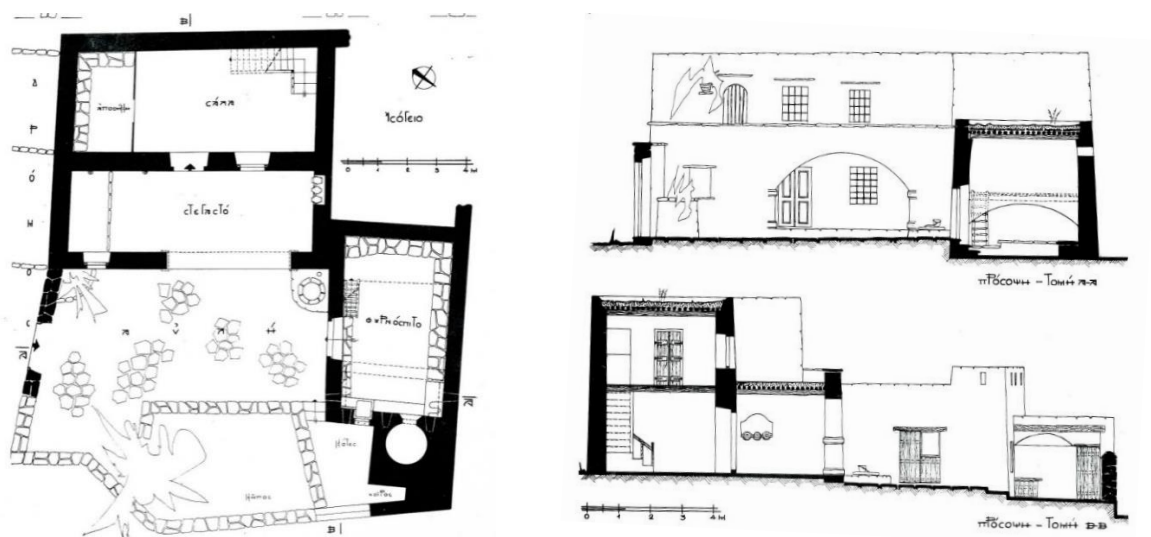
Εικ.15. Αριστερά: Πλατυμέτωπη κατοικία στο Βενεράτο. Πατάρι που κόβεται σε δύο επίπεδα, σε ανισοσταθμία, που καταλαμβάνουν την μισή κάτοψη. Δεξιά: Πλατυμέτωπη κατοικία με δύο πατάρια αντικριστά στην Ανώπολη. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), Το κρητικό σπίτι, Αθήνα: Εστία, σελ.152, 153)

Εικ.16. Πλατυμέτωπη κατοικία με δύο αντικριστά πατάρια σε ανισοσταθμία στη Χώρα Σφακίων. Ακραία παραλλαγή προς το δίπατο σπίτι, καθώς τα πατάρια καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος της κάτοψης. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ.153)

Αργότερα έχουμε δίπατο σπίτι, που στην εξέλιξή του περιλαμβάνει δύο δωμάτια στον όροφο, δύο ή τρία στο ισόγειο, εσωτερική ξύλινη σκάλα και πέτρινη εξωτερική. Άλλη ενότητα αποτελούν τα «φουρνόσπιτα», λόγω του φούρνου που υπάρχει στη, σκεπασμένη ή μη, εξωτερική αυλή και είναι δίπατα σπίτια, με στεγαστό²⁶, εξώστη-ταράτσα και μαντρότοιχο, που αξιοποιούν την αυλή και την ταράτσα τους και σχηματίζουν διάταξη «Γ» με το κυρίως κτίσμα της κατοικίας.

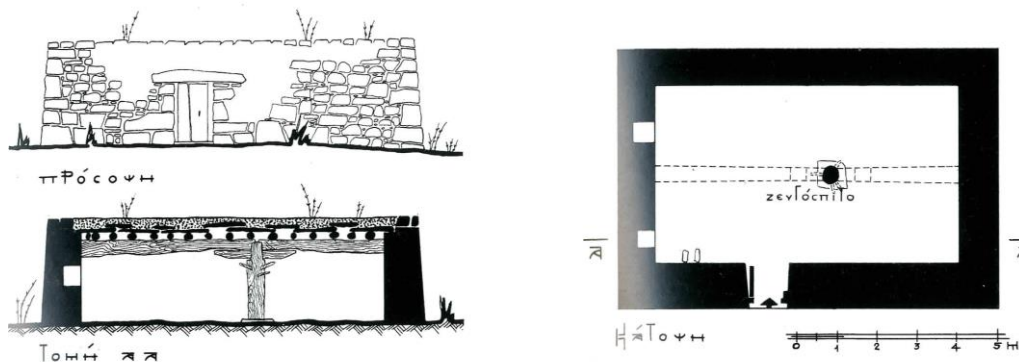
25

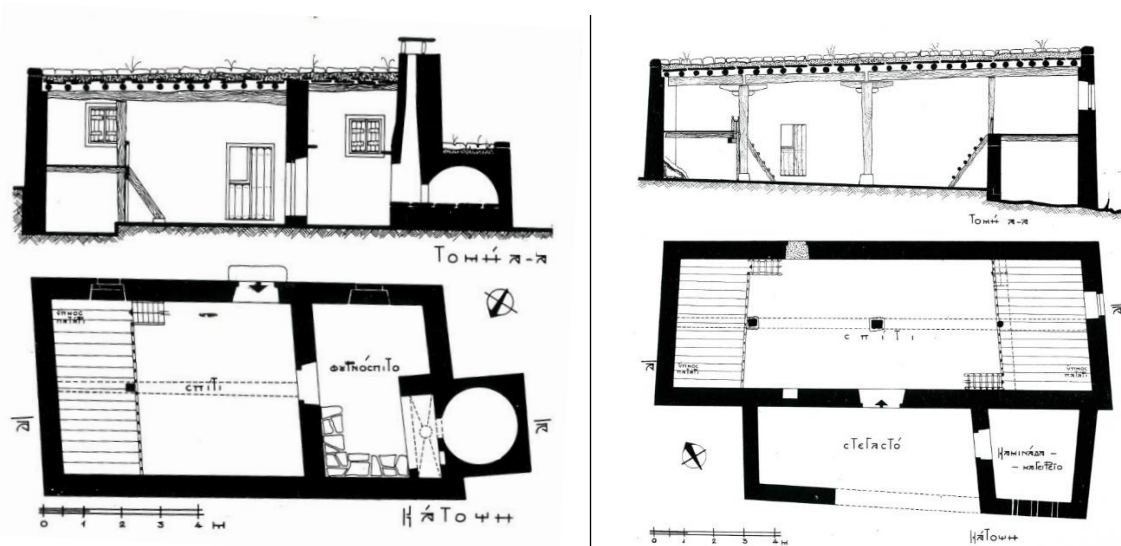
Εικ.17. Δίπατη πλατυμέτωπη κατοικία με στεγαστό με τόξο, εξώστη στον όροφο και φουρνόσπιτο σε ξεχωριστό κτίσμα στην αυλή στη Χώρα Σφακίων. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ. 161, 162)

²⁶ Στεγαστό ή στεγάδι ή οξιώστη, όπως συναντάται στην τοπική διάλεκτο η στεγασμένη αυλή μπροστά από το κτίριο, που δρα ως ενδιάμεσος χώρος ανάμεσα στο έξω και το μέσα. Βλ. Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ.231.

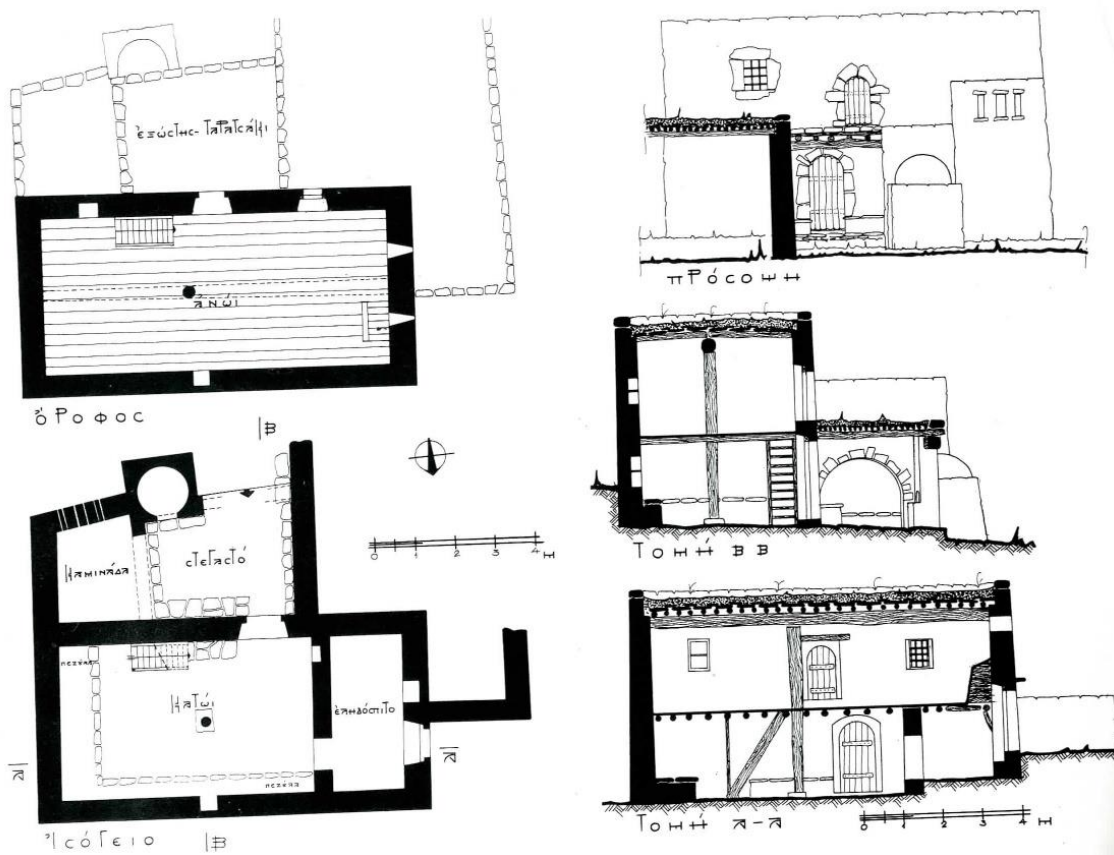
- 4) **Το πλατυμέτωπο σπίτι με στύλο.** Πρόκειται για σπίτια με σημαντικές τεχνικές οικοδομικές λύσεις και μεγάλο ενδιαφέρον από πλευράς κατασκευής. Αρχικά είναι πολύ απλό, πλατυμέτωπο μονόχωρο με στύλο, χωρίς τζάκι και παράθυρα, που γίνεται σταδιακά στενόμακρο, έχει φαρδιούς τοίχους χτισμένους με ξερολιθιά. Αργότερα το συναντάμε ως πλατυμέτωπο μονόχωρο με λυρατζή (όρθιο ξύλινο στύλο κεντρικό) και ένα δοκάρι μεσαίο ακουμπισμένο στην κορυφή της κολόνας και τους τοίχους που είναι απέναντι. Καθώς εξελίσσεται αυτός ο τύπος σπιτιού, αποκτά πατάρι, γίνεται δίχωρο στην πορεία, αλλά και τρίχωρο αργότερα, το οποίο περικλείει την αυλή του στο εσωτερικό με μαντρότοιχο. Συναντώνται βέβαια και πιο σύνθετα σπίτια με περισσότερους χώρους ελεύθερα διαρθρωμένους. Δώμα χωρισμένο στα δύο, έχουν όλες οι κάμαρες. Το χώρισμα γίνεται από το μεσοδόκι που στηρίζεται σε ένα στύλο συνήθως, αλλά μερικές φορές και σε δύο, ενώ αργότερα συναντάμε τρεις στύλους, αλλά και διώροφο στύλο, ως κεντρική φέρουσα κολόνα, στο δίπατο πλέον σπίτι.

Εικ.18. Πλατυμέτωπη κατοικία με στύλο στον Ομαλό. Απλή κατοικία με ένα μόνο άνοιγμα (την πόρτα) και παχύς τοίχους. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ. 171)

Εικ.19. Αριστερά: Δίχωρη πλατυμέτωπη κατοικία με ένα στύλο στην Ανώπολη, σε ανισοσταθμία. Δεξιά: Πλατυμέτωπη κατοικία με τρεις στύλους και στεγαστό στην Ανώπολη. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ. 174, 177)

Εικ.20. Σύνθετη δίπατη πλατυμέτωπη κατοικία στα Νομικιανά, με δίπατο στύλο, στεγαστό, φούρνο, καμινάδα και εξώστη-ταράστα στο ανώι. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ. 178)

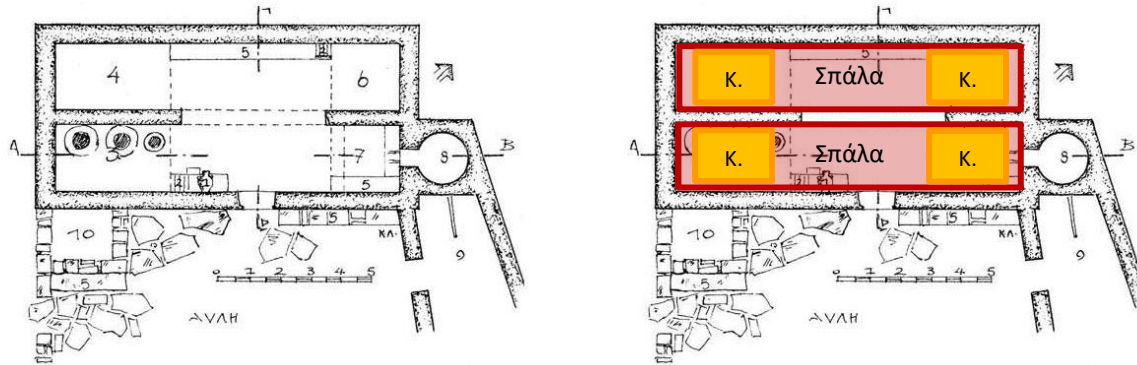
Β.2. ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΕ ΔΩΜΑ ΣΤΗΡΙΓΜΕΝΟ ΣΕ ΤΟΞΟ (ΚΑΜΑΡΟΣΠΙΤΟ)

Η καμάρα συναντάται πολύ συχνά στο κρητικό σπίτι της μεταβυζαντινής περιόδου, της ενετοκρατίας και της τουρκοκρατίας, και σε όλα σχεδόν τα χωριά των Σφακιών. Δεν έχει αποδειχθεί σε ποια ακριβώς χρονική περίοδο μπορεί να αποδοθεί το καμαρόσπιτο, αν και η εμφάνιση της καμάρας κεντρικά στο χώρο, ως τρόπος στήριξης, που γίνεται όμως και στοιχείο οργάνωσής του, μπορεί να ενταχθεί μεταξύ 13^{ου} και 15^{ου} αιώνα.²⁷ Είναι πιο διαδεδομένη σε ορεινές περιοχές και γενικά περιοχές με ελάχιστη ξυλεία, από όπου δεν μπορούν να βρεθούν συνήθως μεσοδόκια. Έτσι ο τοίχος με τόξο (καμάρα) λειτουργεί ως κεντρικό δομικό στοιχείο. Το καμαρόσπιτο είναι λειτουργικό σπίτι που εξυπηρετεί τις ανάγκες του ιδιοκτήτη, καθώς δημιουργεί επιμέρους αυτόνομους χώρους, χωρίς όμως να διασπά την συνολική ενότητά του. Είναι στενομέτωπα ή πλατυμέτωπα σπίτια, αν και στις περισσότερες περιπτώσεις τα σφακιανά καμαρόσπιτα είναι πλατυμέτωπα. Η ορθογωνική κάτοψη των σφακιανών καμαρόσπιτων παρουσιάζει συνήθως αναλογίες 1:2, και τα τετραγωνικά του σπιτιού κυμαίνονται στα 30-50τ.μ. περίπου²⁸. Το σπίτι χωρίζεται από την καμάρα σε δύο τμήματα ίσου πλάτους και μήκους, τις «σπάλες», οι οποίες βρίσκονται η μία πίσω και η άλλη μπροστά. Ως «καντούνια» ή «κουλτούκια» αναφέρονται οι τέσσερις κόγχες που διαμορφώνονται από τους πεσσούς/παραστάδες της καμάρας και συνήθως είναι ίδιου πλάτους. Έτσι δημιουργούνται τέσσερις αυτόνομοι και λειτουργικοί χώροι, ενώ κρατείται η ενότητα του χώρου.

²⁷ Σκουτέλης Ν. (2020). *Τα σχήματα των οικισμών – οι τύποι της κατοικίας*, Σκουτέλης Ν. (επιμ.), ΚΡΗΤΗ: Οι οικισμοί της υπαίθρου, Χανιά: Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, σελ.147.

²⁸ Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη*, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ. 262.

Εικ.21. Αριστερά: Κάτοψη σπιτιού Μανουσέλη στον Καλλικράτη. 1.Σταμνοστάτης, 2.Σκάλες προς σοφά, 3.Αποθήκη με σοφά, 4.Αποθήκη, 5.Πεζούλες, 6.Σοφάς, 7.Καμινάδα, 8.Φούρνος, 9.Στάβλος, 10.Πατητήρι. Δεξιά: Επεξηγηματικό διάγραμμα τυπολογίας χώρων στο ίδιο σπίτι. Με κόκκινο οι «Σπάλες» και με κίτρινο τα «Καντούνια». (Πηγή: Επεξεργασμένη εικόνα από Λασσιθιωτάκης Κ. (1958), *Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ΄*, Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.176)

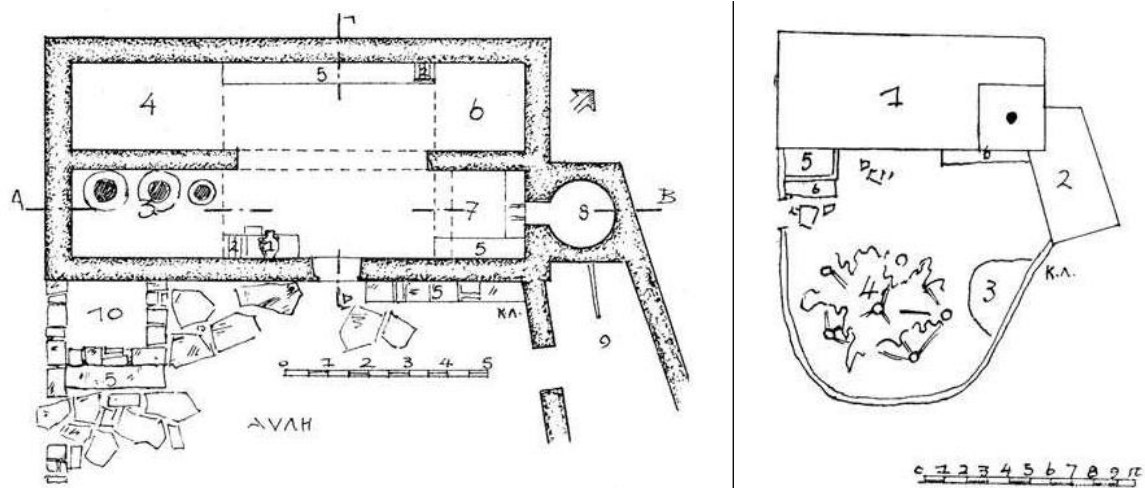
Στο ένα καντούνι της μπροστινής σπάλας, είναι η κουζίνα, το τζάκι ή «καμινάδα» όπως είναι γνωστή, και εκεί δίπλα βρίσκεται συνήθως και ο φούρνος, τουλάχιστον στις αρχικές μορφές των καμαρόσπιτων. Διαχωρίζεται από την υπόλοιπη κατοικία μέσω της παρεμβολής ενός χαμηλωμένου τόξου, και μιας μικρής υπερύψωσης του δώματος που φαίνεται στην πρόσοψη. Συνήθως στο χώρο αυτό υπάρχουν ξύλινα ράφια, «θυρίδες», δηλαδή εσοχές, καθώς και πεζούλες, ώστε να μπορεί να μαζεύεται όλη η οικογένεια εκεί όταν έχει κρύο. Για την εξυπηρέτηση κυρίως του αερισμού, αλλά και του φωτισμού του χώρου, στους περιμετρικούς τοίχους υπάρχουν οι «καπνοδόχοι», δηλαδή δύο ή περισσότερα στενόμακρα ανοίγματα, ενώ στο υπερυψωμένο δώμα περίπου στην μέση υπάρχει ο «ανηφοράς», δηλαδή μια μεγάλη στρογγυλή τρύπα για τον καπνό, που συνήθως διαμορφώνεται με ένα σπασμένο πιθάρι, και σκεπάζεται με μία πλάκα τις βροχερές μέρες. Στο άλλο καντούνι είναι το πατητήρι (που σκεπάζονταν με ξύλινες σανίδες ώστε να αξιοποιηθεί αλλιώς την υπόλοιπη περίοδο μη χρήσης του) ή μια αποθήκη κάτω από τον σοφά, τον «μπουλμέ»²⁹, που έμεναν αρχικά τα ζώα. Στα άλλα δύο καντούνια υπάρχουν επίσης αποθήκες και σοφάδες. Οι σοφάδες ήταν κυρίως χώροι ύπνου, η «κοιμητέ», όπως λένε οι Σφακιανοί³⁰. Στη σάλα που αποτελεί τον κεντρικό χώρο, μαζεύεται όλη η οικογένεια. Στον τοίχο απέναντι από την είσοδο δεν υπάρχουν παράθυρα. Ένα – δύο μικρά παράθυρα υπάρχουν στους σοφάδες, που μαζί με την είσοδο είναι τα μοναδικά ανοίγματα. Η σάλα στα σφακιανά καμαρόσπιτα είναι συνήθως τετράγωνη και διαμορφώνεται από το άνοιγμα της καμάρας που είναι συνήθως 4,50-5,00μ., ενώ τα καντούνια, ανάλογα με την περιοχή και την διαθέσιμη ξυλεία, κυμαίνονται περίπου από 1,40-1,70μ. μέχρι 2,50-3,00μ.³¹. Συνήθως τα καμαρόσπιτα των χωριών των Σφακίων είναι πολύ μικρότερα από τα αντίστοιχα καμαρόσπιτα της υπόλοιπης Κρήτης, με διαστάσεις κάτοψης από 4.00Χ8.00μ. έως 5.50Χ9.00μ. περίπου, και μόνο σπίτια εύρωστων και σημαντικών οικογενειών είναι μεγαλύτερα, ως προς το ύψος της καμάρας περισσότερο, και όχι τόσο ως προς το μέγεθος των χώρων. Γενικά το ύψος της καμάρας είναι 2.20μ. περίπου, ενώ στις σημαίνουσες οικογένειες το ύψος της φτάνει τα 3.60μ. περίπου.³²

²⁹ Τις περισσότερες φορές αυτός ο χώρος διαχωρίζονταν από το υπόλοιπο σπίτι με ξύλινο χώρισμα και καταλάμβανε όλο το χώρο του καντουνιού κάτω από τον σοφά. Βλ. Λασσιθιωτάκης Κ. (1957), *Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ΄*, σελ. 171-199, Ηράκλειο: Εκδ. Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικογένεια Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.179.

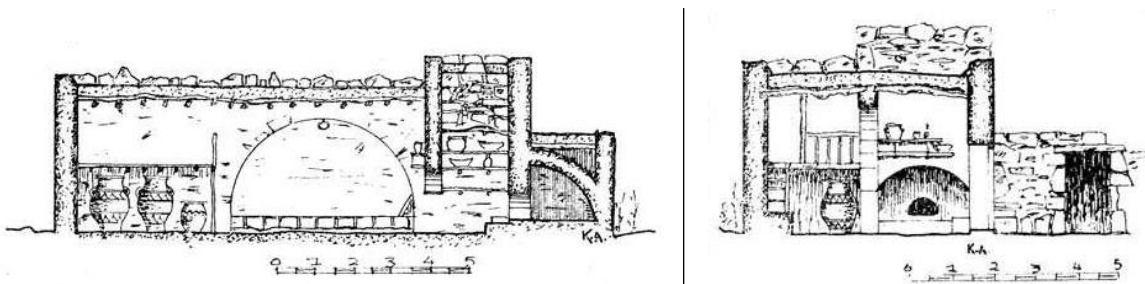
³⁰ Λασσιθιωτάκης Κ., ό.π., σελ.179.

³¹ Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), *ΚΡΗΤΗ*, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη*, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.258.

³² Σκουτέλης Ν. (2020). *Τα σχήματα των οικισμών – οι τύποι της κατοικίας*, Σκουτέλης Ν. (επιμ.), *ΚΡΗΤΗ: Οι οικισμοί της υπαίθρου*, Χανιά: Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, σελ.152.

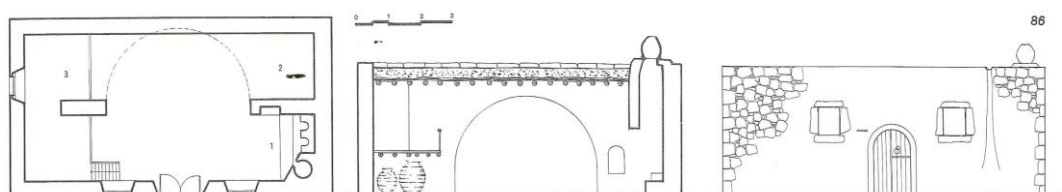
Εικ.22. Αριστερά: Κάτοψη σπιτιού Μανουσέλη στον Καλλικράτη. 1.Σταμνοστάτης, 2.Σκάλες προς σοφά, 3.Αποθήκη με σοφά, 4.Αποθήκη, 5.Πεζούλες, 6.Σοφάς, 7.Καμινάδα, 8.Φούρνος, 9.Στάβλος, 10.Πατητήρι. Δεξιά: Γενική διάταξη χώρων σπιτιού Μανουσέλη στον Καλλικράτη. 1.Σπίτι, 2.Σταύλος, 3.Κοτέτσι, 4.Κληματαριά, 5.Πατητήρι, 6.Πεζούλες. (Πηγή: Λασσιδιωτάκης Κ. (1958), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.176, 180)

Εικ.23. Τομή Α-Β (αριστερά) και τομή Γ-Δ (δεξιά) σπιτιού Μανουσέλη στον Καλλικράτη. (Πηγή: Λασσιδιωτάκης Κ. (1958), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.178, 179)

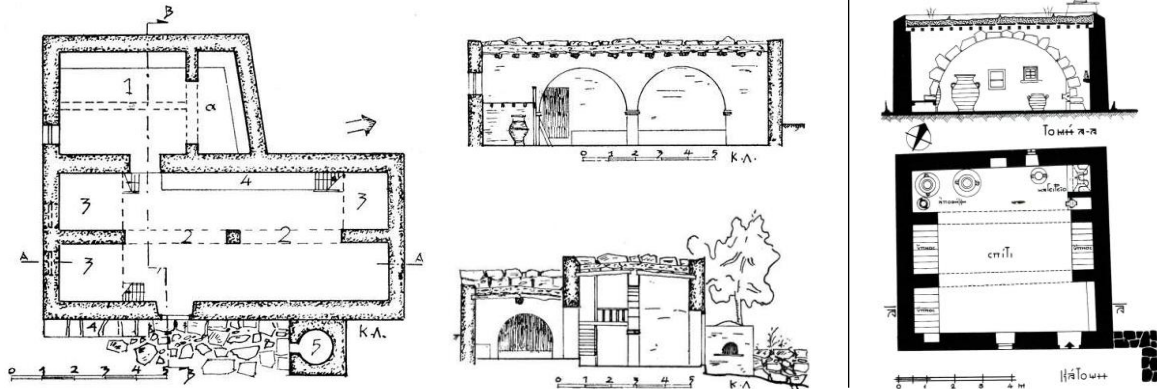

Εικ.24. Εσωτερικές απόψεις σπιτιού Μανουσέλη στον Καλλικράτη. (Πηγή: Λασσιδιωτάκης Κ. (1958), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.ΠΙΝ. ΙΖ, ΙΗ)

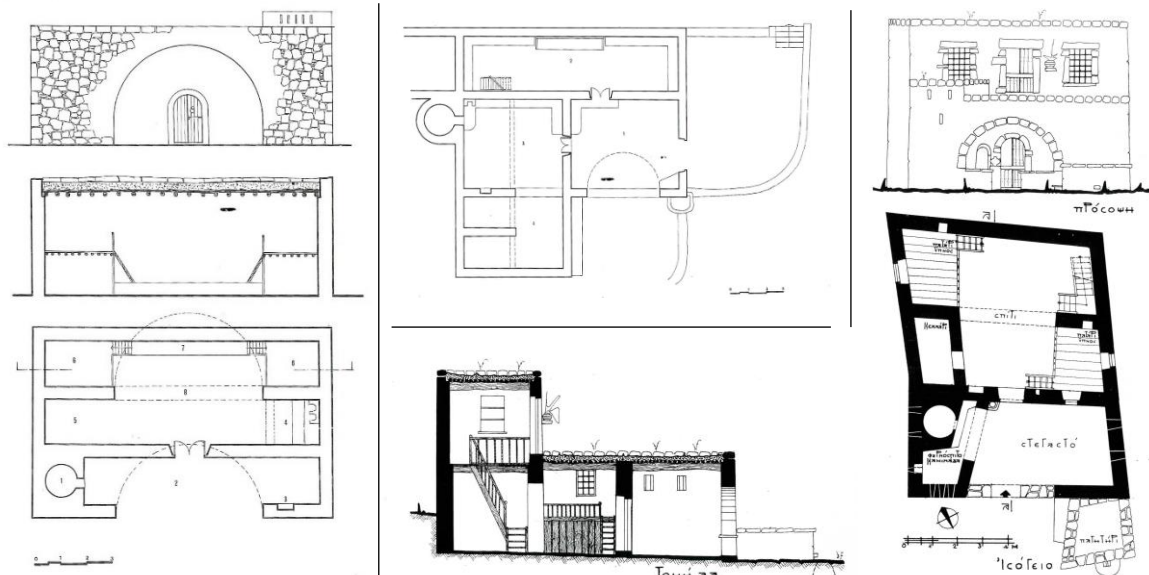
Εικ.25. Τυπικό πλατυμέτωπο καμαρόσπιτο. 1.Καμινάδα, 2.Αποθήκη, 3.Σοφάς για τον ύπνο. (Πηγή: Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλυππίδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.261)

Στην εξέλιξή του το καμαρόσπιτο αποκτά άλλη μια καμάρα στο μήκος ή το πλάτος (δικάμαρα σπίτια) και σταδιακά αποκτά και ύψος. Τα πατάρια του έχουν ξύλινα χωρίσματα και αυτονομία. Άλλα κτίσματα, όπως το «παράσπιτο» προστίθενται και σχηματίζουν σχήμα «Γ». Το παράσπιτο χρησίμευε ως στάβλος ή μικρός βοηθητικός χώρος. Το πατητήρι βγαίνει στην αυλή, εμφανίζεται το στεγαστό ή οξιώστης, δηλαδή η στεγασμένη αυλή μπροστά στην είσοδο, και επιπλέον στα μέρη όπου δεν έχει πολύ κρύο, επομένως δεν είναι επιτακτική η ανάγκη να μείνει ο φούρνος μέσα στο σπίτι, και αυτός βγαίνει στην αυλή.

Εικ.26. Αριστερά: Κάτοψη και τομές Α-Α (πάνω) και Β-Β (κάτω) σπιτιού Μανώλη Μαρινάκη στο Βουβά. 1.Κουζίνα, 2.Σάλα, 3.Σοφάδες, 4.Πεζούλες, 5.Φούρνος, α.Καμινάδα. Δεξιά: Καμαρόσπιτο ισόγειο με δύο τόξα στο Ροδωπού. (Πηγή: Λασσιθιωτάκης Κ. (1958), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.188, 189. Βασιλειάδης Δ. (1983), Το κρητικό σπίτι, Αθήνα: Εστία, σελ. 190)

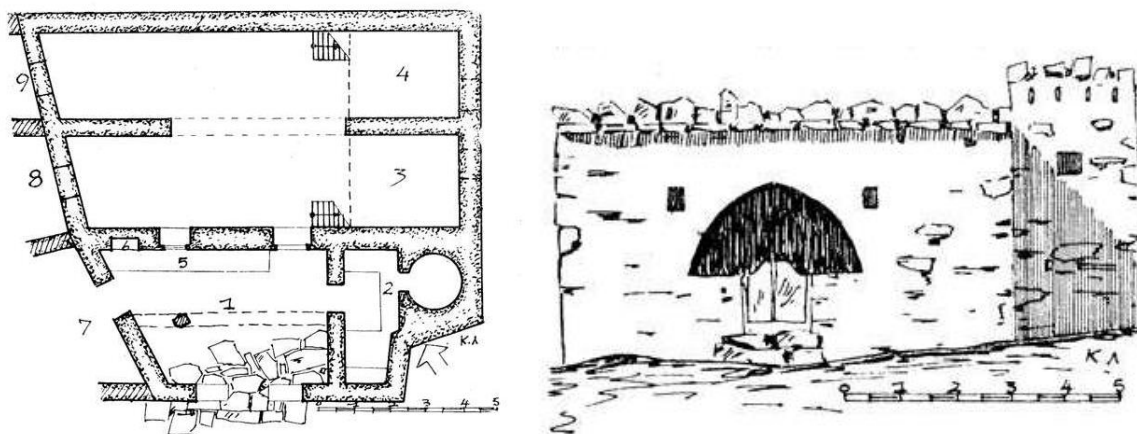
Τελικά το καμαρόσπιτο εξελίσσεται σε δώροφο, το οποίο επικοινωνεί με το ισόγειο με εσωτερική ξύλινη και αργότερα εξωτερική πέτρινη σκάλα. Στον όροφο υπάρχουν πλέον περισσότερα ανοίγματα, χωρίς σιδεριές. Υπάρχουν πολλές παραλλαγές στο καμαρόσπιτο και πολλές φορές συναντώνται αυτοσχέδιοι συνδυασμοί αυτών των παραλλαγών. Άλλη μία περίπτωση ενδιαφέροντος σφακιανού καμαρόσπιτου είναι το σπίτι με τόξο στην σκεπαστή εξωτερική αυλή στην είσοδο, την «καμάρα» ή «χαγιάτι»³³.

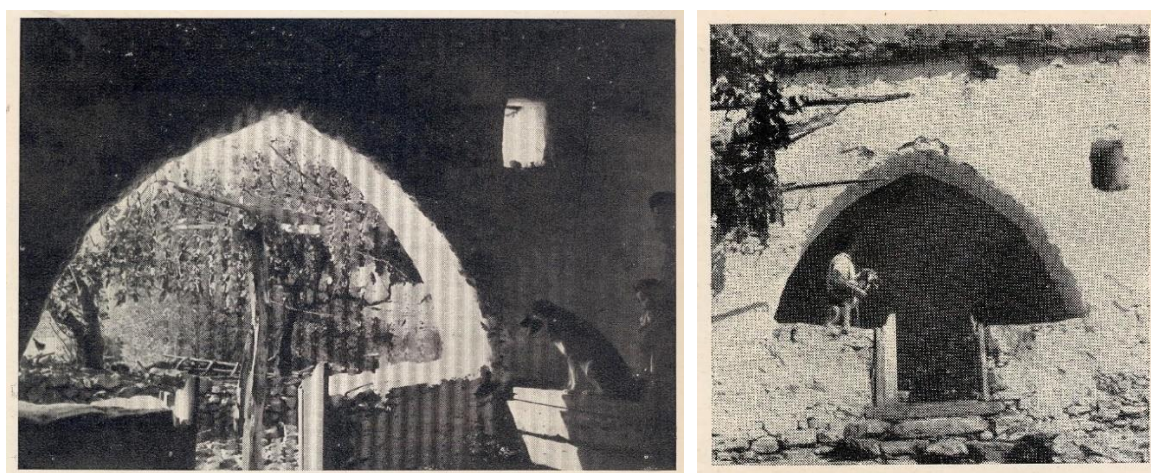
Εικ.27. Αριστερά: Τυπικό καμαρόσπιτο με στεγαστό (στεγασμένη αυλή) και εξωτερική καμάρα. 1.Φούρνος, 2.Καμάρα, 3.Λαϊνοστάτης, 4.Καμινάδα, 5.Αποθήκη, 6.Σοφάς, 7.Πεζούλα, -Καναπές, 8.Σάλα. Κέντρο: Σπίτι Α. Μαζαράκη στην Ανώπολη Σφακιών. Κάτοψη. Υπόμνημα: 1.Χαγιάτι, 2.Σάλα, 3.Κουζίνα, 4.Άχυρα, ζώα. Δεξιά: Δίπατο σπίτι στην Ανώπολη με καμάρα μέσα στο σπίτι και στο στεγαστό. (Πηγή: Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική-Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.264, 266. Βασιλειάδης Δ. (1983), Το κρητικό σπίτι, Αθήνα: Εστία, σελ.195)

³³ Λασσιθιωτάκης Κ. (1957), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', σελ. 171-199, Ηράκλειο: Εκδ. Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικογένεια Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.193.

Εικ.28. Κάτοψη (αριστερά) και πρόσοψη (δεξιά) σπιτιού Γιώργου Φασουλάκη, Ανώπολη Σφακίων. Υπόμνημα: 1.Καμάρα, 2.Τζάκι, 3-4.Σοφάς, 5.Πεζούλα, 6.Σταμνοστάτης, 7.Στάβλος, 8-9. Αποθήκες. (Πηγή: Λασσιθιωτάκης Κ. (1958), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ. 197, 198)

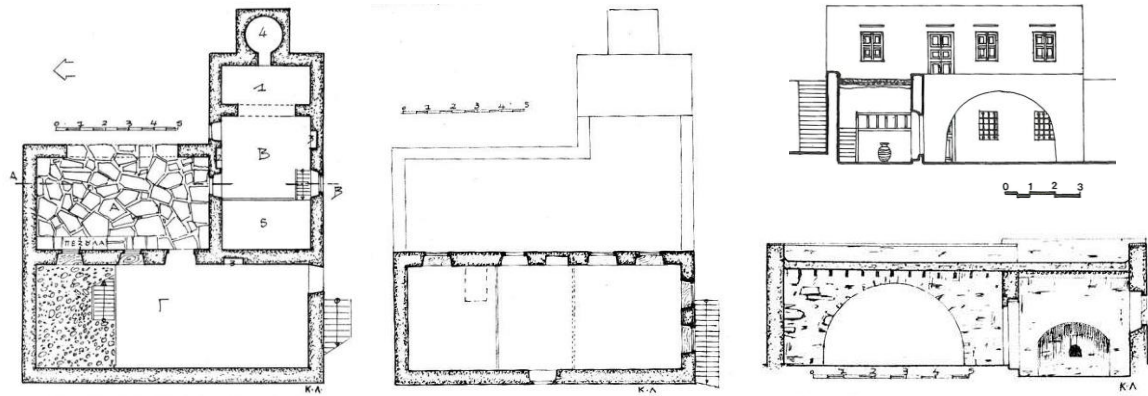

Εικ.29. Σπίτι Γ. Φασουλάκη, Ανώπολη Σφακίων. Αριστερά: Η «καμάρα». Δεξιά: Εξωτερική όψη του σπιτιού. (Πηγή: Λασσιθιωτάκης Κ. (1958), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ. ΠΙΝ. ΚΔ')

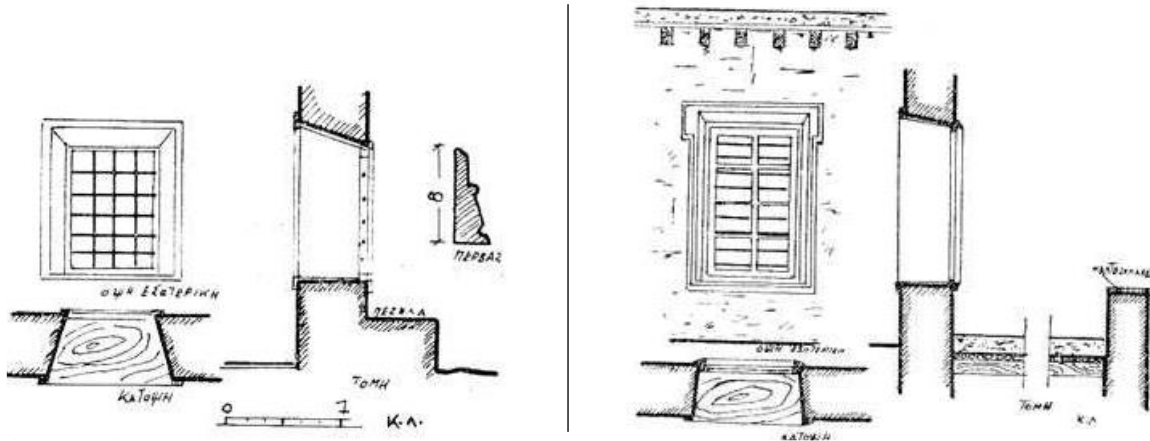
Η εξέλιξη αυτού του τύπου είναι το δίπατο μπροσγιαλίτικο σφακιανό καμαρόσπιτο, που συναντάται κυρίως στην Χώρα Σφακίων και στα τριγύρω παραθαλάσσια χωριά της ευρύτερης περιοχής. Αυτή η εξέλιξη προκύπτει από αστικές επιρροές και κατασκευάζεται συνήθως από εύπορους μεσοαστούς που ενδεχομένως ενσωμάτωσαν και στοιχεία άλλων περιοχών από ταξίδια που έκαναν³⁴. Αυτός ο τύπος έχει πιο προσεγμένα υλικά και κατασκευή, και περισσότερους χώρους. Η επικοινωνία από την αυλή στον όροφο (οντά, ανώι ή ανώγι) γίνεται με μια πέτρινη σκάλα, αλλά υπάρχει και εσωτερική επικοινωνία με ξύλινη σκάλα. Στο ισόγειο βρίσκεται το λεγόμενο «πόρτεγο», ένα ιδιαίτερο καθιστικό. Ο όροφος δεν καταλαμβάνει όλο το χώρο του ισογείου (κατώι), αλλά αφήνει ως ελεύθερο εξώστη το τμήμα του δώματος της καμάρας. Το ανώγι αποκτά ξύλινα χωρίσματα. Αποκτά περισσότερα και μεγαλύτερα ανοίγματα ο όροφος. Τα κουφώματα είναι συνήθως ταμπλαδωτά και καλάμια ή σανίδες έχουν αντικαταστήσει τα φιαλώματα του δώματος. Τα πρέκια των κουφωμάτων είναι συνήθως από κέδρο Γαύδου, αν και στα Σφακιά συναντάται περισσότερο το κυπαρίσσι που υπάρχει στην περιοχή. Τα σπίτια είναι συνήθως σοβατισμένα, αν και στα ορεινά κάποια μένουν ασοβάτιστα εξωτερικά³⁵. Ο όροφος προορίζεται για τον ύπνο.

³⁴ Λασσιθιωτάκης Κ. (1957), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', σελ. 171-199, Ηράκλειο: Εκδ. Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικογένεια Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.192-193.

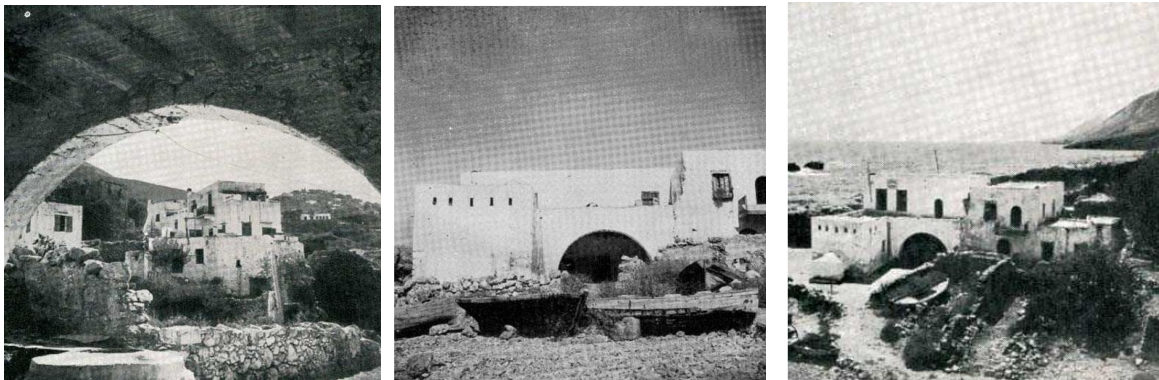
³⁵ Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.262, 265.

Εικ.30. Σπίτι Μανώλη Μαλανδράκη, Χώρα Σφακίων. Κάτοψη Ισογείου (αριστερά) και ανωγείου (κέντρο), τομή Α-Β (κάτω δεξιά) και πρόσοψη-τομή (πάνω δεξιά) όπου φαίνεται η καμάρα του στεγαστού. Υπόμνημα κάτοψης ισογείου: Α.Καμάρα, Β.Κουζίνα, 1.Τζάκι, 2.Σταμνοστάτης, 3.Ντουλάπι, 4.Φούρνος, 5.Αποθήκη με σοφά, Γ.Αίθουσα. (Πηγή: Λασιθιωτάκης Κ. (1958), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.192, 193, 194. Μποζινέκη – Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική-Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.266)

Εικ.31. Σπίτι Μανώλη Μαλανδράκη, Χώρα Σφακίων. Λεπτομέρειες παραθύρων ισογείου (αριστερά) και ανωγείου (δεξιά). (Πηγή: Λασιθιωτάκης Κ. (1958), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.195)

Εικ.32. Σπίτι Μανώλη Μαλανδράκη, Χώρα Σφακίων. Αριστερά: Άποψη της καμάρας από την στεγασμένη αυλή. Δεξιά: Εξωτερική άποψη του σπιτιού. (Πηγή: Λασιθιωτάκης Κ. (1958), Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', Ηράκλειο: Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικ. Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ. ΠΙΝ. ΚΒ', ΚΓ')

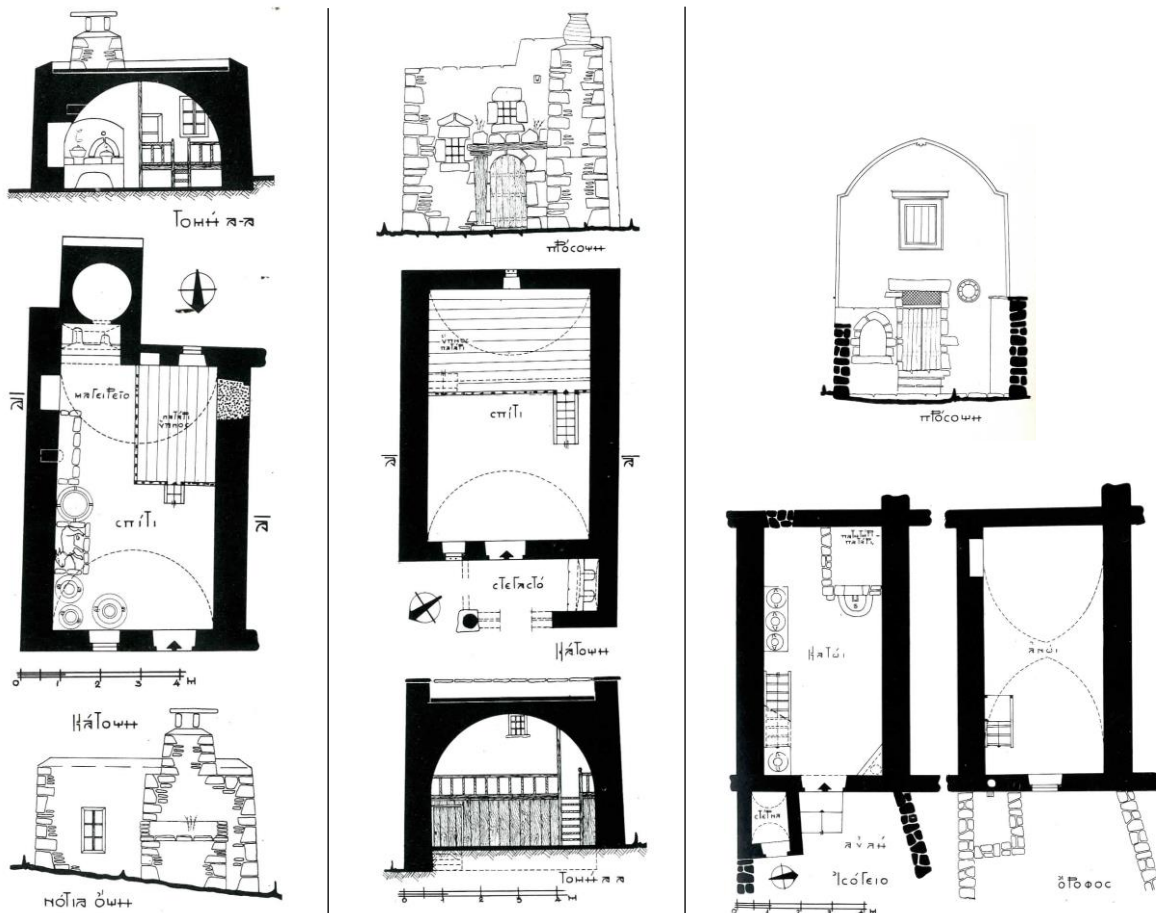
Βέβαια συνδυάζοντας όλα τα παραπάνω, αξίζει να σημειωθεί ότι κυρίως αναφέρεται ως καμαρόσπιτο το σπίτι με δώμα στηριζόμενο σε τόξο (καμάρα), όπου η καμάρα λειτουργεί ως κεντρικό δομικό στοιχείο της κατοικίας. Επομένως σπίτια όπου η καμάρα δεν συναντάται εσωτερικά με αυτόν τον τρόπο, αλλά στον στεγασμένο εξωτερικό χώρο εισόδου, θα μπορούσαν να μην χαρακτηρισθούν ως καμαρόσπιτα, αλλά ως πλατυμέτωπα ή στενομέτωπα με ημιυπαίθριο σε καμάρα εισόδου. Όμως, παραδείγματα σπιτιών με ημιυπαίθριο σε καμάρα εισόδου,

συναντώνται βιβλιογραφικά ως σφακιανά καμαρόσπιτα³⁶, και καθώς η καμάρα αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο ενός χώρου, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι αποτελεί και αυτό μια ευρύτερη τοπική παραλλαγή του γενικού τύπου, εφ' όσον έχει γίνει αυτή η διευκρίνιση.

Β.3. ΤΑ ΣΤΕΝΟΜΕΤΩΠΑ ΚΑΙ ΠΛΑΤΥΜΕΤΩΠΑ ΣΠΙΤΙΑ ΜΕ ΘΟΛΟ

Πρόκειται για σπίτια που κατασκευάζονταν σπάνια στην Κρήτη. Στα σπίτια αυτά συναντάμε επιρροές της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του νησιού και ειδικότερα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου. Επίσης έχουν αναφορές σε σπίτια στη Σαντορίνη, την Ανάφη και τη Θηρασιά. Στην Κρήτη συναντώνται κυρίως στην περιοχή των Χανίων, στη χερσόνησο του Ακρωτηρίου. Θόλους συναντάμε και σε κάποιες κατοικίες βενετσιάνικες. Πιθανόν να επηρεάστηκαν από τους θολωτούς μινωικούς τάφους και την οικοδομική αυτών. Στην Κρήτη συναντάμε θόλους κτισμένους με πέτρα και σοβατισμένους. Πιθανή αιτία της κατασκευής των θόλων είναι η έλλειψη ξυλείας. Οι κυλινδρικοί θόλοι δημιουργούσαν μεγάλες ωθήσεις και προκειμένου αυτές να μεταφέρονται στο έδαφος, κατασκεύαζαν πιο παχιούς τους τοίχους των μεγάλων πλευρών και παρατηρούνταν μία ελαφρά κλίση αυτών που μειώνονταν προς τα πάνω. Κατά την εξέλιξή τους τα σπίτια με θόλο γίνονται δίπατα, με οξυκόρυφους θόλους φραγκικού τύπου, με καδράρισμα της μορφής του στην πρόσοψη και χαρακτηριστικό κυκλικό φεγγίτη. Επισημαίνεται η ύπαρξη βοηθητικών χώρων στην αυλή, οργανικά δεμένων στο πιο σύνθετο πλαίσιο της κατοικίας, όπως η ύπαρξη του στεγαστού (το πρόστωο της αρχαιότητας). Το εσωτερικό του σπιτιού χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη τζακιού, φούρνου, ξύλινου παταριού, πέτρινων πάγκων και θυρίδων.

Εικ.33. Αριστερά: Στενομέτωπη κατοικία με κρυφό θόλο (δεν είναι εμφανής εξωτερικά), δώμα και με μικρό χαμηλό ξύλινο πατάρι στις Κορακίες. Κέντρο: Στενομέτωπη κατοικία με κρυφό θόλο (δεν είναι εμφανής εξωτερικά), δώμα και με μεγάλο ξύλινο πατάρι στο Ακρωτήρι. Δεξιά: Δίπατη στενομέτωπη θολωτή κατοικία με οξυκόρυφο εμφανή θόλο στα Κυριαννά. (Πηγή: Βασιλειάδης Δ. (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ. 202, 202, 205)

³⁶ Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), *ΚΡΗΤΗ*, Φιλίππιδης Δ. (επιμ.), *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη*, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.265.

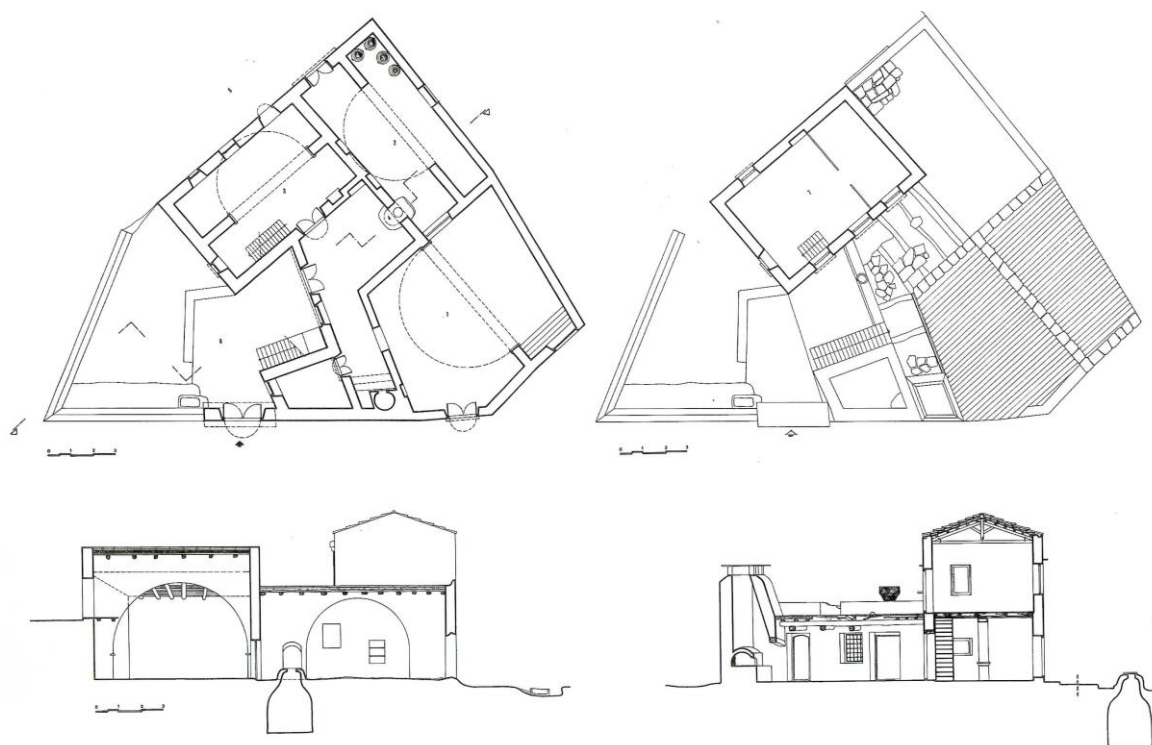
Β.4. ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΜΕ ΣΤΕΓΗ

Πρόκειται για σπίτια που συναντώνται ελάχιστα στην Κρήτη, κυρίως στα δυτικά τους μέρη. Έχουν προκύψει κυρίως ως ανάγκη αντικατάστασης του δώματος, λόγω των αναγκών και συχνών επισκευών του. Τους μέρες τους η αντικατάσταση γίνεται πλέον χρησιμοποιώντας πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος. Έχουν συνήθως στέγη μονόριχτη ή δίριχτη, ενώ υπάρχουν και με τετράριχτη, αλλά μόνο σε νεοκλασικά σπίτια (τους τους Αρχάνες) και σε σπίτια με σαχνισί.³⁷ Το αγροτικό σπίτι με στέγη είναι διώροφο και απλό συνήθως. Συναντάμε το πόρτεγο στο ισόγειό του, ενώ συναντάμε τον οντά στον όροφό του, όπου είναι ο χώρος του ύπνου. Στο εσωτερικό υπάρχει η ξύλινη σκάλα για την επικοινωνία και εξωτερικά υπάρχει η πέτρινη σκάλα τους αυλής. Στο ισόγειο, όταν το πόρτεγο είναι μεγάλο, συναντάμε ένα τύπο του καμαρόσπιτου, ενώ με τον όροφο, καταλαμβάνεται τμήμα του ισόγειου ή όλο το ισόγειο. Όταν το δώμα δεν καταλαμβάνει όλο το ισόγειο, συναντάται η βεράντα του ορόφου, ως χώρος που αξιοποιείται για αγροτικές εργασίες ή άλλη προσωπική χρήση των ιδιοκτητών, π.χ. ως χώρος ύπνου κάποια καλοκαιρινά βράδια. Κατά την εξέλιξή του το σπίτι με στέγη, αποκτά στην αυλή του και επιπλέον δωμάτιο, σε σχήμα «Γ» ή σε παράθεση με τον κύριο άξονα του σπιτιού. Η αυλή με τη γούρνα, το φούρνο, τους πεζούλες, την πέργολα, και το πηγάδι, είναι συχνά κλεισμένη με ψηλό μαντρότοιχο. Οι ξύλινες στέγες είναι κατασκευασμένες συνήθως από ξύλα χοντροπελεκημένα, που όταν είναι μονόριχτες τα δοκάρια είναι εμφανή στο εσωτερικό του σπιτιού, ενώ όταν είναι δίριχτες υπάρχει ταβάνι από τάβλες και καδρόνια, ενώ με πηχάκια καλύπτονται οι αρμοί. Σχετικά με τα κεραμίδια, αυτά τοποθετούνται κολυμπητά και είναι βυζαντινού τύπου. Καθώς το σπίτι γίνεται πιο σύνθετο, δίνεται μεγαλύτερη προσοχή στην κατασκευή του και με αφομοιωμένα στοιχεία της ενετικής αρχιτεκτονικής, μεγαλώνουν τα ανοίγματα, έχουν πλαίσια πέτρινα, ενώ οι γωνίες του σπιτιού τονίζονται από τους λαξευμένους πωρόλιθους και τα τοξωτά υπέρθυρα.

Εικ.34. Ενδεικτικό παράδειγμα κρητικού χωριού με σπίτια με μονόριχτες και δίριχτες στέγες, καθώς και δώματα.
(Πηγή: Μποζινέκη – Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλίππιδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική–
Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.272)

³⁷ Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλίππιδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ. 272.

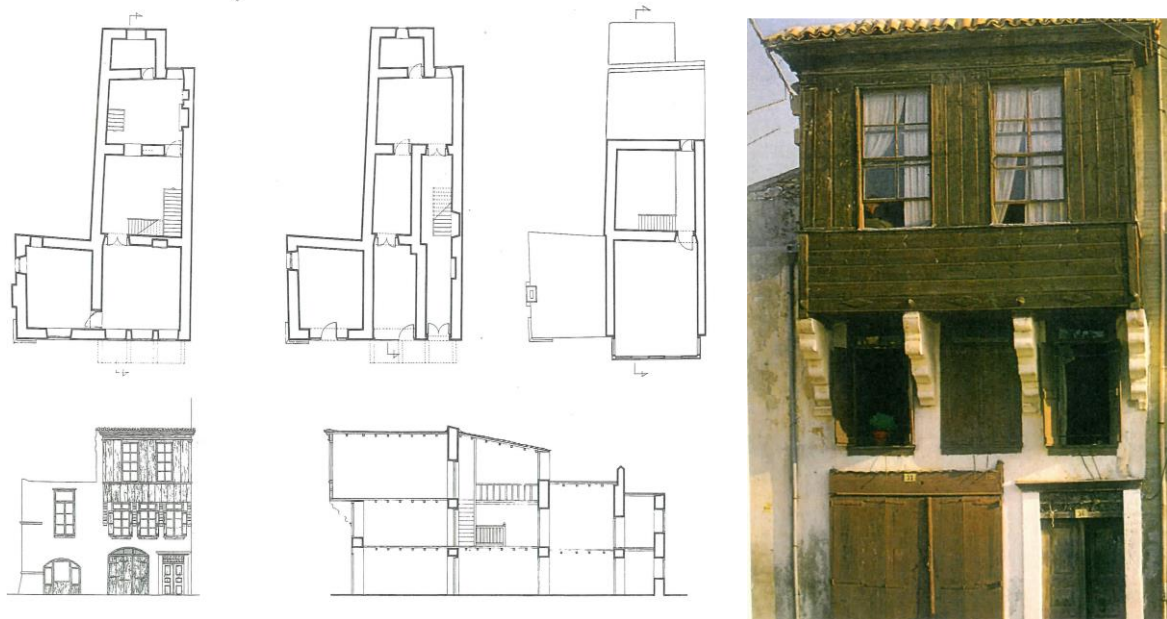
Εικ.35. Διώροφο σπίτι με στέγη στα Δουλιανά Χανίων. (Πηγή: Μποζινέκη – Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλίππιδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική–Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.278)

Β.5. ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΜΕ ΣΤΕΓΗ ΚΑΙ ΣΑΧΝΙΣΙ

Πρόκειται για σπίτια του 19^{ου} αιώνα (Τουρκοκρατία), που συναντώνται στις τέσσερις μεγάλες πόλεις της Κρήτης. Σε αυτά παρατηρούμε ότι προστίθεται στον όροφο ένας ξύλινος κλειστός εξώστης, ο οποίος λέγεται «σαχνισί» ή «κιάσκι» και έχει αναφορά στο ξώστεγο ή ηλιακό της βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Είναι χαρακτηριστικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής των βαλκανίων που ξεκινά τον 18^ο αιώνα, και στην Κρήτη το σαχνισί ενισχύεται από την τούρκικη διοίκηση με επιβολή του μέσω του Αυτοκρατορικού Οικοδομικού Κανονισμού μετά τον ισχυρό σεισμό του 1856, ο οποίος καθόριζε απαραίτητο το κάλεσμα μηχανικού του δήμου για τον προσδιορισμό του πλάτους της προεξοχής του σαχνισιού, με βάση το πλάτος του δρόμου. Αυτή η προσθήκη γίνεται συνήθως σε βενετσιάνικα κτίρια και έτσι έχουμε την προέκταση του «καλού» οντά, πάνω από το δημόσιο δρόμο, αντικαθιστώντας το παλιό πόρτεγο. Με λίγες εξαιρέσεις οι ξύλινοι εξώστες κατασκευάζονται απλά. Οι ξύλινοι πρόβολοι στηρίζονται σε αντηρίδες ξύλινες ή σε φουρούσια. Από τσατμά ή μπαγδατί κατασκευάζεται η πρόσοψή τους, που στη συνέχεια σοβατίζεται ή από ξύλινο πέτσωμα, κυρίως στο Ρέθυμνο, όπου συναντάται απλό ή έντεχνο, με σκαλιστά φουρούσια και καφασωτά παράθυρα. Στα Χανιά και το Ρέθυμνο συναντούμε αστικά σπίτια που η ξύλινη επένδυση επεκτείνεται και σε άλλα τμήματα της πρόσοψης, αλλά και όλου του ορόφου. Σε αυτές τις πόλεις συνήθως τα σπίτια είναι στενομέτωπα με τετράριχτη στέγη και σαχνισί. Στις όψεις τους συναντώνται ρυθμολογικά στοιχεία διαφορετικών περιόδων, όπως οι διακοσμήσεις που έχουν αναφορά στην περίοδο της Ενετοκρατίας, τα σαχνισιά που είναι κατάλοιπο της βαλκανικής αρχιτεκτονικής της Τουρκοκρατίας, ενώ κατάλοιπο του νεοκλασικισμού είναι η συμμετρία στη διάταξη των ανοιγμάτων. Στα σπίτια αυτά εξασφαλίζεται περισσότερος φυσικός φωτισμός γιατί έχουν περισσότερα ανοίγματα, κυρίως στο κιάσκι. Ως κατάλοιπα της Τουρκοκρατίας, στα περισσότερα παράθυρα υπάρχουν καφασωτά πλαίσια. Μια μεγάλη μαγαζόπορτα, από λαξευμένους πωρόλιθους, υπάρχει στην κύρια όψη του ισογείου με ανώφλι σε σχήμα χαμηλωμένου τόξου. Η εσωτερική ξύλινη σκάλα εξασφαλίζει την επικοινωνία του ισογείου με τον όροφο. Στο Ηράκλειο, στο Ρέθυμνο και στα Χανιά υπάρχουν αξιόλογα σπίτια με σαχνισιά από μπαγδατί, τα οποία έδωσαν χαρακτήρα σε αυτές τις πόλεις. Ειδικότερα οι αυλές των σπιτιών με

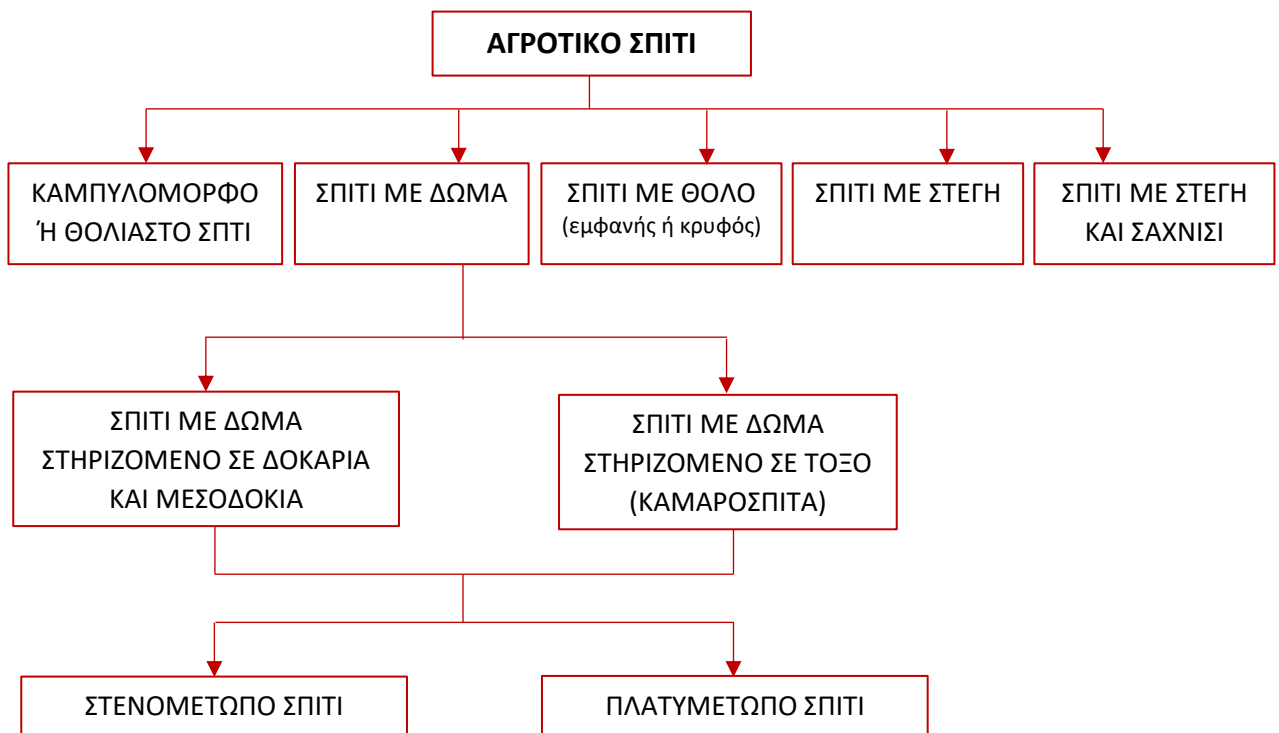
σαχνισιά του Ηρακλείου, οι οποίες αναφέρονται στα βιβλία του Καζαντζάκη, είναι στρωμένες με χοχλάδια.

Εικ.36. Τυπικό σπίτι με σαχνισιά στο Ρέθυμνο. (Πηγή: Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλυππίδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική-Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.279, 283)

Γ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΠΙΤΙΩΝ

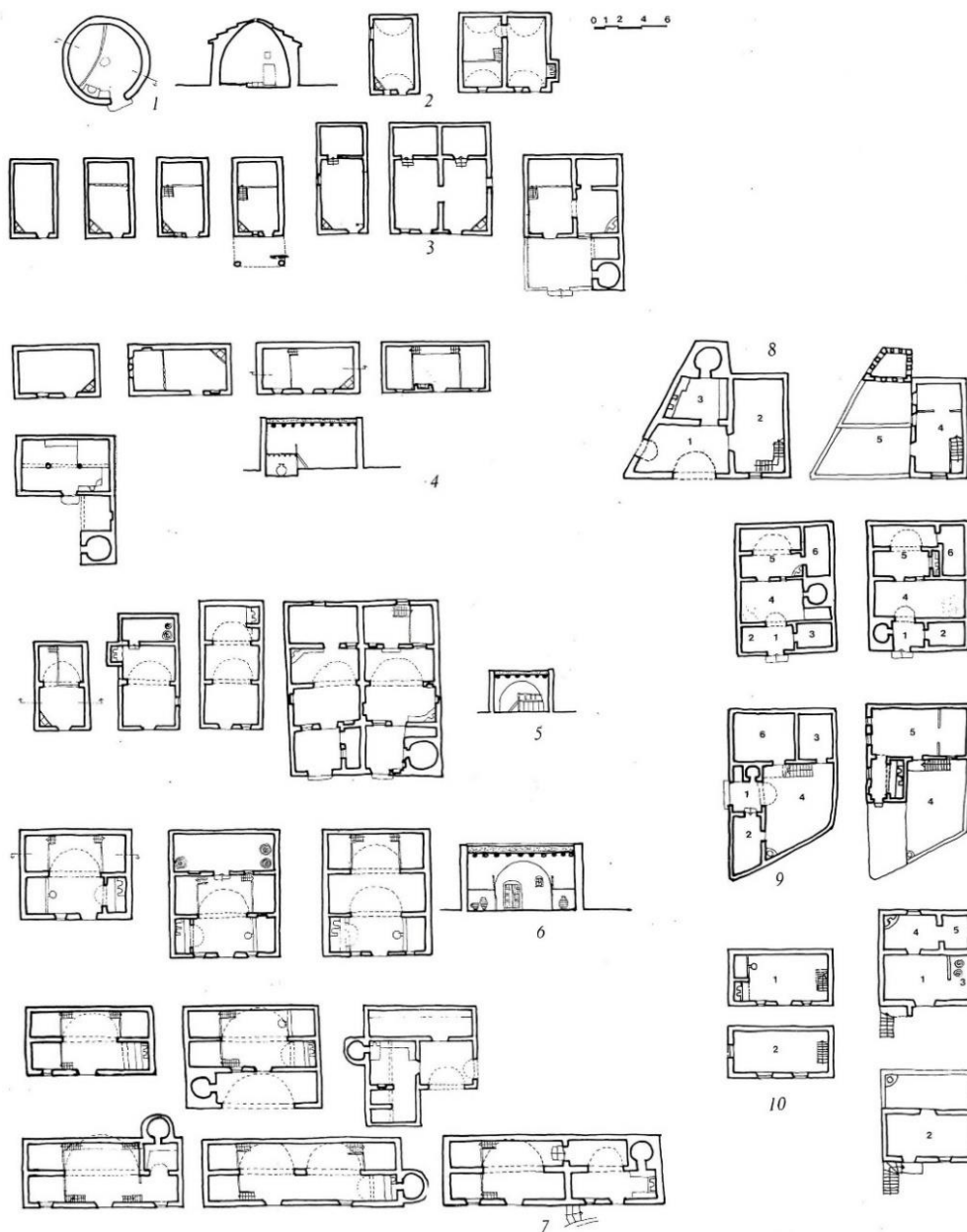
Η τυπολογική κατάταξή τους γίνεται με διάφορα κριτήρια, όπως ο τρόπος στέγασής τους (στέγη ή δώμα), η κτιριολογική συγκρότηση της κάτοψης (στενομέτωπο ή πλατυμέτωπο), η καθ' ύψος ανάπτυξή του (ισόγειο, σπίτι με πατάρι, σπίτι με δύο πατάρια, σπίτι δίπατο ή τρίπατο), καθώς και η φέρουσα κατασκευή του δώματος (δοκάρια, μεσοδόκια, τόξα).

Εικ.36. Διάγραμμα των βασικών τύπων του κρητικού σπιτιού της υπαίθρου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

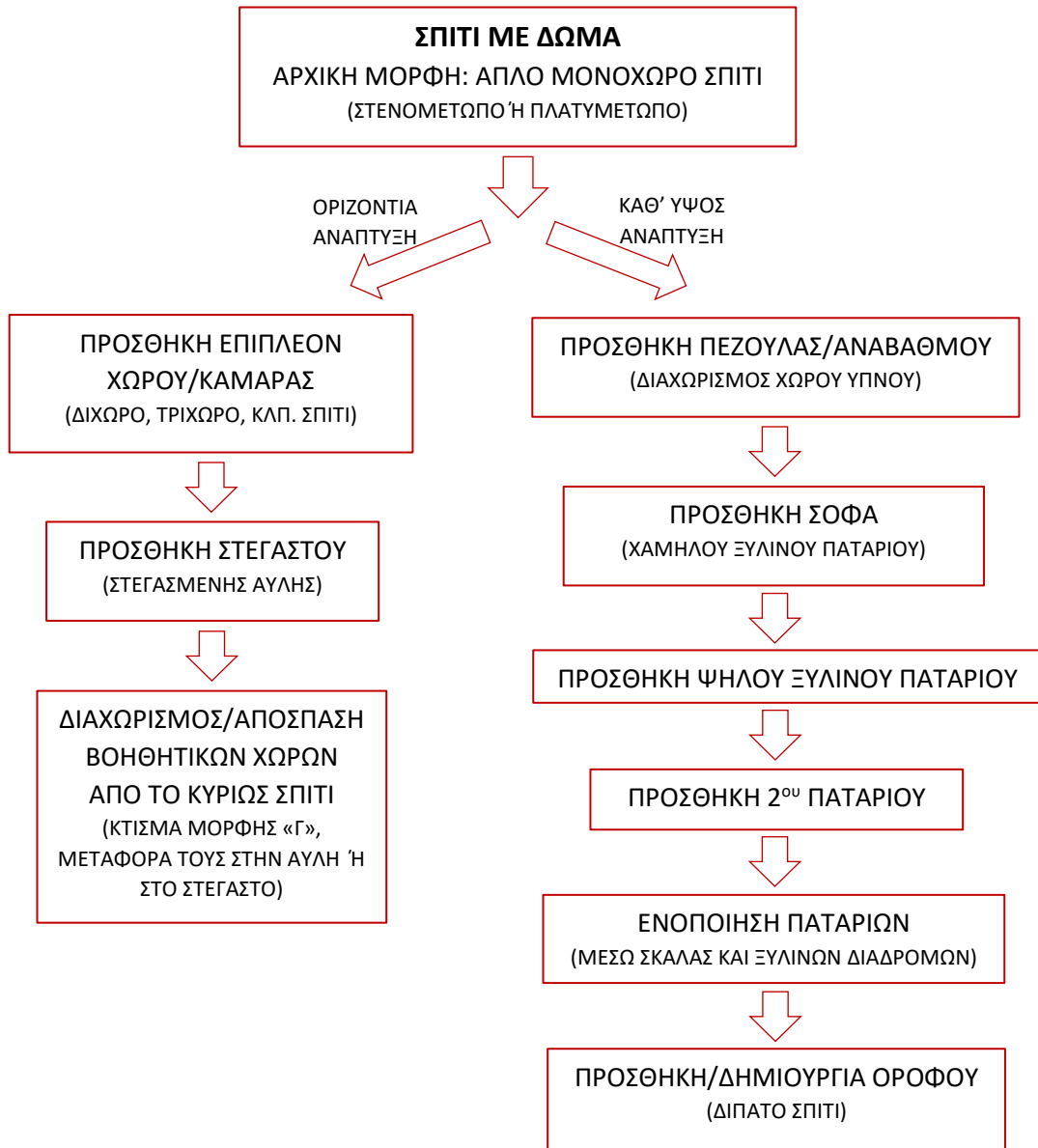

Υπάρχουν στην Κρήτη πολλά παραδείγματα σπιτιών, τα χαρακτηριστικά των οποίων τα κατατάσσουν στους τύπους που αναφέρθηκαν παραπάνω και στις πολλές παραλλαγές τους. Στο νησί η πλειοψηφία των κατοικιών έχουν δώμα. Από αυτά, το σπίτι με δώμα που στηρίζεται σε καμάρα είναι ο τύπος σπιτιού που επικρατεί στο νησί. Λίγα είναι τα στενομέτωπα με θόλο και τα στενομέτωπα με στέγη. Ως προς τους τρόπους στέγασης κυριαρχούν οι οριζόντιες στεγασείς σε όλο το νησί, οι επικλινείς στεγασείς στις νότιες περιοχές του Ηρακλείου και οι θολωτές στεγασείς στις νότιες περιοχές του Ρεθύμνου κυρίως. Σχετικά με τους προαναφερόμενους βασικούς τύπους των κρητικών σπιτιών (πλατυμέτωπα, στενομέτωπα, με στύλο, με καμάρα-τόξο), αυτοί παρουσιάζουν ομοιόμορφη κατανομή σε όλους τους νομούς του νησίου.³⁸

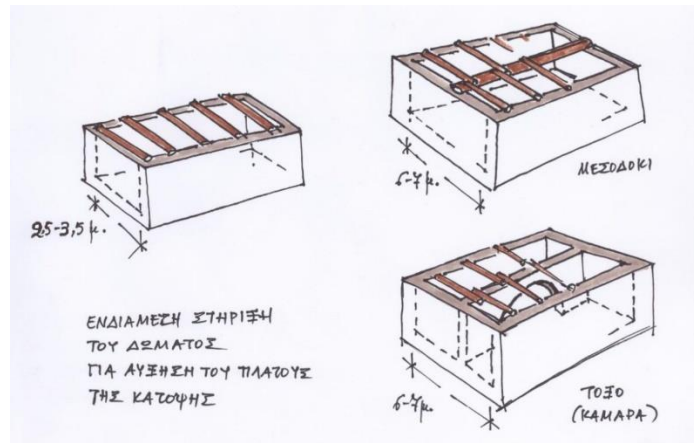
Εικ.37. Συγκεντρωτική τυπολογία κρητικού σπιτιού. 1.Μιτάτο της Νίδας, 2.Σπίτια με θόλο, 3.Στενομέτωπα σπίτια με δώμα, 4.Πλατυμέτωπα σπίτια με δώμα, με ή χωρίς στύλο, 5.Στενομέτωπα καμαρόσπιτα, 6.Πλατυμέτωπα καμαρόσπιτα, 7.Σφακιανά καμαρόσπιτα, με ή χωρίς εξωτερική σκεπαστή αυλή στην είσοδο (στεγαστό), 8.Σφακιανό προσγιαλίτικο καμαρόσπιτο, παραθαλάσσιο, δίπατο με στεγαστό και κουζίνα και φούρνο εκτός κυρίου κτίσματος, 9.Σύνθετα σπίτια με στεγαστό, 10.Διώροφα σπίτια με στέγη. (Πηγή: Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική-Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.280)

³⁸ Παπαϊωάννου Κ., Δημητσάντου-Κρεμέζη Αικ., Φινέ Μ. (2001), Το παραδοσιακό σπίτι στο Αιγαίο: Η γενική αρχιτεκτονική διάρθρωσή του και η τυπολογία της μέσα από αντιπροσωπευτικά σχέδια, Αθήνα: Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, σελ.274-279.

38

Εικ.38. Εξελικτικό διάγραμμα τύπων κάτοψης κρητικών σπιτιών με δώμα, ανάλογα την οριζόντια και κατακόρυφη ανάπτυξή τους. Η εξέλιξη δεν είναι γραμμική, και τα στοιχεία του διαγράμματος είναι ενδεικτικά της πορείας εξέλιξης, καθώς σε πολλές περιπτώσεις άλλα στοιχεία εμφανίζονται νωρίτερα από άλλα. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.39. Ενδεικτική εξελικτική πορεία για την επίτευξη της οριζόντιας ανάπτυξης κατά πλάτους της κάτοψης. Το μονόχωρο σπίτι αυξάνει το πλάτος του αποκτώντας μεσοδόκι, που μερικές φορές χρειάζεται στήριξη και από ξύλινο στύλο (κέντης ή λυραντζής). Αργότερα ο τοίχος που περιέχει το τόξο (καμάρα) αντικαθιστά το μεσοδόκι και τον ξύλινο στύλο. (Πηγή: Αρακαδάκη Μ., διαφ.54)

Συνοψίζοντας, το κρητικό σπίτι είναι λιτό, αλλά αναδεικνύει μια δυναμική που έχει να κάνει με τις συνθήκες, φυσικές, κοινωνικές, οικονομικές και ιστορικές που το διαμόρφωσαν. Η ανάγκη για βελτίωση του τρόπου ζωής, αποτυπώνεται στην εξέλιξη του κρητικού σπιτιού, που από απλό μονόχωρο δωματοσκέπαστο, γίνεται σύνθετο διώροφο. Το αρχικό απλό μονόχωρο δεν καλύπτει τις ανάγκες της οικογένειας του ιδιοκτήτη, ειδικά στις ειρηνικές περιόδους, και μεγαλώνει. Προστίθεται όροφος στο σπίτι, στον οποίο δημιουργείται ο ξεχωριστός χώρος του ύπνου, ενώ στην αυλή προστίθεται η κουζίνα και ο στάβλος, για να ξεχωρίσουν από το κυρίως σπίτι. Το μέγεθος του κρητικού σπιτιού καθορίζεται από το μήκος των ξύλων που χρησιμοποιούνται για τα βασικά κατασκευαστικά στοιχεία, όπως για την κατασκευή της μονόρριχτης στέγης ή του δώματος, τα ανοίγματα των καμαρών κ.α.

Όλη η παραπάνω μελέτη των τύπων έγινε προκειμένου να μπορέσουμε να εντάξουμε την Οικία Σεϊμένη σε ένα υποσύνολο του κρητικού σπιτιού και να κατανοήσουμε ποια στοιχεία έχει συνδυάσει από διαφορετικούς τύπους, ώστε να μπορέσουμε να κάνουμε πιο ασφαλείς υποθέσεις για την δομή και την ύπαρξη στοιχείων που δεν διασώζονται. Τα στοιχεία που διασώζονται μας επιβεβαιώνουν στοιχεία που ταυτίζονται με άλλα σπίτια αντίστοιχου τύπου, αλλά και τις διαφορές και τα μοναδικά στοιχεία που αποκλίνουν από τα συνήθη, και τα έχουν προσαρμόσει μόνο στο συγκεκριμένο σπίτι.

• ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ – ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Στη συνέχεια αναλύονται πολύ συνοπτικά ορισμένα συμπληρωματικά μορφολογικά και κατασκευαστικά στοιχεία που υπάρχουν σε πολλούς από τους τύπους του κρητικού σπιτιού που αναλύθηκαν παραπάνω.

Η **καμάρα** είναι η πιο προσεγμένη κατασκευή του κρητικού σπιτιού. Κατασκευάζεται από ημίξεστους θολίτες, πάχους στο κλειδί 20-25 εκ.

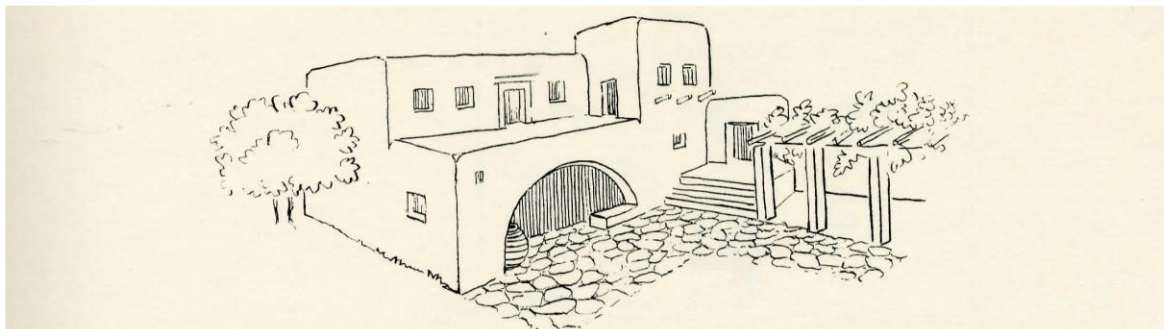
Το **δάπεδο** κατασκευαζόταν από χώμα ανακατεμένο με βουτσά, την κοπριά των βοδιών. Το περνούσαν με ασβεστοταράτσα, δηλαδή μίγμα ασβέστη, άμμου και παρτσελών. Τα πιο εξελιγμένα αποτελούνταν από βότσαλα ή σχιστόπλακες.

Ως **επίχρισμα** στις εξωτερικές τοιχοποιίες χρησιμοποιείται συνήθως χωματόλασπη, που μερικές φορές εμπλουτίζεται με λίγο ασβέστη, και στις εσωτερικές σοβάς.

Η **υδρορροή** ή **αναλειχάδα** συνήθως διαμορφώνεται ως εσοχή στο επίχρισμα ή σαν πλατιά γλυφή στην πέτρα.

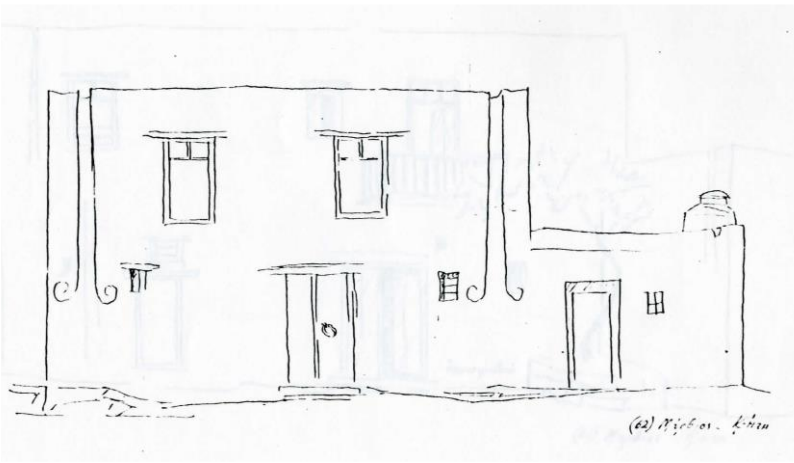
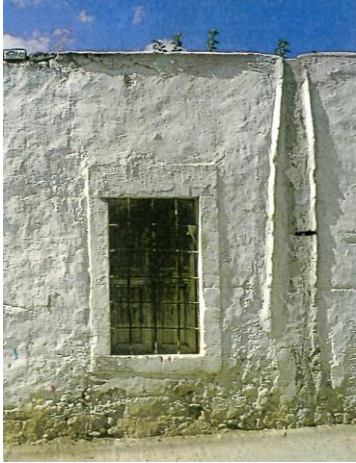
Η **κληματαριά** ή **κρεβατίνα** που βρισκόταν στην αυλή παρείχε ίσκιο το καλοκαίρι. Στα Σφακιά κατασκευαζόταν συνήθως τοποθετώντας ξύλινα δοκάρια πάνω σε ογκώδεις πέτρινες κολώνες.

Ο γάιδαρος δένεται έξω από την κατοικία, δίπλα στην πόρτα, στη «**δεματερέ**»³⁹.

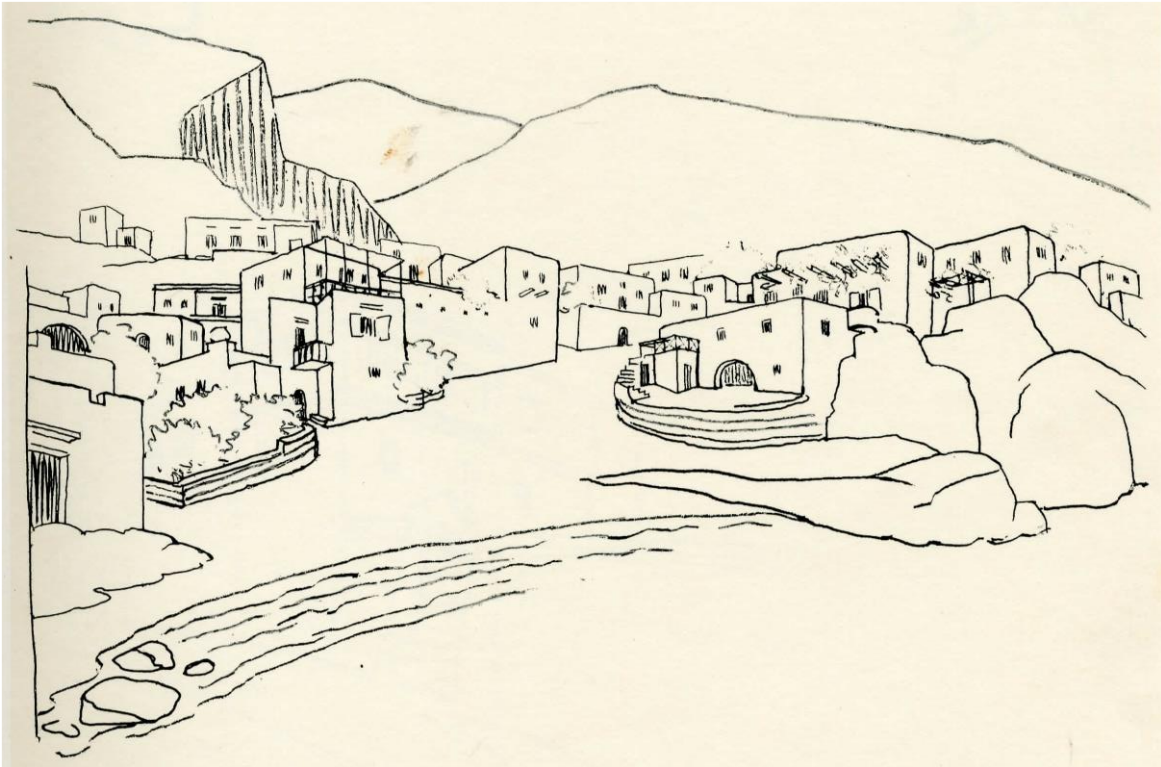

Εικ.40. Σκίτσο δίπατου μπροσγιαλίτικου καμαρόσπιτου στην Χώρα Σφακίων. (Πηγή: Τζελέπης Π.Ν. (1977), *Λαϊκή Ελληνική Αρχιτεκτονική*, Αθήνα: Θεμέλιο, σελ.30)

³⁹ Βασιλειάδης, Δ., (1983), *Το κρητικό σπίτι*, Αθήνα: Εστία, σελ. 151.

Εικ.41. Αριστερά: Η υδρορροή για την απορροή των νερών από το δώμα. Δεξιά: Δύο υδρορροές σε σκίτσο πρόσοψης σπιτιού στο Μύρθιο Κρήτης. (Πηγή: Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), ΚΡΗΤΗ, Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική-Δωδεκάνησα και Κρήτη, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ.267. Ζαγορησίου Μ.Γρ. (1996), Λαϊκή αρχιτεκτονική στην Κρήτη, Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη, σελ.43)

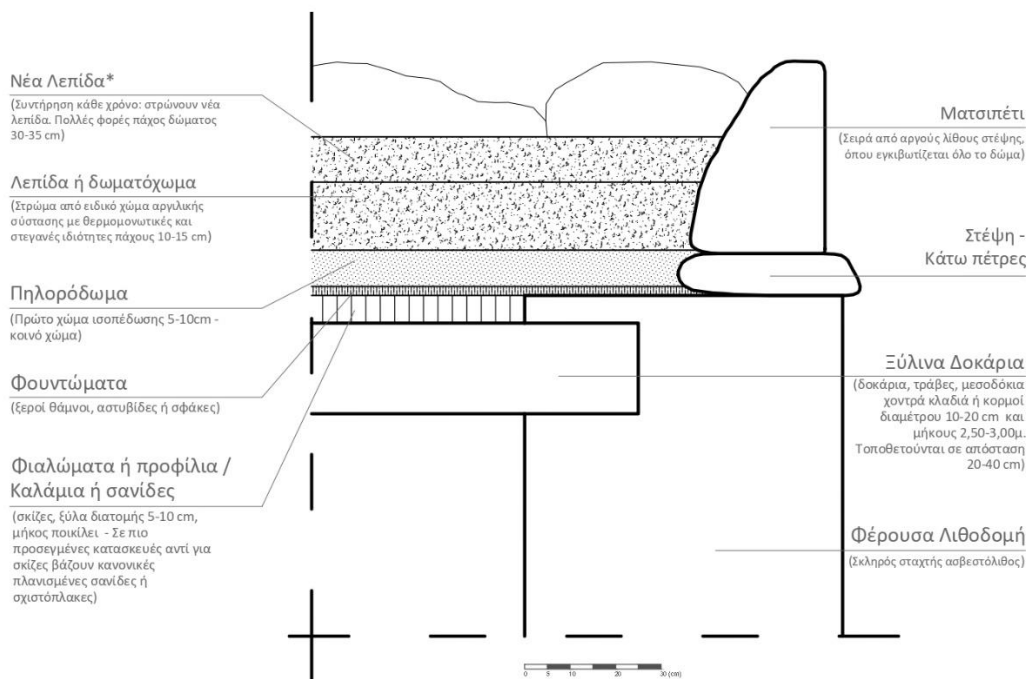
Εικ.42. Σκίτσο σπιτιών στην Χώρα Σφακίων.
(Πηγή: Τζελέπης Π.Ν. (1977), Λαϊκή Ελληνική Αρχιτεκτονική, Αθήνα: Θεμέλιο, σελ.30)

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΔΩΜΑΤΟΣ⁴⁰

Το δώμα στηρίζονταν κυρίως από δοκάρια, τις τράβες, και μεσοδόκια, χοντρά κλαδιά ή κορμούς διαμέτρου 10-20 εκ. και μήκους 2,50-3,00μ., που τοποθετούνταν σε 20-40 εκ. απόσταση μεταξύ τους. Οι άκρες από τα δοκάρια και τα μεσοδόκια καίγονται μέχρι να καρβουνιάσουν για να μην σαπίσουν. Πάνω από τα δοκάρια τοποθετούνταν τα «φιαλώματα» ή «προφίλια», τα οποία είναι σκίζες, ξύλα διατομής 5-10 εκ., ενώ το μήκος τους ποικίλει, και χρησιμεύουν για να καλύπτουν τα κενά που αφήνουν τα δοκάρια. Σε πιο προσεγμένες κατασκευές, κανονικές πλανισμένες σανίδες ή σχιστόπλακες αντικαθιστούσαν τις σκίζες. Από πάνω στρώνονται τα «φουντώματα», δηλαδή ξεροί θάμνοι, αστυβίδες ή σφάκες. Με αυτόν τον τρόπο προστατεύεται το σπίτι από το να πέσουν τα χώματα που θα τοποθετηθούν στη συνέχεια από πάνω. Έπειτα, για να ισοπεδωθεί η επιφάνεια, στρώνεται το πρώτο στρώμα χώματος ισοπέδωσης πάχους 5-10 εκ., το αποκαλούμενο «ρόδωμα» ή «πηλορόδωμα» (κοινό χώμα, χωρίς στεγανωτικές ιδιότητες), το οποίο διαβρέχεται, κοπανίζεται και ισοπεδώνεται με το μυστρί ώστε να μπορεί να υποδεχτεί την επόμενη στρώση. Με αυτήν την στρώση δίνεται και η κλίση, το «ρέμα», την οποία ακολουθούν και όλες οι άλλες επιπλέον στρώσεις χώματος, ώστε να είναι εφικτή η απορροή των νερών. Στη συνέχεια το επόμενο στρώμα αποτελείται από ειδικό χώμα αργλικής σύστασης με στεγανές και θερμομονωτικές ιδιότητες, η «λεπίδα» ή «δωματόχωμα», πάχους 10-15 εκ. Τέλος μια σειρά από αργούς λίθους στέψης, το «ματσιπέτι», εγκιβωτίζει όλο το δώμα. Φαρδύ λούκι, η «**αναλειχάδα**», διαμορφώνεται στο επίχρισμα ως αυλακωτή **υδρορροή** ή σαν πλατιά γλυφή στην πέτρα. Μια νέα λεπίδα στρώνεται κάθε χρόνο, καθώς το δώμα χρειάζεται συντήρηση για την διατήρηση της στεγανότητάς του. Πολλές φορές το πάχος δώματος φτάνει τα 30-35 εκ., λόγω των αλλεπάλληλων νέων στρώσεων. Έπειτα από αρκετά χρόνια, από το δώμα αφαιρείται το παλιό χώμα και ξανακατασκευάζεται εκ νέου. Στα νεότερα σπίτια το πηλορόδωμα αντικαταστάθηκε από λεπτή στρώση σκυροδέματος.

41

Εικ.45. Λεπτομέρεια τυπικής κατασκευής δώματος στα καμαρόσπιτα. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

⁴⁰ Λασιθιωτάκης Κ. (1957), *Σφακιανά σπίτια, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ'*, σελ. 171-199, Ηράκλειο: Εκδ. Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικογένεια Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.183-185.

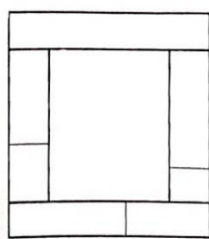
Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984), *ΚΡΗΤΗ*, Φιλίππιδης Δ. (επιμ.), *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη*, τόμος 3, Αθήνα: Μέλισσα, σελ. 265, 267.

ΑΝΟΙΓΜΑΤΑ ΣΤΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΣΠΙΤΙ

Τα παρακάτω παραδείγματα παραθύρων αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα από οικισμούς του Νομού Ηρακλείου, που χρονολογούνται από τον 16^ο έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Μπορούν να θεωρηθούν βάση μελέτης και για ανοίγματα σε άλλες περιοχές της κρητικής υπαίθρου, λαμβάνοντας υπόψιν βέβαια κάποιες ιδιαιτερότητες ή διαφορετικές εκδοχές που μπορεί να παρατηρηθούν ανάλογα την περιοχή.

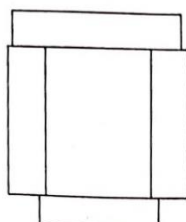
Ορθογώνια ισόπεδα με την τοιχοποιία παράθυρα

Η μορφή αυτή συναντάται κυρίως σε σπίτια πρόχειρης κατασκευής. Οι πωρόλιθοι των πλαισίων μπορεί να είναι ορθογωνισμένοι, ή μόνο ελαφρά κατεργασμένοι στο σημείο επαφής με την τοιχοποιία.

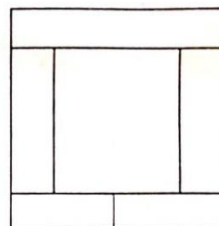
Βώροι πρώτο τεταρτο 18^{ος}

064	050
016	016
002	
015	

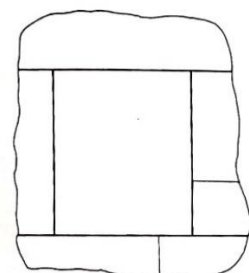
Γωνίες 18^{ος} - 19^{ος}

062	044
0155	0155
015	

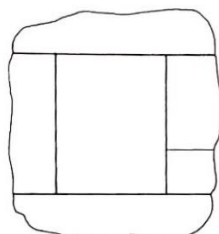
Μονή

060	052
018	018
016	

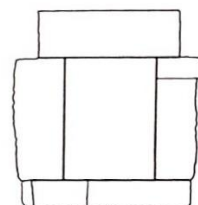
Σιβας 17^{ος} - 18^{ος}

058	056
017	
023	

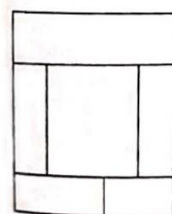
Σιβας 17^{ος} - 18^{ος}

059	047
022	
020	

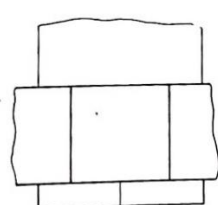
Βώροι 18^{ος}

051	038
020	015
020	

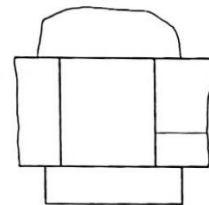
Κατω Ασιτες

046	038
0145	0145
001	
022	

Σιβας 18^{ος} - 19^{ος}

040	041
022	022
027	

Σιβας 18^{ος} - 19^{ος}

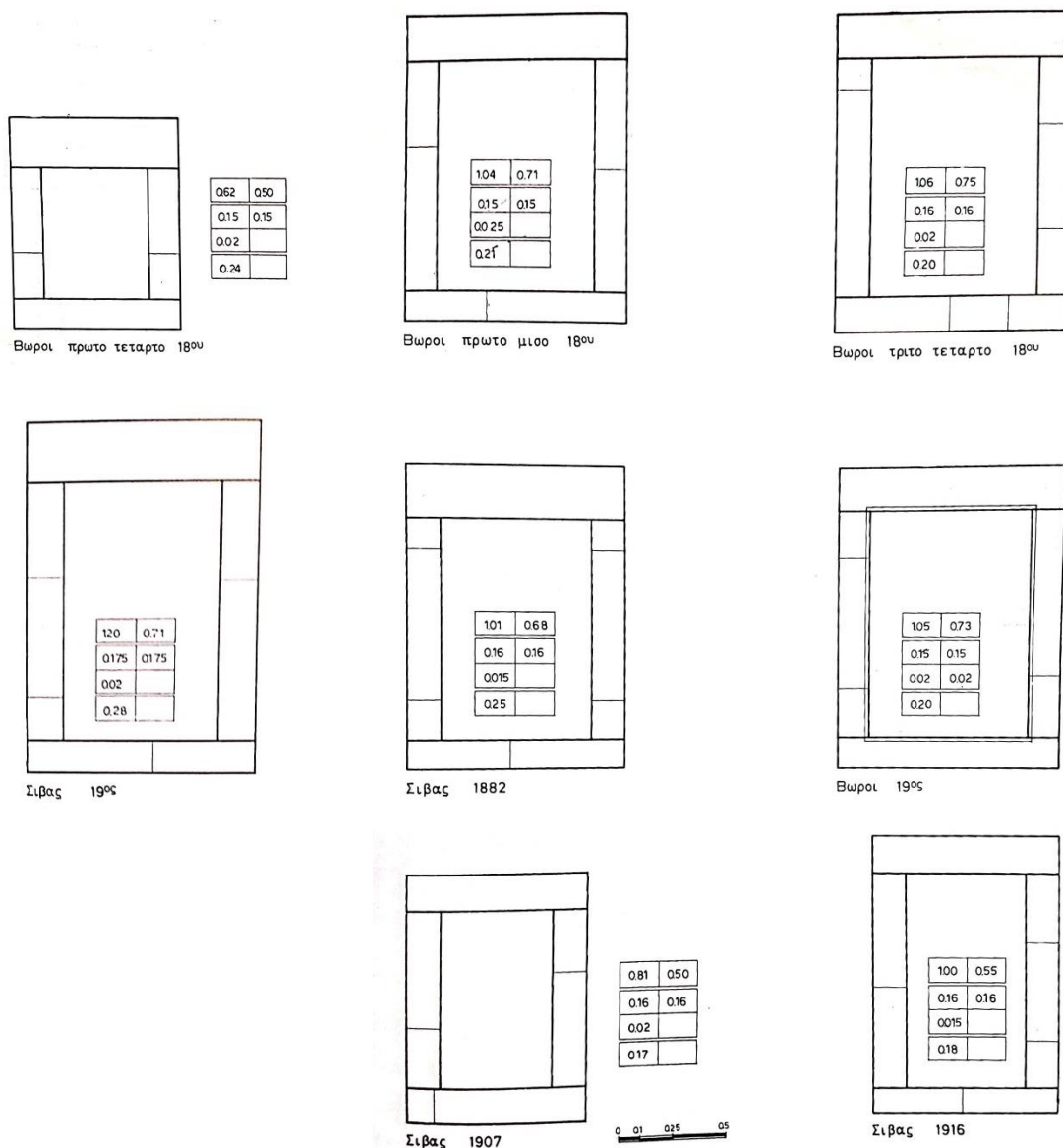
045	040
020	020
023	

0 01 025 05

Εικ.43. Ενδεικτικά παραδείγματα μορφολογίας ανοιγμάτων ορθογώνιων ισόπεδων με την τοιχοποιία. (Πηγή: Βαλλιάνος Χ., Κόκκορη Σ. (1987), *Κρητική παραδοσιακή αρχιτεκτονική: Οικισμοί και μνημεία της Δυτικής Μεσαράς, τα ανοίγματα στο κρητικό σπίτι* (Ν. Ηρακλείου), Βώροι: Μουσείο κρητικής εθνολογίας, Κέντρο Ερευνών, Επιμορφωτικά προγράμματα Υπουργείου πολιτισμού Ευρωπαϊκού κοινωνικού ταμείου, σελ.125)

Ορθογώνια παράθυρα με επίπεδο πλαίσιο

Χρονολογούνται κυρίως στο 18^ο αιώνα, ενώ στα τέλη του 19^{ου} αποτελούν απλουστευμένες μορφές νεοκλασικών.

Εικ.44. Ενδεικτικά παραδείγματα μορφολογίας ανοιγμάτων ορθογώνιων με επίπεδα πλαίσια. (Πηγή: Βαλλιάνος Χ., Κόκκορη Σ. (1987), Κρητική παραδοσιακή αρχιτεκτονική: Οικισμοί και μνημεία της Δυτικής Μεσαράς, τα ανοίγματα στο κρητικό σπίτι (Ν. Ηρακλείου), Βώροι: Μουσείο κρητικής εθνολογίας, Κέντρο Ερευνών, Επιμορφωτικά προγράμματα Υπουργείου πολιτισμού Ευρωπαϊκού κοινωνικού ταμείου, σελ.126-127)

1.4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΩΝ, ΜΕ ΤΑ ΠΡΟΣ ΜΕΛΕΤΗ, ΚΤΙΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

1.4.1. ΑΝΩΠΟΛΗ ΣΦΑΚΙΩΝ

Υπάρχουν και άλλα σπίτια στην Ανώπολη Σφακίων που είναι χτισμένα σύμφωνα με την παραδοσιακή σφακιανή αρχιτεκτονική και μοιάζουν πολύ με την τυπολογία της οικίας Σεϊμένη, αλλά τα περισσότερα στον οικισμό Γύρο έχουν καταρρεύσει σε μεγάλο βαθμό. Στην άκρη του οικισμού, όμως, ανάμεσα στην οικία Σεϊμένη και τον Αγ. Παύλο, βρίσκεται ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, που σώζεται σε σχετικά καλή κατάσταση.

Εικ.46. Παράδειγμα ισόγειου καμαρόσπιτου στην Ανώπολη Σφακίων με καμάρα στην στεγασμένη αυλή.
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

1.4.2. ΑΡΑΔΑΙΝΑ ΣΦΑΚΙΩΝ

Το εγκαταλελειμμένο σήμερα χωριό της Αράδαινας έχει πολλά σπίτια χτισμένα σύμφωνα με την παραδοσιακή σφακιανή αρχιτεκτονική και μοιάζουν πολύ με την τυπολογία της οικίας Σεϊμένη.

Εικ.47. Παραδείγματα δίπατων καμαρόσπιτων στην Αράδαινα Σφακίων με καμάρα στην στεγασμένη αυλή.
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

1.4.3. ΚΟΥΣΕΣ

Οι Πύργοι των Κουρμούληδων στον Κουσέ Ηρακλείου

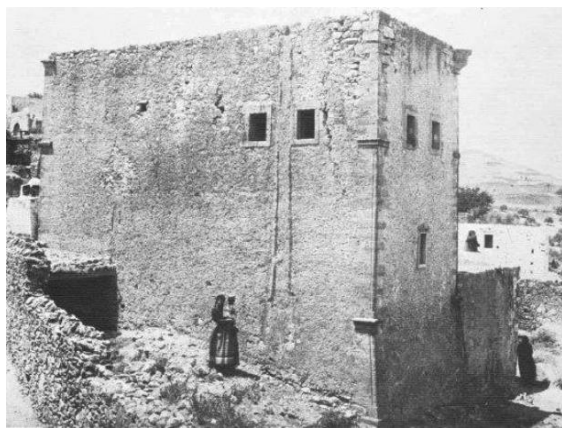
Στο χωριό Κουσέ υψώνονται δύο πύργοι, ο Κάτω πύργος και ο Πάνω πύργος, σε χαμηλό και σε ψηλότερο σημείο αντίστοιχα. Ο Κάτω πύργος είναι στο βορινό τμήμα του χωριού και ο Πάνω πύργος στο κέντρο, νότια του κεντρικού δρόμου. Οι δύο Πύργοι ανήκουν στους Κουρμούληδες, που προέρχονταν από αρχοντική οικογένεια. Και οι δύο πύργοι σώζονται, αν και έχουν υποστεί αρκετές επεμβάσεις. Ο Κάτω Πύργος είναι υπόδειγμα του είδους του και έχει λιθόγλυπτο διάκοσμο στα γωνιακά κορδόνια. Το 1978-1979 κηρύχθηκαν οι πύργοι του Κουσέ διατηρητέοι, ως τεκμήρια του κρητικού αρχοντικού αμυντικού κτιρίου. Από τότε όμως δεν έγινε άμεσα προσπάθεια αποκατάστασής τους, και έγιναν επεμβάσεις και πρόσθετες κατασκευές που δεν ελέγχθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες.

Εικ. 48. Θέσεις Πύργων των Κουρμούληδων.
(Πηγή: Βαλλιάνος Χ., Κόκκορη Σ., 1987, σελ.84)

Ο Κάτω πύργος των Κουρμούληδων

Είναι ο καλύτερα σωζόμενος πύργος στη Μεσαρά, και είναι πιο επιμελημένος από τον Πάνω πύργο, με σκαρπωτή βάση και περίτεχνο, διαφορετικό στην κάθε μία, διάκοσμο στις τέσσερις γωνίες του.

Εικ. 49. Παλιότερες απόψεις του Πύργου. (Πηγή: <https://e-mesara.gr/oi-pyrroi-ton-kourmoylidon-ston-kouyse-2/>)

Εικ. 50. Απόψεις του Κάτω Πύργου των Κουρμούληδων το 2019. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.51. Λεπτομέρειες των ανοιγμάτων του Κάτω Πύργου των Κουρμούληδων. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

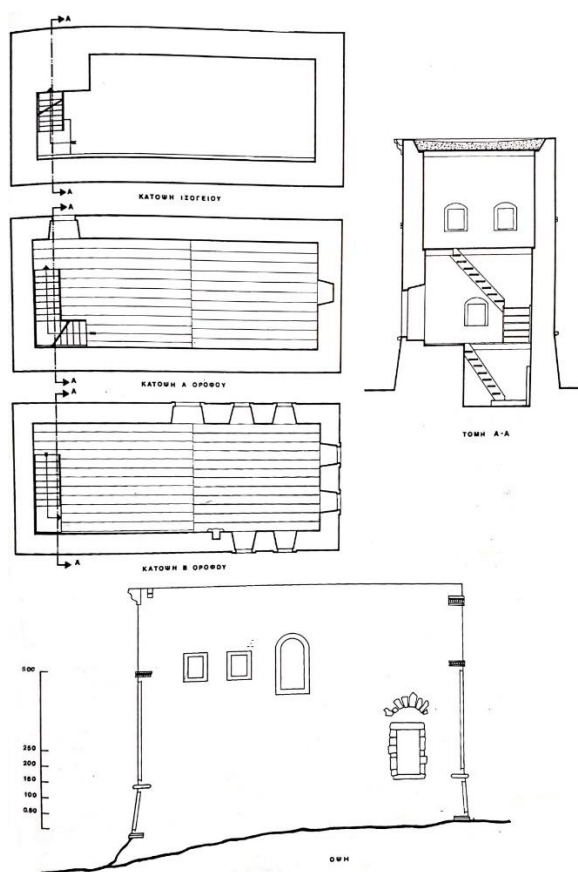
Η αρχική του μορφή έχει αλλοιωθεί από διάφορες επεμβάσεις και προσθήκες. Η προσθήκη του σπιτιού στη δυτική πλευρά έγινε το 1864, οπότε και ανοίχτηκε η βορειοδυτική είσοδος στο ισόγειο του πύργου, που έχει χαραγμένη και την χρονολογία αυτή. Άλλες μετατροπές έγιναν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπως κλείσιμο παραθύρων, μεταφορά της δυτικής εισόδου στη νότια πλευρά, κλπ.⁴¹

Εικ.52. Απόψεις της προσθήκης του σπιτιού στη δυτική πλευρά που έγινε το 1864. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

⁴¹ Βαλλιάνος Χ., Κόκκορη Σ., (1987), *Κρητική παραδοσιακή αρχιτεκτονική: Οικισμοί και μνημεία της Δυτικής Μεσαράς, τα ανοίγματα στο κρητικό σπίτι (Ν. Ηρακλείου)*, Βώροι: Μουσείο κρητικής εθνολογίας, Κέντρο Ερευνών, Επιμορφωτικά προγράμματα Υπουργείου πολιτισμού Ευρωπαϊκού κοινωνικού ταμείου, σελ.85.

Εικ.53. Σχέδια του Κάτω Πύργου Κουρμούλη στον Κουσέ. (Πηγή: Βαλλιάνος Χ., Κόκκορη Σ., 1987, σελ.55)

Ο Πάνω πύργος των Κουρμούληδων

Είναι πιο λιτός στην κατασκευή σε σχέση με την Κάτω και σώζονται ακόμα λιγότερα από τα αρχικά του αρχιτεκτονικά στοιχεία, καθώς μετατράπηκε σε σύγχρονη κατοικία την δεκαετία του '70 - '80, με πολλές επεμβάσεις και προσθήκες. Ενδεικτικά αναφέρονται η διάνοιξη της εισόδου και η καταστροφή των τριών πολεμιστριών της βόρειας όψης.⁴²

Εικ.54. Απόψεις του Πάνω Πύργου των Κουρμούληδων στο κέντρο του χωριού, όπου διακρίνεται η τυπολογία των ανοιγμάτων και μερικές από τις αλλοιώσεις στην στέγη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

⁴² Βαλλιάνος Χ., Κόκκορη Σ., (1987), *Κρητική παραδοσιακή αρχιτεκτονική: Οικισμοί και μνημεία της Δυτικής Μεσαράς, τα ανοίγματα στο κρητικό σπίτι (Ν. Ηρακλείου)*, Βώροι: Μουσείο κρητικής εθνολογίας, Κέντρο Ερευνών, Επιμορφωτικά προγράμματα Υπουργείου πολιτισμού Ευρωπαϊκού κοινωνικού ταμείου, σελ.85.

Άλλα παραδείγματα σπιτιών με στοιχεία κρητικής αρχιτεκτονικής και πυργόσπιτων

Στο δυτικό τμήμα του χωριού, νότια και βόρεια του κεντρικού δρόμου

Εικ.55. Απόψεις των τοίχων των δύο διπλανών κτισμάτων, της εξωτερικής λίθινης σκάλας για τον όροφο, καθώς και της αυλής τους, βόρεια του κεντρικού δρόμου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.56. Αριστερά, Κέντρο: Απόψεις διπλανών κτισμάτων, βόρεια του κεντρικού δρόμου. Δεξιά: Κτίριο υπό διαδικασία αποκατάστασης. Διακρίνονται η εσωτερική σκάλα του κτιρίου που θα τοποθετηθεί αργότερα, καθώς και άλλα κατασκευαστικά στοιχεία. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.57. Αριστερά: Λεπτομέρεια ανοίγματος. Κέντρο: Διακρίνονται τα ξύλινα δοκάρια, και τα υπόλοιπα κατασκευαστικά υλικά της στέγης (καλάμια και φιαλώματα) που έχουν καταρρεύσει. Δεξιά: Λεπτομέρεια των κατασκευαστικών στοιχείων της στέγης. Διακρίνονται τα ξύλινα δοκάρια, τα καλάμια και τα φιαλώματα. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.58. Λεπτομέρεια του βορινού τοίχου και της τοπολογίας των ανοιγμάτων του. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.59. Αριστερά: Άποψη του βορειοδυτικού τοίχου του κτιρίου και των ανοιγμάτων του, νότια του κεντρικού δρόμου.
Δεξιά: Άποψη του βορινού τοίχου και της τοπολογίας των ανοιγμάτων του, στο νοτιοδυτικό άκρο του χωριού.
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Στην ανατολική είσοδο του χωριού, βόρεια του κεντρικού δρόμου

Εικ.60. Λεπτομέρεια της καμινάδας δύο διπλανών κτισμάτων. Διαφορετικές παραλλαγές που παρατηρούνται.
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Στην ανατολική είσοδο του χωριού, νότια του κεντρικού δρόμου

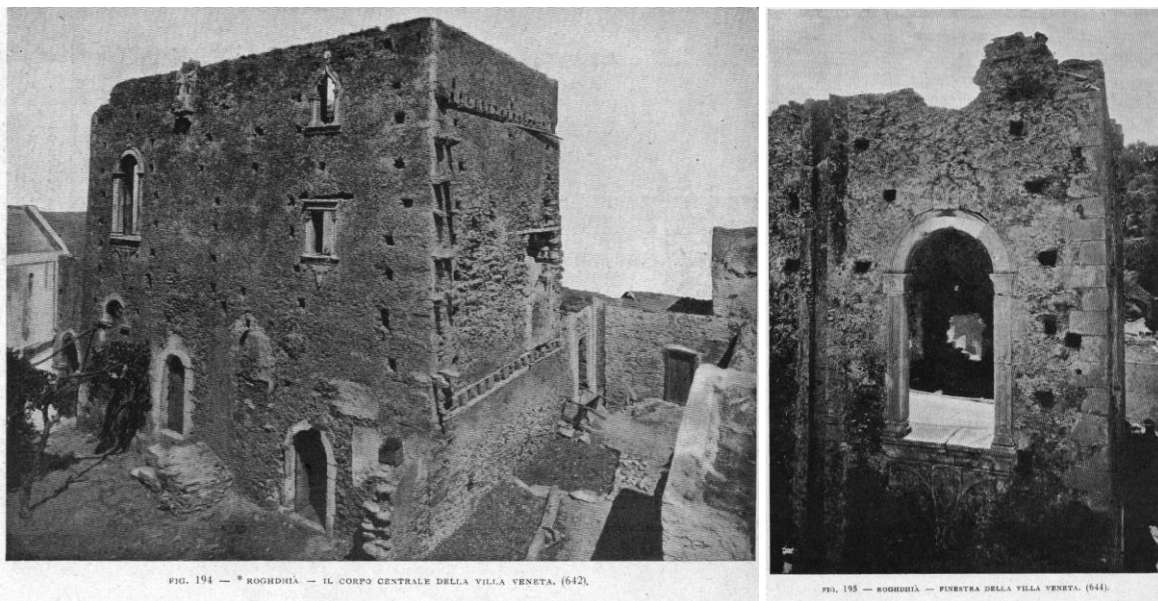
Εικ.61. Αριστερά: Λεπτομέρεια της δομής του εσωτερικού δαπέδου του κτίσματος από το χαμηλό άνοιγμα του βορινού τοίχου. Δεξιά: Λεπτομέρεια του βορινού τοίχου και της τυπολογίας των ανοιγμάτων του. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

1.4.4. ΡΟΓΔΙΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ο Πύργος των Μοδινών / Καλλέργηδων στην Ρογδιά Ηρακλείου

Το Ενετικό Μέγαρο των Μοδινών, που ανήκε της Γεώργιο και Φραγκίσκο Μοδινό, βρίσκεται στη Ρογδιά Μαλεβιζίου και αποτελούσε το μέγαρο των φεουδαρχών της περιοχής της Ρογδιάς, της Αχλάδας και του Φόδελε. Η έπαυλη αποτελεί δείγμα ιδιωτικής κατοικίας που σώθηκε από την περίοδο της Ενετοκρατίας, κτισμένος κατά το πρώτο μισό του 15^{ου} αιώνα. Είναι γνωστός ως Πύργος, χωρίς της να έχει χαρακτηριστικά αμυντικού πύργου, χρησιμοποιήθηκε βέβαια και για στρατιωτικούς σκοπούς.

Το μνημείο έχει κηρυχτεί διατηρητέο και ανήκει στο Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού. Είναι γνωστό κυρίως ως Έπαυλη/Πύργος των Καλλέργηδων, πράγμα που τεκμηριώνεται από τα οικοδόμημα της Βενετοκρατικής οικογένειας που υπάρχουν στα παράθυρα, η οποία άλλωστε διατηρούσε φέουδα στην περιοχή, από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα. Φωτογραφίες και περιγραφή της Έπαυλης υπάρχουν στο έργο του Gerola.⁴³ Η Έπαυλη διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. Σήμερα ο χώρος χρησιμοποιείται για πολιτιστικές εκθέσεις και παροχή ενημερωτικού υλικού.

Εικ.62. Παλιότερες απόψεις του Πύργου. (Πηγή: Gerola, 1917, τόμος 3, μέρος IV, σελ.291-292, εικ.194-195)

⁴³ Gerola G. (1917), *Monumenti Veneti dell' Isola di Creta, Volume 3*, Venezia: R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, σελ.288-292.

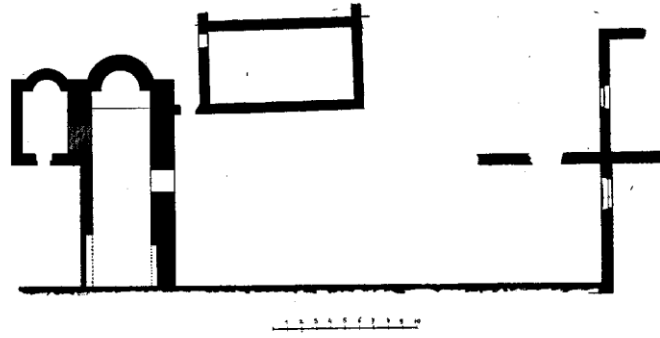

FIG. 192 — PIANTE DELLA VILLA VENETA DI *ROGHDIA.

Εικ.63. Κάτοψη Έπαυλης/Πύργου. (Πηγή: Gerola, 1917, τόμος 3, μέρος IV, σελ.289, εικ.192)

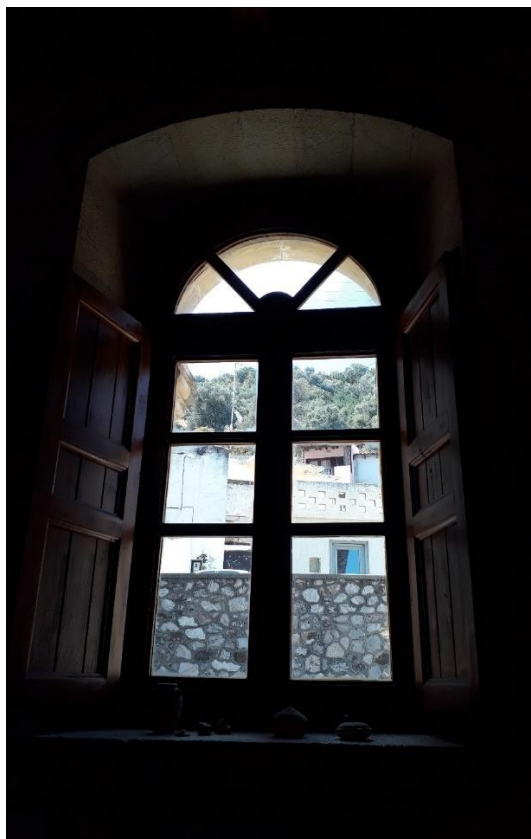

51

Εικ.64. Ο Πύργος των Μοδινών / Καλλέργηδων στην Ρογδιά Ηρακλείου. Πάνω: Η δυτική όψη. Κάτω αριστερά: Βόρεια όψη. Κάτω δεξιά: Νότια όψη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.65. Λεπτομέρειες ανοιγμάτων. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.66. Απόψεις του εσωτερικού στο ισόγειο. Διακρίνονται η εσωτερική σκάλα, τα κατασκευαστικά στοιχεία της στέγης, τα ξύλινα δοκάρια και οι σανίδες του δαπέδου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

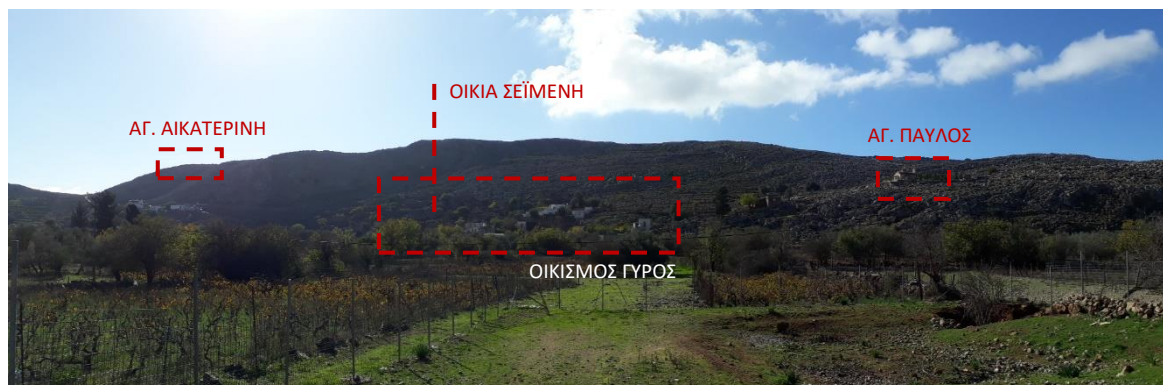

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ – ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ, ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

2.1. ΓΕΝΙΚΑ/ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Εικ.67. Πανοραμική άποψη της ευρύτερης περιοχής. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Στις παρυφές του λόφου που βρισκόταν η Αρχαία Ανώπολη και του οικισμού Γύρος της Ανώπολης Σφακίων, βρίσκονται μία ενετική κατοικία του 17^{ου} αιώνα και μία δίπατη κατοικία του τύπου του σφακιανού σπιτιού, που κατασκευάστηκε μεταγενέστερα από την ενετική κατοικία, καθώς κατασκευάστηκε ακριβώς δίπλα της, χρησιμοποιώντας ένα μεγάλο μέρος από τον ανατολικό τοίχο της ενετικής κατοικίας ως κοινό τους τοίχο. Παρόλο που δεν κατέστη δυνατόν να βρεθούν καταγεγραμμένα στοιχεία για το ιδιοκτησιακό καθεστώς ή τους αρχικούς ιδιοκτήτες, η κατασκευή της οικίας πιθανώς να έγινε χρησιμοποιώντας την μεσοτοιχία, καθώς ο νέος κληρονόμος ή μέλος της οικογένειας που είχε την Ενετική κατοικία, θα χρειαζόταν να κατασκευάσει επιπλέον μια νέα κατοικία, και με αυτόν τον τρόπο θα εξοικονομούσε οικοδομικά υλικά, χρόνο κατασκευής και ενέργεια.

Εικ.68. Οικία Σείμενη, στον οικισμό Γύρος στην Ανώπολη Σφακίων. (Πηγή: Επεξεργασμένη εικόνα από Google Earth)

Εικ.69. Απόψεις του οικισμού Γύρος και της θέσης της οικίας Σεϊμένη σε αυτόν. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.70. Πανοραμική άποψη του Οροπεδίου Ανώπολης και των Λευκών Ορέων από την οικία Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.71. Πανοραμική άποψη του οικισμού Γύρος και της οικία Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.72. Πανοραμικές απόψεις των διάσπαρτων οικισμών της Ανώπολης μέσα στο Οροπέδιο. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.73. Άποψη της οικίας Σεϊμένη και της ευρύτερης περιοχής του οικοπέδου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

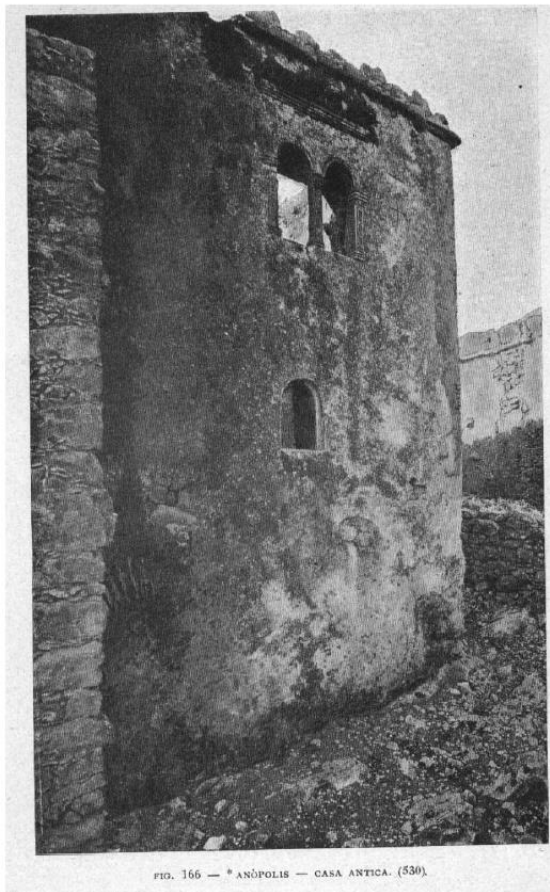

Εικ.74. Άποψη της οικίας Σεϊμένη και της ευρύτερης περιοχής του οικοπέδου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

ΕΝΕΤΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ 17^{ου} ΑΙΩΝΑ

Η βενετσιάνικη κατοικία, χαρακτηριστικό δείγμα της βενετσιάνικης αρχιτεκτονικής της υπαίθρου, και πιο συγκεκριμένα του πυργόσπιτου, είναι ένα μακρόστενο διώροφο κτίριο με ορθογώνια κάτοψη και χαρακτηριστικό δίλοβο⁴⁴ άνοιγμα στην βορινή όψη. Πρόκειται για σημαντικό κτίριο της Κρητικής υπαίθρου της βενετσιάνικης αρχιτεκτονικής, αναφορά και φωτογραφία του οποίου βρίσκεται στο έργο του Giuseppe Gerola «*Monumenti Veneti nell' isola di Creta*» (Ενετικά Μνημεία στο νησί της Κρήτης), όπου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο Gerola είχε ταξιδεύσει όλη την Κρήτη και είχε καταγράψει και φωτογραφήσει τα μικρά και μεγάλα ενετικά μνημεία που είχαν σωθεί. Από τότε ακόμα διακρίνεται η κατάρρευση του δώματος και η φθορά των λίθων στέψης. Πλέον ελάχιστα τμήματα των τοίχων του σώζονται,⁴⁵ μιας και έχει εγκαταλειφθεί χρόνια και καταρρεύσει σε πολύ μεγάλο βαθμό, και διατρέχει άμεσο κίνδυνο ολοκληρωτικής καταστροφής του. Το αρχικό υλικό βέβαια σε μεγάλο βαθμό βρίσκεται ακόμα εκεί, καθώς έχει καταρρεύσει προς το εσωτερικό του κτιρίου, επομένως μεγάλο μέρος από τους λίθους μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν.

Εικ. 75. Ενετικό κτίριο με δίλοβο παράθυρο, στην γειτονιά Γύρος στην Ανώπολη Σφακίων. Αριστερά: Ολοσέλιδη φωτογραφία από το *Monumenti Veneti nell' isola di Creta* (Ενετικά Μνημεία στο νησί της Κρήτης) του G. Gerola στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Δεξιά: Το κτίριο τον Νοέμβριο του 2019.
(Πηγή: Gerola, 1917, τόμος 3, μέρος IV, σελ.268 και προσωπικό αρχείο)

Η Ενετική κατοικία χρονολογείται πιθανώς το 1604, καθώς υπήρχε επιγραφή με αυτήν την χρονολογία χαραγμένη πάνω της,⁴⁶ αν και λόγω της συνεχούς έλλειψης προστασίας από τις

⁴⁴ Δίλοβο: άνοιγμα ή παράθυρο που έχει αψιδωτό υπέρθυρο με δύο μικρά τόξα.

⁴⁵ Η πρόσοψη με το δίλοβο παράθυρο σώζεται στην καλύτερη κατάσταση από όλους τους υπόλοιπους τοίχους της κατοικίας.

⁴⁶ Hatzipolakis, A., (2009), *Βενετσιάνικο σπίτι στην Ανώπολη*, <https://anopolis72000.blogspot.com/2009/09/blog-post.html>

καιρικές συνθήκες, δεν διακρίνεται πλέον. Πιθανώς όμως να ανεγέρθηκε και νωρίτερα, καθώς ο G. Gerola στο έργο του αναφέρει ότι πιστεύει ότι ανατέθηκε στις αρχές του 16^{ου} αιώνα.⁴⁷ Οι πύργοι-κατοικίες δεν συναντιούνται συχνά, ειδικά στην νότια Κρήτη. Τα πυργόσπιτα, όπως είδαμε, ήταν συνήθως κατοικίες αρχοντικών οικογενειών, τα περισσότερα εκ των οποίων είτε κατέρρευσαν, είτε εντάχθηκαν στο μεταγενέστερο οικοδομικό ιστό, όπως έγινε και στην συγκεκριμένη περίπτωση. Αυτή η υπόθεση ενισχύεται από το γεγονός ότι η διπλανή οικία Σεϊμένη, χαρακτηριστικό δείγμα «μπροσγιαλίτικου σπιτιού», υποδηλώνει πηγή πλούτου και ευημερίας, καθώς είναι το σπίτι του «εύπορου μεσοαστού».⁴⁸ Επομένως, μπορούμε να συμπεραίνουμε ότι η ενετική κατοικία ανήκε σε εύπορη αρχοντική οικογένεια της περιοχής. Τέλος, το δίλοβο άνοιγμα είναι και αυτό ένα πιο εκλεπτυσμένο αρχιτεκτονικό στοιχείο, που ενισχύει τις προηγούμενες παρατηρήσεις.

Εικ.76. Δίλοβο παράθυρο ενετικής κατοικίας. Υπάρχουν χαράγματα σταυρών και κάποια επιγραφή. Σύμφωνα με τον Α. Χατζηπολάκη, πιθανώς διακρίνεται και η χρονολογία 1604.

(Πηγή: Antreas P. Hatzipolakis, <https://anopolis72000.blogspot.com/2009/09/blog-post.html>)

Το 2013, σε τοπογραφικό διάγραμμα της οικίας Σεϊμένη, του Τοπογράφου Μηχανικού Γ. Βερυκάκη, τελευταίος ιδιοκτήτης της ενετικής κατοικίας αναφέρεται η οικογένεια ΖΑΜΠΕΤΗΔΩΝ, ενώ και η διπλανή οικία από την άλλη πλευρά της οικίας Σεϊμένη αναφέρει ιδιοκτήτη την οικογένεια ΖΑΜΠΕΤΗ ΙΩΑΝΝΗ.

⁴⁷ Gerola G. (1917), *Monumenti Veneti dell' Isola di Creta, Volume 3*, Venezia: R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, σελ.268. Το σχετικό απόσπασμα από το πρωτότυπο: "(...) Sfachià - La casa situata nella frazione Mesokhòri si cleva tuttora a giusa di torre, e mostra in una fiancata una bifora di forme semplici. Anòpolis - Nè molto dissimile è quest'altra casa, colla differenza però che la bifora è quivi meglio lavorata - con motivi rozzi ma originali - e racchiusa entro una incorniciatura che credo da assegnarsi al primo cinquecento. (...)".

⁴⁸ Λασσιθιωτάκης Κ. (1957), *Σφακιανά σπίτια*, Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', σελ. 171-199, Ηράκλειο: Εκδ. Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικογένεια Α. Γ. Καλοκαιρινού, σελ.191-195.

ΟΙΚΙΑ ΣΕΪΜΕΝΗ/ΣΕΗΜΕΝΗ

Η οικία Σεϊμένη αποτελεί δείγμα διώροφου κτίσματος («ονταλίδικου σπιτιού») του οποίου ο όροφος επικοινωνεί με το ισόγειο με εσωτερική ξύλινη και εξωτερική πέτρινη σκάλα, μία χαρακτηριστική μορφή σφακιανού σπιτιού, με στοιχεία από το «μπροσγιαλίτικο σπίτι». Είναι πλατυμέτωπη στενόμακρη κατοικία με ημιυπαίθριο σε καμάρα εισόδου, μέσα στην οποία βρίσκεται και το πατητήρι, και με πατάρια που βρίσκονται σε ανισοσταθμία και καλύπτουν σχεδόν όλο τον όροφο. Ο φούρνος βρίσκεται στην αυλή, χωριστά από την κυρίως κατοικία, ενώ δίπλα του υπάρχει υπερυψωμένο κτίσμα που ήταν πιθανώς η κουζίνα, και στην αυλή υπήρχε και κληματαριά. Τέτοια σπίτια, όπως είδαμε, κατασκεύαζαν εύποροι μεσοαστοί, πιθανώς επηρεασμένοι από τα διάφορα μέρη που ταξίδευαν και έβλεπαν, καθώς και την οικονομική τους άνεση. Επίσης, καθώς η Ανώπολη δεν βρίσκεται σε μεγάλο υψόμετρο, επιτρέπουν οι καιρικές συνθήκες να μπορεί να βγει ο φούρνος και η κουζίνα εκτός κατοικίας, κάτι που παρατηρούμε και στην οικία Σεϊμένη.

Ως προς την χρονολόγηση της οικίας Σεϊμένη, αυτή κατασκευάστηκε μετά την ενετική κατοικία, κάτι που διακρίνεται εμφανώς από το κατασκευαστικό σύστημα του κτιρίου, καθώς ο βορινός τοίχος συνδέεται στον παλαιότερο ενετικό, βγαίνοντας λίγο προς τα έξω σε σχέση με αυτόν, όπως και η περίφραξη της αυλής από την ανατολική πλευρά του οικοπέδου. Επιπλέον, καθώς η ύπαρξη της οικίας Σεϊμένη καταγράφεται στο έργο του Gerola, η οικία χτίστηκε πριν το 1900. Επομένως η οικία χρονολογείται μεταξύ 17^{ου} και 19^{ου} αιώνα.⁴⁹

Εικ. 77. Αριστερά και κέντρο: Ένωση ενετικής κατοικίας με οικία Σεϊμένη. Δεξιά: Ένωση της περίφραξης της αυλής με το κτίριο ανατολικά της οικίας Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Στην ιστορική αναζήτηση και έρευνα για τους ιδιοκτήτες ή ένοικους που πέρασαν από την οικία, βρέθηκαν αναφορές για δύο άντρες από την Ανώπολη με αυτό το επίθετο. Ο Γεώργιος Σεϊμένης, που θεωρείται ο πρώτος νεκρός του Μακεδονικού Αγώνα, κατακρεουργήθηκε στην Κλεισούρα (23/07/1903) και ο Γιάννης Σεϊμένης, αδερφός του, προσπαθώντας να δραπετεύσει από τις φυλακές, σκοτώθηκε στο Μοναστήρι (27/03/1906).⁵⁰ Δεν μπορούμε όμως να γνωρίζουμε

⁴⁹ Το πιθανότερο είναι να χτίστηκε λίγο πριν ή λίγο μετά την επανάσταση του 1770, στα τέλη δηλαδή του 18^{ου} αιώνα, σύμφωνα με άποψη ενός κατοίκου διπλανού σπιτιού.

⁵⁰ 23 Ιουλίου 1903: Ο Γεώργιος Σεϊμένης από την Ανώπολη Σφακιών, είναι ο πρώτος νεκρός του Μακεδονικού Αγώνα, (2019). <https://e-mesara.gr/23-iouliou-1903-o-georgios-seimenis-apo-tin-anopoli-sfakion-einai-o-protos-nekros-toy-makedonikoy-agona/>

τεκμηριωμένα αν ήταν ποτέ κάποιος από τους δύο, ιδιοκτήτης ή κληρονόμος, ή αν έμειναν ποτέ οι ίδιοι στην συγκεκριμένη οικία. Επίσης, βρέθηκε αναφορά επιτύμβιας στήλης με το όνομα «Ευκλής Καλλιπόλεος, Καλλίπολις Ευκλέους» που βρέθηκε στον οικισμό Γύρο, και πιο συγκεκριμένα στο σπίτι του «Εμμ. Σεϊμένάκη», επομένως είναι πιθανόν να βρέθηκε στην οικία Σεϊμένη.⁵¹

Εικ.78. Επιτύμβια στήλη που βρέθηκε στον οικισμό Γύρο. (Πηγή: Antreas P. Hatzipolakis, 2015. Αρχαίοι Ανωπολίτες. <http://anopolis72000.blogspot.com/2015/04/blog-post.html>)

Το 2013 ο τελευταίος ιδιοκτήτης της οικίας, που ήταν ο Γεώργιος Σεϊμένης, ανέθεσε στον Γεώργιο Βερυκάκη, Τοπογράφο Μηχανικό, την αποτύπωση του οικοπέδου και την εκπόνηση τοπογραφικού διαγράμματος. Τελικά έκανε δωρεά την οικία στον Δήμο Σφακίων και τα τελευταία χρόνια υπογράφηκε χρηματοδότηση για την αποκατάστασή της, αν και δεν έχει προχωρήσει πολύ μέχρι στιγμής η υπόλοιπη διαδικασία.

Σύμφωνα με το τοπογραφικό, η οικία Σεϊμένη συνορεύει βόρεια με ιδιοκτησία της οικογένειας ΤΣΟΥΡΙΝΑΚΗ. Ουσιαστικά είναι ένας τριγωνικός χώρος ανάμεσα στον ασφαλτοστρωμένο δρόμο και τον χωματόδρομο μπροστά από την βόρεια όψη της οικίας Σεϊμένη. Περιλαμβάνει κάποια υπολείμματα χαμηλής τοιχοποιίας περίφραξης και ορισμένες κολώνες που στήριζαν πιθανώς μια κληματαριά παλαιότερα. Επομένως η οικία Σεϊμένη συνορεύει βόρεια με ιδιοκτησία της οικογένειας ΤΣΟΥΡΙΝΑΚΗ, ανατολικά με ιδιοκτησία της οικογένειας ΖΑΜΠΕΤΗ ΙΩΑΝΝΗ, νότια με δημοτική ασφαλτοστρωμένη οδό και δυτικά με ιδιοκτησία της οικογένειας ΖΑΜΠΕΤΗΔΩΝ (ενετική κατοικία).

Πλέον μεγάλα τμήματα των δυτικών τοίχων της οικίας Σεϊμένη έχουν καταρρεύσει, μιας και έχει εγκαταλειφθεί χρόνια και δεν σώζεται η στέγη, πέρα από ελάχιστα δοκάρια. Διατρέχει άμεσο κίνδυνο μεγαλύτερης καταστροφής της. Το αρχικό υλικό βέβαια και σε αυτήν την οικία, όπως και στην ενετική, βρίσκεται ακόμα εκεί σε μεγάλο βαθμό, καθώς έχει καταρρεύσει προς το εσωτερικό του κτιρίου, επομένως κάποιες αρχικές λίθοι μπορούν να ανακτηθούν από εκεί.

⁵¹ Antreas P. Hatzipolakis, (2015). *Αρχαίοι Ανωπολίτες*. <http://anopolis72000.blogspot.com/2015/04/blog-post.html>. Αρχική πηγή του άρθρου: *Inscriptiones Creticae opera et consilio Friderici Halbherr collectae / curavit Margarita Guarducci, T.2, Roma: Libreria dello Stato, 1939, σελ.7.*

2.2. ΓΕΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Εικ.79. Απόψεις του κυρίως σπιτιού της οικίας Σεϊμένη, καθώς και των βοηθητικών χώρων στην αυλή. (Πηγή: προσωπικό αρχείο, φωτογραφία Ειρήνης Χωριανοπούλου)

Η οικία Σεϊμένη βρίσκεται στο δυτικό άκρο του οικοπέδου της ιδιοκτησίας και ανατολικά της ενετικής κατοικίας. Στον τοίχο που μοιράζονται οι δύο κατοικίες, και έχει εν μέρη καταρρεύσει, έχει αναπτυχθεί επίσης ένα δέντρο, του οποίου όλο και μεγαλώνουν τόσο τα κλαδιά του, όσο και το εκτενές ριζικό του σύστημα. Αυτό το καθιστά εξαιρετικά επικίνδυνο και για τα δύο κτίρια, τόσο για την στατικότητα τους όσο και για την προσβασιμότητα και αποτύπωσή τους.

Εικ.80. Δέντρο που αναπτύχθηκε πάνω στον κοινό τοίχο των δύο κατοικιών. Αριστερά: Φωτογραφία 10/2018. Δεξιά: Φωτογραφία 11/2019, ένα χρόνο μετά. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Η αποτύπωση και η φωτογραφική τεκμηρίωση του εσωτερικού της οικίας Σεϊμένη υπήρξε δύσκολη, καθώς είναι διώροφη με μικρή απόσταση μεταξύ των δύο απέναντι επιμηκών τοίχων, με αποτέλεσμα οι φωτογραφίες από αυτές τις πλευρές να είναι εστιασμένες σε μικρότερα τμήματα, χωρίς συνολική εικόνα, και χωρίς εύκολη πρόσβαση στα ψηλότερα σημεία τους. Επίσης η αποτύπωση της ενετικής κατοικίας υπήρξε αρκετά δύσκολη, καθώς στο εσωτερικό της έχει καταρρεύσει μεγάλο μέρος (πέτρες, χώμα από την στέγη) και ο εναπομείναντας βορειοδυτικός τοίχος έχει μια κλίση άνω των 30° προς το εσωτερικό, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο και επικίνδυνο να γίνει η μέτρηση από κοντά των εναπομεινάντων στοιχείων. Σε αυτή την δυσκολία συμβάλει και το δέντρο που προαναφέρθηκε. Η βιβλιογραφική μελέτη, όμως όπως είδαμε προηγουμένως, αντίστοιχων κτισμάτων της Κρήτης, και ειδικά της ευρύτερης περιοχής, συγκριτικά με τα ευρήματα της επιτόπιας παρατήρησης και φωτογράφισης, οδηγούν σε αξιόλογα συμπεράσματα για τη δομή, την κατασκευή και τη λειτουργία και των δύο κτισμάτων.

Εικ.81. Αριστερά: Ο εναπομείναντας βορειοδυτικός τοίχος έχει μια κλίση άνω των 30° προς το εσωτερικό. Δεξιά: Στο εσωτερικό της κατοικίας έχει καταρρεύσει μεγάλο μέρος των κατασκευαστικών της στοιχείων (πέτρες, χώμα από την στέγη). (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

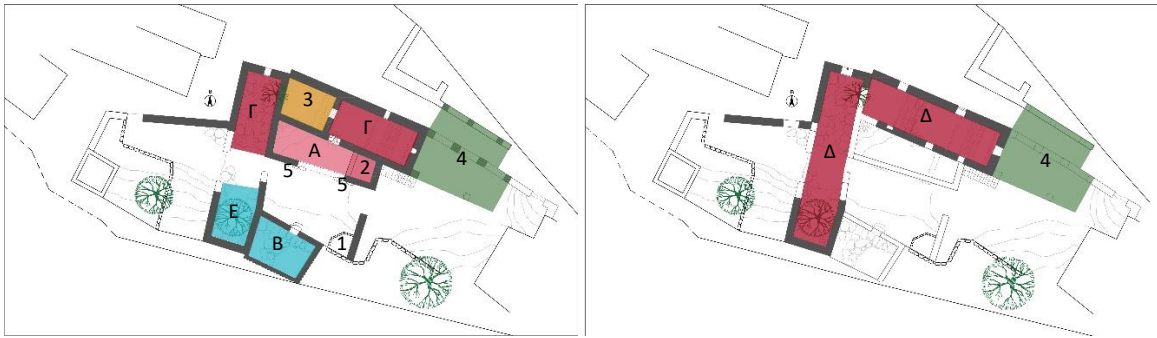

Εικ.82. Άποψη των βοηθητικών χώρων της οικίας Σείμένη. (Πηγή: φωτογραφία Ειρήνης Χωριανοπούλου)

Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η οικία Σείμένη ακολουθεί στο μεγαλύτερο βαθμό την τυπική διάταξη αντίστοιχων παραδοσιακών κτισμάτων, δηλαδή του διώροφου σφακιανού πλατυμέτρου σπιτιού («ονταλίδικου σπιτιού», «μπροσγιαλίτικο σπίτι») με ημιυπαίθριο σε καμάρα εισόδου, του οποίου ο όροφος επικοινωνεί με το ισόγειο με εσωτερική ξύλινη και εξωτερική πέτρινη σκάλα, όμως με κάποιες παραλλαγές σε ορισμένα χαρακτηριστικά (όπως ότι το πάτωμα του ορόφου χωρίζεται σε δύο στάθμες με υψομετρική διαφορά 0,4μ.).

Αποτελείται από το κυρίως σπίτι (που διαθέτει και όροφο σε ανισοσταθμία, που πρέπει να κάλυπτε σχεδόν όλη την κάτοψη πέρα από το άνοιγμα της εσωτερικής ξύλινης σκάλας), την «καμάρα», και το πατητήρι μέσα σε αυτήν, καθώς και μικρή κτιστή πεζούλα ακριβώς έξω από αυτήν. Οι βοηθητικές λειτουργίες βγαίνουν εκτός σπιτιού, καθώς οι κλιματολογικές συνθήκες το επιτρέπουν. Το ισόγειο χρησίμευε για την αποθήκευση προϊόντων και ως χώρος διημέρευσης, ενώ ο όροφος για ύπνο. Διαθέτει υπερυψωμένο βοηθητικό χώρο εκτός του κυρίου σπιτιού, που πρέπει να ήταν ο χώρος κουζίνας, δηλαδή η «καμινάδα», και ακριβώς δίπλα της φούρνο έξω στην αυλή. Τέλος, έχει εξωτερική λίθινη σκάλα που οδηγεί στον όροφο κατευθείαν από την αυλή, καθώς και κάποιες πολύ παχιές κτιστές κολώνες στην αυλή μπροστά από την νοτιοανατολική όψη, που λογικά παλιά θα είχαν από πάνω τους χοντρά ξύλα και πάνω θα ήταν απλωμένη η κληματαριά (ή κρεβατίνα).

Εικ.83. Διαγράμματα χρήσεων Οικίας Σεϊμένη, Ανώπολη Σφακίων. Κάτοψη ισογείου (αριστερά) και ορόφου (δεξιά). Υπόμνημα: Α.Καμάρα - Στεγαστό, Β.Κουζίνα - Καμινάδα, 1. Φούρνος, 2.Πατητήρι, 3.Αποθήκη κάτω από πατάρι/σοφά, 4.Κληματαριά, 5.Πεζούλα, Γ.Αίθουσα, Δ.Χώρος ύπνου, Ε.Βοηθητικοί χώροι. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Το κυρίως κτίσμα είναι διαστάσεων κάτοψης 3,35 X 12,50 μέτρα, η καμάρα εισόδου είναι περίπου 2,50 X 9,50 μέτρα, ενώ η κουζίνα είναι περίπου 3,60 X 5,30 μέτρα. Το τόξο της καμάρας έχει πλάτος στη βάση 4,43 μέτρα και ύψος 2,82 μέτρα. Αυτού του τύπου και μεγέθους σπίτια κατασκεύαζαν εύπορες οικογένειες και αυτός ο ισχυρισμός ενισχύεται και από το ύψος της καμάρας που είναι μεγαλύτερο από 2,20μ. (βλ. σελ.28, 31).⁵²

Εικ.84. Πάνω: Ο φούρνος στην αυλή και το πατητήρι στο στεγαστό. Κάτω: Η κουζίνα και η λίθινη εξωτερική σκάλα. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

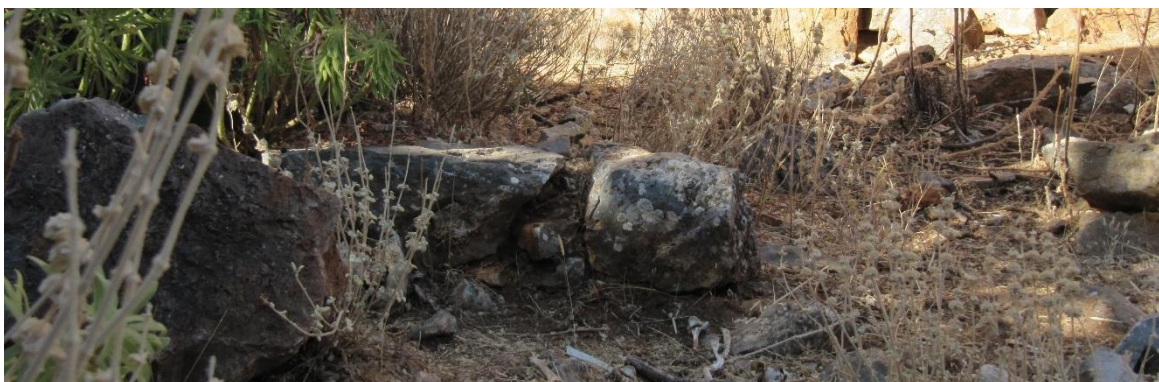
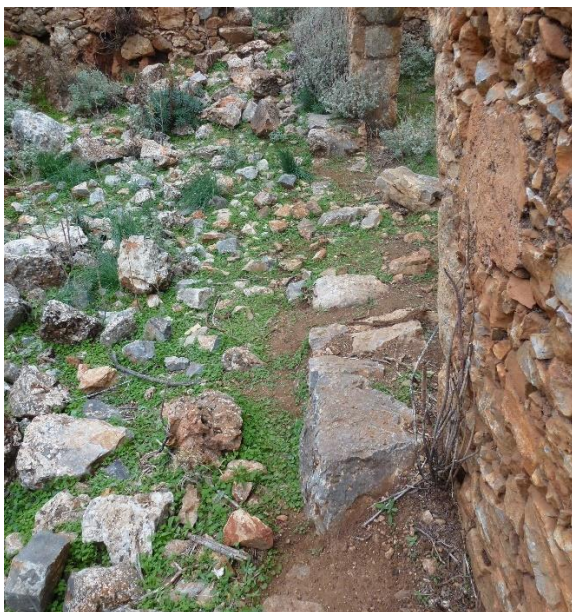
Σήμερα έχει καταστραφεί σχεδόν ολοκληρωτικά το δώμα της (μόνο έντεκα δοκάρια έχουν μείνει στην θέση τους) και σώζονται σε μεγάλο βαθμό οι τοίχοι της, αν και έχουν αρκετές φθορές κυρίως σε απώλεια επιχρισμάτων, εμφάνιση βλάστησης και μούχλας και σημειακά απώλειες υλικού, που όσο περνάνε τα χρόνια αυξάνονται. Δύο ανοίγματα έχουν μπαζωθεί και στα υπόλοιπα δεν σώζονται τα κουφώματα, πέρα από δύο που σώζεται μόνο η κάσα. Η είσοδος στο σπίτι βρίσκεται στο κέντρο περίπου της νότιας μεγάλης πλευράς.

⁵² Σκουτέλης Ν. (2020). Τα σχήματα των οικισμών – οι τύποι της κατοικίας, Σκουτέλης Ν. (επιμ.), ΚΡΗΤΗ: Οι οικισμοί της υπαίθρου, Χανιά: Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης, σελ.152.

Εικ.85. Οικία Σειμένη. Δεξιά το κυρίως κτίσμα με την καμάρα και αριστερά η κουζίνα και ο φούρνος πίσω από την περίφραξη της ενδιάμεσης αυλής. (Πηγή: φωτογραφία Ειρήνης Χωριανοπούλου)

Εικ.86. Επεξεργασμένες πέτρες που υποδηλώνουν την ύπαρξη μικρής κτιστής πεζούλας ακριβώς έξω από την καμάρα. Πιθανώς έχει καλυφθεί από χώμα και πέτρες, λόγω κατάρρευσης υλικού από την στέγη της στεγασμένης αυλής. Πάνω: Φωτογραφίες 10/2018. Κάτω: Φωτογραφία 08/2019. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Η Ενετική κατοικία βρίσκεται δυτικά της οικίας Σεϊμένη και στο ανατολικό άκρο του δικού της οικοπέδου. Είναι ένα μακρόστενο διώροφο κτίριο με ορθογώνια κάτοψη, διαστάσεων 3,20 X 15,50 μέτρων περίπου. Εντυπωσιάζει το μεγάλο δίλοβο παράθυρο της βορειοανατολικής όψης, που καλύπτει το μεγαλύτερο τμήμα της εσωτερικής όψης της τοιχοποιίας του ορόφου, το οποίο χάριζε, εκτός της θέας της υπαίθρου, άπλετο φως στην κατοικία. Η μικρή κολώνα που βρισκόταν στο μέσο του δίλοβου παραθύρου καταστράφηκε το 2009, καθώς κάποια παιδιά το χτυπούσαν με μπάλα.⁵³

Εικ.87. Το ενετικό κτίριο το 2009 πριν την καταστροφή της μεσαίας κολώνας του δίλοβου παραθύρου. (Πηγή: Antreas P. Hatzipolakis, <https://anopolis72000.blogspot.com/2009/09/blog-post.html>)

Εικ.88. Το ενετικό κτίριο το 2019 μετά από την καταστροφή της μεσαίας κολώνας του δίλοβου παραθύρου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

⁵³ Μαρτυρία κατοίκου του οικισμού, καθώς και Hatzipolakis, A., (2009), *Βενετσιάνικο σπίτι στην Ανώπολη*, <https://anopolis72000.blogspot.com/2009/09/blog-post.html>

Εικ.89. Η αυλή του ενετικού κτιρίου. Οι τοιχοποιίες που κατέρρευσαν, παραμένουν στην αυλή, αυξάνοντας την υφιστάμενη στάθμη του εδάφους. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.3. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Ακολουθεί πιο αναλυτική περιγραφή για τα δύο κτίρια των μορφολογικών και κατασκευαστικών χαρακτηριστικά τους.

2.3.1. ΤΟΙΧΟΠΟΙΙΕΣ – ΕΠΙΧΡΙΣΜΑΤΑ - ΚΟΝΙΑΜΑΤΑ

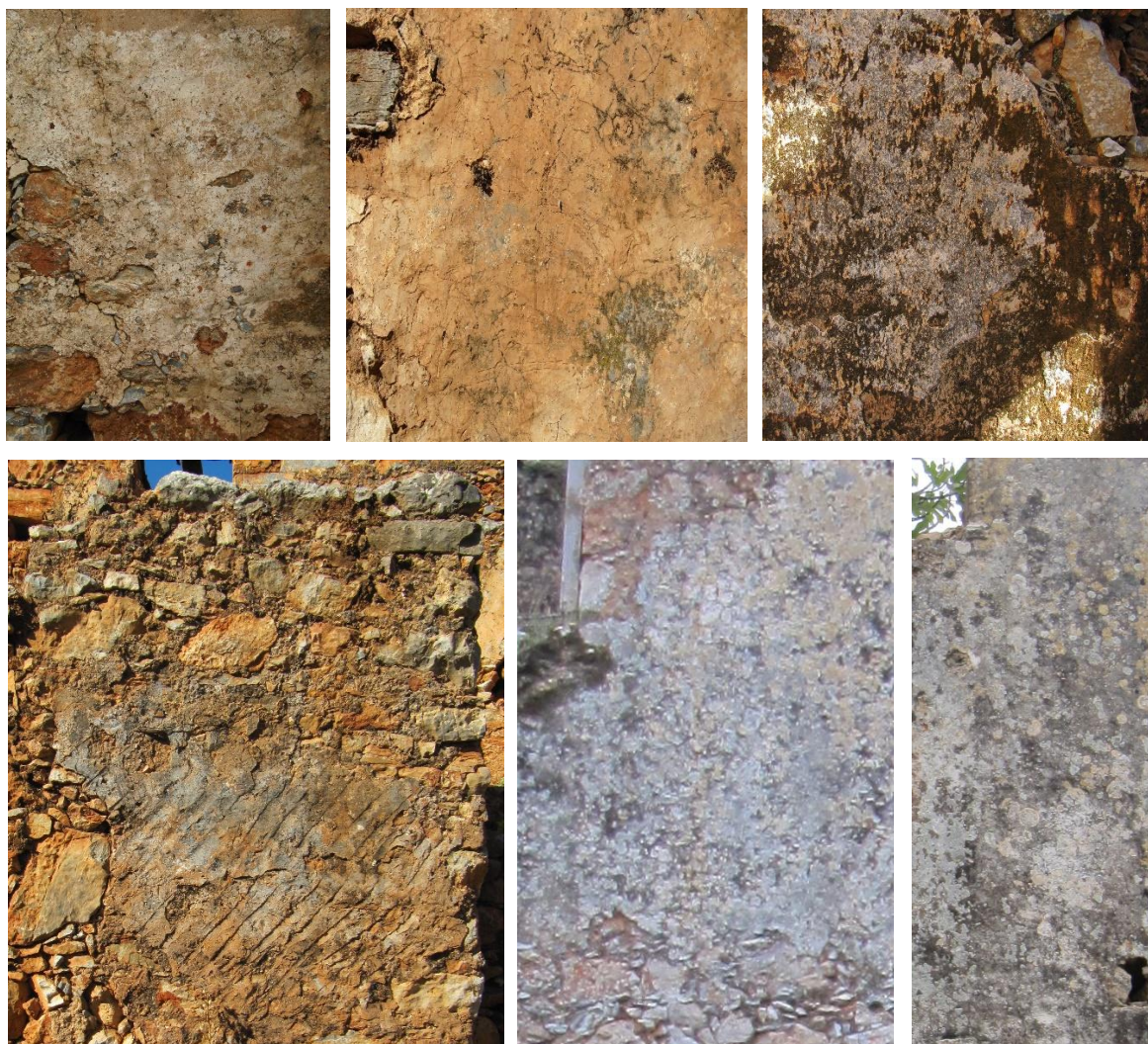
Οι φέρουσες τοιχοποιίες της οικίας Σεϊμένη κυμαίνονται σε πάχος μεταξύ 54-74εκ. (42-48εκ. της κουζίνας - καμινάδας), είναι αργολιθοδομές από σκληρό σταχτί ασβεστόλιθο. Χρησιμοποιούνται μικροί ή μεγαλύτεροι λίθοι ακανόνιστου σχήματος με χώμα ως συνδετικό κονίαμα. Βασικό χαρακτηριστικό είναι ότι το γέμισμα των κενών που αφήνουν οι μεγαλύτεροι λίθοι μεταξύ τους γίνεται με την χρήση πολλών μικρών λίθων. Αυτό στόχευε στην εξοάλυνση των τοιχοποιιών, ώστε να μπορούν μετά να επιχριστούν με λεπτό στρώμα επιχρίσματος, χωρίς αυτό να φουσκώνει ή να μαζεύει υγρασία και στην συνέχεια να σπάει. Ενώ συνήθως στα καμαρόσπιτα οι εξωτερικές τοιχοποιίες έμεναν ασοβάτιστες και τα μπροσγαλιτικά σπίτια είναι συνήθως σοβατισμένα, αν και στα ορεινά κάποια μένουν ασοβάτιστα εξωτερικά, εδώ βλέπουμε επίχρισμα στις τοιχοποιίες. Ενδεχομένως να επιχρίστηκαν σε μεταγενέστερα χρόνια, αφού έτσι θα προστατεύονταν καλύτερα οι τοιχοποιίες και θα χρειαζόνταν λιγότερη συντήρηση. Ειδικά αν λάβουμε υπόψιν ότι στην εξωτερική τοιχοποιία της καμάρας, στο ανατολικό της άκρο, υπάρχουν σημεία επιχρίσματος με βάση το τσιμέντο, αυτό το τμήμα σίγουρα έγινε σε μεταγενέστερη φάση της οικίας.

Οι φέρουσες τοιχοποιίες της ενετικής κατοικίας σε πάχος κυμαίνονται μεταξύ 53-60εκ. και είναι αργολιθοδομές από σκληρό σταχτί ασβεστόλιθο. Και εδώ χρησιμοποιούνται μικροί ή μεγαλύτεροι λίθοι ακανόνιστου σχήματος με χώμα ως συνδετικό κονίαμα και χρησιμοποιείται επίχρισμα, όπως συνηθίζεται στα πυργόσπιτα.

Εικ.90. Τοιχοποιίες. Αριστερά: Κοινός τοίχος οικίας Σεϊμένη και ενετικής κατοικίας. Δεξιά πάνω: εσωτερικός τοίχος οικίας Σεϊμένη. Δεξιά κάτω: Νοτιοδυτικός τοίχος οικίας Σεϊμένη, ύψος ορόφου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.91. Επιχρίσματα. Από αριστερά προς τα δεξιά, πάνω: νοτιοδυτικός τοίχος ορόφου, νοτιοδυτικός τοίχος ισογείου και εσωτερικός ανατολικός τοίχος ορόφου οικίας Σεϊμένη. Από αριστερά προς τα δεξιά, κάτω: τοίχος καμάρας, βορειοανατολικός τοίχος οικίας Σεϊμένη και βορειοανατολικός τοίχος ενετικής κατοικίας. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.92. Τοιχοποιίες και καμάρα οικίας Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.3.2. ΚΑΜΑΡΑ - ΤΟΞΟ

Η καμάρα της οικίας Σεϊμένη συνδυάζει την καμαροσκέπαστη αίθουσα με το προστώο ή χαγιάτι στην πλατειά όψη. Το ημικυκλικό τόξο της καμάρας αποτελείται από ημίξεστους θολίτες και έχει πάχος στο «κλειδί» περίπου 25εκ. Επειδή στην Ανώπολη υπάρχουν ξύλα με μήκος 4,00-5,00μ., αλλά και λόγω ευνοϊκότερων κλιματικών συνθηκών σε σχέση με πιο ορεινά χωριά, το σπίτι

δεν χρειάζεται εσωτερικά την καμάρα, επομένως την συναντούμε στο στεγαστό, δηλαδή στην στεγασμένη αυλή. Το πατητήρι τοποθετείται και αυτό εδώ. Και ενώ συνήθως στην μέση του κλειδιού του τόξου της καμάρας έκτιζαν ένα σιδερένιο κρίκο, τον «κέρκελλο» για να κρεμούν ότι χρειαστεί, στην συγκεκριμένη οικία τον παρατηρούμε τοποθετημένο στο ανατολικό άκρο του εξωτερικού τοίχου της καμάρας. Ενδεχομένως να έγινε και αυτή η αλλαγή σε μεταγενέστερη κατασκευαστική φάση, καθώς εντοπίζουμε τσιμέντο τριγύρω του. Στον εξωτερικό τοίχο της καμάρας, δυτικά του τόξου της, υπάρχουν στην τοιχοποιία εσοχές βάθους 20εκ. περίπου, που λόγω του ύψους τους και του γεγονότος ότι απέναντι δεν υπάρχουν αντίστοιχες, πιθανότατα δεν ήταν δοκοθήκες, αλλά λειτουργούσαν ως περιστερώνες, κάτι πολύ συνηθισμένο στις όψεις των σπιτιών των χωριών. Οι πεζούλες είναι κτισμένες έτσι ώστε να αγκαλιάζουν τις άκρες της καμάρας, όπως συναντάμε στα περισσότερα σπίτια της ευρύτερης περιοχής, αλλά και γενικά στην Κρήτη.

Εικ.93. Η «καμάρα» της οικίας Σεϊμένη και οι ομοιόμορφες οπές στην τοιχοποιία. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.94. Οι ομοιόμορφες οπές στην τοιχοποιία της οικίας Σεϊμένη που παραπέμπουν σε περιστέρωνα. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.3.3. ΚΟΥΖΙΝΑ – ΚΑΜΙΝΑΔΑ - ΦΟΥΡΝΟΣ

Στα περισσότερα ορεινά σπίτια η κουζίνα και ο φούρνος βρίσκονταν εντός της κατοικίας, καθώς ήταν απαραίτητα για να ζεσταίνουν τον χώρο και να αντέξουν οι άνθρωποι και τα ζώα το βαρύ χειμώνα. Στην Ανώπολη, όμως, που το κρύο δεν ήταν ανυπόφορο, η κουζίνα και ο φούρνος συχνά εμφανίζονται εκτός της κατοικίας, στην στεγασμένη ή μη αυλή, και μάλιστα σε μικρή υπερύψωση. Επιπλέον στους περιμετρικούς τοίχους ανοίγουν δύο ή και περισσότερες στενόμακρες τρύπες, τις «καπνοδόχους» για τον αερισμό, καθώς και μια μεγάλη, στρογγυλή, τον «ανηφορά» στη μέση του υπερυψωμένου δώματος. Στην οικία Σεϊμένη επομένως μπορούμε να υποθέσουμε ότι η κουζίνα – «καμινάδα» ήταν το μικρό κτίσμα νότια του οικοπέδου, που είναι δίπλα στον φούρνο της αυλής. Καθώς δεν παρατηρούνται σε κάποιον διπλανό τοίχο ίχνη από δοκοφωλιές- δοκοθήκες, το πιθανότερο είναι ότι η αυλή σε εκείνο το σημείο δεν ήταν στεγασμένη. Όμως από την στιγμή που υπάρχει ο τοίχος που ακουμπάει ο φούρνος και διαχωρίζει τις δύο αυλές του οικοπέδου, είναι εξίσου πιθανόν αυτός ο τοίχος να στήριζε και να οριοθετούσε μια ακόμα στεγασμένη αυλή σε εκείνη την πλευρά, ώστε ο φούρνος να είχε ένα πρόστεγο.

Εικ.95. Η κουζίνα και ο φούρνος οικίας Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.3.4. ΠΑΤΩΜΑΤΑ

Τόσο στην οικία Σεϊμένη, όσο και στην ενετική κατοικία ήταν ξύλινο το πάτωμα του ορόφου. Κατασκευάζονταν χρησιμοποιώντας παράλληλα διατεταγμένα δοκάρια, ξύλινα, ορθογωνικής διατομής, που τα τοποθετούσαν κατά μήκος της μικρότερης πλευράς κάθε δωματίου. Τα ξύλινα δοκάρια ήταν συνήθως από κυπαρίσσι ή πεύκο, καθώς υπήρχε πληθώρα στην περιοχή. Καρβούνιαζαν τα άκρα τους ώστε να μην σαπίσουν και τα τοποθετούσαν μέχρι περίπου το μέσο της τοιχοποιίας στις δοκοθήκες. Από πάνω τοποθετούσαν πλανισμένα ξύλα. Στην οικία Σεϊμένη στο διώροφο τμήμα, παρατηρούμε ότι οι δοκοθήκες του πατώματος του ορόφου δεν είναι όλες στο ίδιο ύψος αξονικά, αλλά αυτές που βρίσκονται στο δυτικό τμήμα του κτιρίου, από το σημείο που χωρίζουν το δωμάτιο οι εσωτερικοί λίθινοι τοίχοι μέχρι τον κοινό τοίχο με την ενετική κατοικία, οι δοκοθήκες βρίσκονται 40εκ. αξονικά χαμηλότερα σε σχέση με τις υπόλοιπες. Επίσης ο όροφος πρέπει να κάλυπτε όλη την κάτοψη πέρα από το άνοιγμα της εσωτερικής σκάλας, καθώς παρατηρούμε δοκοθήκες σε όλο το μήκος των μεγάλων τοίχων, εκτός από ένα σημείο που λογικά θα ακουμπούσε η εσωτερική ξύλινη σκάλα. Από την επιτόπια παρατήρηση του κτιρίου, φαίνεται ότι αυτό αποτελεί παραλλαγή του δίπατου σπιτιού, ή ανήκει στις περιπτώσεις που αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο με τα σπίτια με δύο άνισα πατάρια που ενώνονται με ξύλινο διάδρομο και σκάλα, δηλαδή ένα βήμα πριν το δίπατο σπίτι. Επίσης παρατηρούμε ότι ακόμα και το μεγαλύτερο άνοιγμα του ορόφου, που μπορεί να λειτουργούσε ως πόρτα για να βγαίνουν στον εξώστη που δημιουργούσε το δώμα του στεγαστού, δεν είναι ισούψή με το πάτωμα του ορόφου,

καθώς απέχουν περίπου 0,6μ. κάτι που ενισχύει το σενάριο να ήταν δύο εκτενή διαφορετικά ξύλινα πατάρια που να συνδέονταν μεταξύ τους με διάδρομο, από το να ήταν ξεκάθαρα δίπατο το σπίτι.

Εικ.96. Οι δοκοθήκες, καθώς δεν έχουν σωθεί καθόλου ξύλινα δοκάρια πατωμάτων στην οικία Σεϊμένη, παρά μόνο ελάχιστα του δώματος. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Το πάτωμα του ισογείου συνήθως, στις προσεγγμένες κατοικίες όπως εδώ, ήταν κατασκευασμένο από βότσαλο του γυαλού, που στρώνονταν έντεχνα στο χώμα. Καθώς οι πέτρες και τα χώματα από τα δώματα που καταρρέυσαν είναι ακόμα εκεί, δεν είναι εφικτό να γνωρίζουμε με σιγουριά το υλικό του πατώματος του ισογείου. Εναλλακτικά, αν και λιγότερο πιθανό, μπορεί ένα μέρος και του πατώματος του ισογείου να είναι στρωμένο με σανίδες, ή ακόμα και να είναι χώμα ανακατεμένο με βουτσά, δηλαδή την κοπριά των βοδιών. Το περνούσαν με ασβεστοταράτσα (μείγμα ασβέστη, άμμο και παρτσελώννα).

2.3.5. ΔΩΜΑ

Τα επίπεδα δώματα αποτελούν το πιο χαρακτηριστικό δομικό στοιχείο των παραδοσιακών κατοικιών της Κρήτης.

Εικ.97. Φωτογραφία των διασωζόμενων στοιχείων του δώματος της οικίας Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Για την κατασκευή του δώματος, αναφερθήκαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. σελ.41). Καθώς δεν διασώζεται στην οικία Σεϊμένη ή στην ενετική κατοικία κανένα τμήμα των στρώσεων του δώματος πέρα από μερικά ξύλινα δοκάρια⁵⁴ στην οικία Σεϊμένη, υποθέτουμε ότι ήταν μια

⁵⁴ Διασώζονταν 11 ξύλινα δοκάρια στην θέση τους ή λίγο μετακινημένα, λόγω πτώσης περιμετρικών λίθων που τα στήριζαν, μέχρι τον Νοέμβριο του 2019 που ήταν η τελευταία επίσκεψη στην οικία.

τυπική κατασκευή. Οι αποστάσεις των ξύλινων δοκαριών του δώματος στην οικία Σεϊμένη τοποθετούνταν σε απόσταση περίπου 39εκ. αξονικά. Τέλος, διασώζεται σε μεγάλο βαθμό το «ματσιπέτι», που είναι η σειρά από αργούς λίθους στέψεως που εγκιβωτίζει τα υλικά του δώματος και αποτελεί την απόληξη της τοιχοποιίας, βέβαια με αρκετές φθορές στις εναπομένουσες πέτρες. Πατάει πάνω σε λαξευμένες λεπτές πέτρες κάθετες στην τοιχοποιία, που αποτελούν την βάση της στέψης, και είναι περίπου 9 εκατοστά στην οικία Σεϊμένη. Η κατασκευή ως προς το πάχος της πρέπει να ξεπερνούσε τα 30-40 εκατοστά, καθώς οι πέτρες στο ματσιπέτι στην νότια όψη της φτάνουν τα 50 εκατοστά ύψος, μαζί με τις πέτρες της στέψης, ενώ το πλάτος καθοριζόταν από τα όρια του κάθε χώρου.

Εικ.98. Το ματσιπέτι στην οικία Σεϊμένη διατηρείται σε σχετικά καλό βαθμό. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.3.6. ΠΑΡΑΘΥΡΑ

Στην οικία Σεϊμένη τα παράθυρα του ισογείου είναι μόνο δύο και μικρά σε διαστάσεις, εκ των οποίων αυτό στην ανατολική πλευρά είναι μπαζωμένο λογικά σε μεταγενέστερη φάση. Επομένως το φως που θα περνούσε στο ισόγειο όταν υπήρχε και ο όροφος, θα ήταν ελάχιστο. Επίσης τα παράθυρα του ισογείου συνήθως είχαν και σιδεριές ή δικτυωτά κάγκελα παραθύρου, για λόγους ασφαλείας, που ήταν κυκλικής διατομής. Εδώ δεν σώζονται όμως καθόλου σιδεριές, ούτε τα κουφώματα. Στην ενετική κατοικία υπάρχει μόνο ένα μικρών διαστάσεων με τόξο στην βορινή πρόσοψη, και κανένα στις εναπομένουσες παλινές τοιχοποιίες, αν και μεγάλο μέρος τους έχει καταρρεύσει, επομένως δεν είναι ασφαλές το συμπέρασμα.

Τα παράθυρα του ορόφου, αντίθετα, είναι περισσότερα και μεγαλύτερα από αυτά του ισογείου. Αφήνουν περισσότερο φως και αέρα να περάσει στο εσωτερικό των κατοικιών, και στην περίπτωση της ενετικής κατοικίας, είναι πιο περίτεχνο (δίλοβο παράθυρο). Το δίλοβο παράθυρο βρίσκεται στη βορειοανατολική όψη του ορόφου της ενετικής κατοικίας. Το παράθυρο αυτό καλύπτει σχεδόν όλο τον εσωτερικό τοίχο του ορόφου και προσφέρει φωτεινότητα και μια υπέροχη θέα στην ύπαιθρο. Στην οικία Σεϊμένη υπάρχουν δύο παράθυρα μεγάλων διαστάσεων στην βορειοανατολική όψη του ορόφου, ένα στην ανατολική, καθώς και δύο στην νοτιοδυτική (το ένα εκ των οποίων είναι μπαζωμένο) και μία πόρτα. Οι διαστάσεις τους κυμαίνονται μεταξύ 65-95 εκατοστών μήκους και 0,9-1,88 μέτρων ύψους.

Σε όλα αυτά τα παράθυρα υπήρχαν ξύλινες κάσες και τζάμια, που δεν σώζεται κανένα πέρα από μία κάσα στην βορειοανατολική όψη του ορόφου. Δίπλα σε αυτό το παράθυρο υπάρχει μια οριζόντια πλάκα που προεξέχει της τοιχοποιίας, κάθετα σε αυτήν. Εκεί συνήθως τοποθετούσαν γλάστρα με λουλούδια. Σύμφωνα με αντίστοιχες τυπολογίες, στα παράθυρα του ορόφου υπήρχαν δύο φύλλα που άνοιγαν προς το εσωτερικό του κτιρίου και δύο ξύλινα παραθυρόφυλλα που άνοιγαν προς τα έξω. Τα αρχικά παραθυρόφυλλα και τζάμια δεν διασώζονται, είναι πιθανόν όμως το άνω τμήμα τους να άνοιγε ανεξάρτητα, προκειμένου να εξασφαλιστεί καλύτερος φωτισμός και αερισμός του χώρου.

Εικ.99. Παράθυρα της ενετικής κατοικίας (πάνω αριστερά) στην βορειοανατολική πρόσοψη και της οικίας Σεϊμένη στην ανατολική και βορειοανατολική όψη (πάνω), καθώς και της νοτιοδυτικής όψης (κάτω). (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.3.7. ΠΟΡΤΕΣ

Δεν διασώζεται καμία πόρτα, παρά μόνο τα ανοίγματά τους. Στην πόρτα που είναι η είσοδος στο διώροφο τμήμα της οικίας Σεϊμένη έχουν συσσωρευθεί μεγάλος όγκος από πέτρες που έχουν καταρρεύσει από το δώμα. Για πρέκι χρησιμοποιούνται δύο πλατιά επεξεργασμένα ξύλα εν σειρά, διαστάσεων περίπου 1,68 μέτρων μήκους, πάχους 12 εκατοστών, και πλάτους 25 εκατοστών το καθένα, για να καλύπτουν συνολικά το πάχος του τοίχου με ένα ενδιάμεσο μικρό κενό. Η πόρτα της κουζίνας είναι μικρότερη, περίπου 88 εκατοστά πλάτους.

Εικ.100. Η είσοδος στο διώροφο τμήμα (αριστερά και κέντρο) και στην κουζίνα (δεξιά) της οικίας Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Για την ενετική κατοικία δεν έχουμε καθόλου ενδείξεις σχετικά με την πόρτα ή το άνοιγμά της από την επιτόπια παρατήρηση, καθώς θα βρισκόταν σε πλαϊνή όψη που έχει καταρρεύσει.

2.3.8. ΣΚΑΛΕΣ

Στα διώροφα σφακιανά καμαρόσπιτα υπήρχε συνήθως μία εσωτερική και μία εξωτερική σκάλα για την πρόσβαση στον όροφο. Οι εσωτερικές σκάλες ήταν ξύλινες και οι εξωτερικές λίθινες. Συνήθως έδιναν πρόσβαση στο δώμα της καμάρας και από εκεί στο ανώγι, το οποίο καταλάμβανε την χώρο της αίθουσας, αλλά όχι του δωματός της στεγασμένης αυλής.

Στην οικία Σεϊμένη σώζεται η εξωτερική λίθινη σκάλα, χωρίς ωστόσο να σώζεται ξύλινη εσωτερική. Η ύπαρξή της όμως τεκμηριώνεται από το γεγονός ότι στην βορειοανατολική όψη, στην εσωτερική πλευρά, σε ένα τμήμα μόνο λείπουν δοκοφωλιές, ενώ παντού στις υπόλοιπες εσωτερικές τοιχοποιίες υπάρχουν περιμετρικά δοκοφωλιές. Στην ενετική κατοικία δεν σώζεται καμία σκάλα.

Εικ.101. Εξωτερική σκάλα της οικίας Σεϊμένη που σώζεται. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.3.9. ΥΔΡΟΡΡΟΕΣ

Οι υδρορροές δεν σώζονται στην οικία Σεϊμένη ή στην βενετσιάνικη κατοικία. Το πιθανότερο είναι ότι στην οικία Σεϊμένη βρισκόταν στην βορειοανατολική όψη, καθώς στις υπόλοιπες υπήρχαν άλλα στοιχεία που θα εμπόδιζαν την αδιάσπαστη κάθετη απορροή των νερών, καθώς η νότια όψη διαχωρίζεται σε δύο τμήματα αφού υπάρχει το στεγαστό που προεξέχει προς τα έξω σε σχέση με τον όροφο, στην ανατολική όψη υπάρχει η κληματαριά, και η δυτική όψη είναι μεσοτοιχία με την βενετσιάνικη κατοικία. Στην βενετσιάνικη κατοικία από την άλλη, λογικά δεν θα υπήρχε η υδρορροή στην βορειοανατολική όψη, καθώς εκεί βρίσκεται το δίλοβο παράθυρο, χαρακτηριστικό και σημαντικό στοιχείο της κατοικίας, επομένως η υδρορροή θα βρίσκονταν σε μια από τις πλαϊνές, πιο τυφλές όψεις, στην ανατολική, στην δυτική ή στην νότια.

2.3.10. ΚΛΗΜΑΤΑΡΙΑ (ή κρεβατίνα)

Δεν διασώζονται τα ξύλινα μέρη της κληματαριάς, αλλά σώζονται οι ογκώδεις πέτρινες κολώνες στις οποίες στηρίζονταν τα ξύλινα στοιχεία της. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ακόμα και οι κολώνες που βρίσκονται στην άλλη μεριά του δρόμου, στην διπλανή ιδιοκτησία, παράλληλα με τις κολώνες που βρίσκονται πάνω στον τοίχο περίφραξης της αυλής της οικίας Σεϊμένης, είναι ισοϋψείς με αυτές. Επομένως υπάρχει μεγάλη πιθανότητα η κληματαριά να συνέχιζε μέχρι και σε αυτές, καλύπτοντας ένα μέρος του χωματόδρομου.

Εικ.102. Αποψη των σωζόμενων τμημάτων της κληματαριάς (αριστερά) και της συνέχειας της κληματαριάς του διπλανού οικοπέδου, έξω από την αυλή της οικίας Σεϊμένης.. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.3.11. ΠΑΤΗΤΗΡΙ

Το πατητήρι αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ζωής του σπιτιού. Στην οικία Σεϊμένη βρίσκεται στην ανατολική πλευρά του στεγαστού, και είναι μεσαίου μεγέθους. Το δάπεδο του πατητηριού, που παρουσιάζει ανεπαίσθητη κλίση προς τον οχετό εκροής του μούστου, πρέπει να ήταν στρωμένο αρχικά με λίθινες πλάκες, αλλά μεταγενέστερα τοποθετήθηκε τσιμοντοκονίαμα, που σώζεται μέχρι σήμερα στην οικία Σεϊμένη.

Εικ.103. Το πατητήρι της οικίας Σεϊμένη που βρίσκεται στο στεγαστό. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.3.12. ΑΥΛΗ - ΕΙΣΟΔΟΣ

Η είσοδος στο οικόπεδο γίνεται μέσω ανοικτής περιφραγμένης αυλής με λίθινη περίφραξη. Η αυλή θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο επιμέρους τμήματα, που ξεχωρίζουν από την λίθινη τοιχοποιία που ακουμπάει ο φούρνος. Έτσι ένα τμήμα της περιφραγμένης μη στεγασμένης αυλής είναι από την είσοδο του οικόπεδο μέχρι τα κτίρια, και ένα άλλο είναι αυτό που βρίσκεται ανάμεσα στο κυρίως κτίσμα και την κουζίνα- φούρνο, δηλαδή ανάμεσα στα δύο κτίσματα της οικίας Σεϊμένη. (βλ. και εικ.105)

Εικ.104. Η είσοδος στο οικόπεδο και την ανοικτή αυλή της οικίας Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.105. Η μη στεγασμένη αυλή από την είσοδο του οικόπεδου μέχρι την τοιχοποιία που στηρίζει τον φούρνο (αριστερά) και η αυλή ανάμεσα στα κτίσματα (δεξιά) της οικίας Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο, φωτ. Ειρήνης Χωριανοπούλου)

Εικ.106. Τα δύο τμήματα της μη στεγασμένης αυλής από την είσοδο του οικόπεδου μέχρι και ανάμεσα στα κτίσματα της οικίας Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

78

Εικ.107. Η ανοικτή αυλή της οικίας Σεϊμένη τους χειμερινούς και τους καλοκαιρινούς μήνες.
Πάνω: τον 10/2018. Κάτω: τον 08/2019. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

2.4. ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

Προηγουμένως στην περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης αναλύθηκαν και κάποια προβλήματα παθολογίας των κτιρίων. Στη συνέχεια θα συμπληρωθούν και τα υπόλοιπα προβλήματα, συνοπτικά και συγκεντρωτικά.

Εικ.108. Τοιχοποιία με έντονη κλίση στην ενετική κατοικία. Άποψη από την εσωτερική και εξωτερική μεριά.
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Αρχικά μεγάλο πρόβλημα όπως είπαμε αποτελεί η κατάρρευση μεγάλου μέρους από τις τοιχοποιίες, ειδικά της ενετικής κατοικίας, που επιδεινώνεται κυρίως λόγω της κατάρρευσης των πατωμάτων και του δώματος, επομένως της αλλαγής του δομικού του συστήματος. Στην οικία Σεϊμένη είναι καλύτερη η κατάσταση, καθώς έχουν καταρρεύσει μικρότερα τμήματα από τις τοιχοποιίες, επομένως αλληλοστηρίζονται ακόμα σε μεγάλο βαθμό. Έτσι οι τοιχοποιίες μένουν εκτεθειμένες στις δύσκολες καιρικές συνθήκες έχοντας χάσει την αρχική ενότητα της κατασκευής και την στατική της λειτουργία τους. Παραμένοντας να στέκονται μόνες τους, χωρίς να στηρίζονται από τα ενδιάμεσα δομικά στοιχεία που είχαν αρχικά, παρά μόνο από τις διπλάνες τοιχοποιίες, παραμένουν στον κίνδυνο άμεσης κατάρρευσης, χωρίς συστηματική συντήρηση και ενίσχυση. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι και η έντονη κλίση, άνω των 30° προς το εσωτερικό, που έχει πάρει ο εναπομείναντας βορειοδυτικός τοίχος της ενετικής κατοικίας, ο οποίος από την νότια πλευρά του δεν στηρίζεται από πουθενά.

Εικ.109. Κατάρρευση τοιχοποιιών της ενετικής κατοικίας. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Η κατάσταση με τις τοιχοποιίες επιβαρύνεται και με το δέντρο που έχει φυτρώσει και αναπτύσσεται στον τοίχο που είναι μεσοτοιχία η ενετική κατοικία με την οικία Σεϊμένη, καθώς η έντονη ανάπτυξή του και το εκτενές ριζικό του σύστημα καταστρέφουν τον τοίχο που σταδιακά χάνει περισσότερες πέτρες και εμφανίζει περισσότερες και πιο έντονες ρωγμές. Εκείνο το σημείο είναι ιδιαίτερος επικίνδυνος, καθώς είναι δίπλα στην σημαντική βορειοανατολική πρόσοψη της ενετικής κατοικίας και στην λεπτεπίλεπτη ένωσή της με την βορειοανατολική όψη της οικίας Σεϊμένη, η οποία πλέον στέκεται χωρίς κάποια άμεση σύνδεση μεταξύ τους.

Εικ.110. Μεσοτοιχία και σημείο ένωσης των τοιχοποιιών της οικίας Σεϊμένη και της ενετικής κατοικίας. Διακρίνεται και το δέντρο. Φωτογραφία τον 08/2019 (κάτω αριστερά) και τον 11/2019 (κάτω δεξιά). (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.111. Κατάρρευση μεσοτοιχίας της ενετικής κατοικίας με την οικία Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.112. Πρέκι ανοίγματος ορόφου οικίας Σεϊμένη. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Μεγάλο πρόβλημα αποτελεί και η εκτεταμένη υγρασία που έχουν οι τοιχοποιίες, ειδικά κατά τους χειμερινούς μήνες, καθώς δέχονται όλες τις δύσκολες καιρικές συνθήκες χωρίς καμία προστασία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αλλοίωση των επιχρισμάτων και την αποσάθρωσή τους, καθώς και την δημιουργία μούχλας πάνω τους, καθώς και την επικάλυψη καταστρεπτικών βιολογικών παραγόντων. Πέρα όμως από τα επιχρίσματα, βλάπτουν άμεσα και τις τοιχοποιίες,

ενισχύοντας τις ρωγμές στα διάφορα σημεία. Πάντως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, λόγω του έντονου ήλιου, τα επιχρίσματα στεγνώνουν και μειώνεται αισθητά η χρωματική αλλοίωση λόγω μούχλας. Βέβαια οι απότομες και συνεχείς εναλλαγές στις θερμοκρασίες, σίγουρα αποδυναμώνουν την σταθερότητα και την πρόσφυση των επιχρισμάτων πάνω στις τοιχοποιίες.

Εικ.113. Εσωτερική τοιχοποιία ανατολικής όψης οικίας Σείμένη. Αριστερά τον 12/2018 και δεξιά τον 08/2019.(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ – ΣΧΕΔΙΑ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

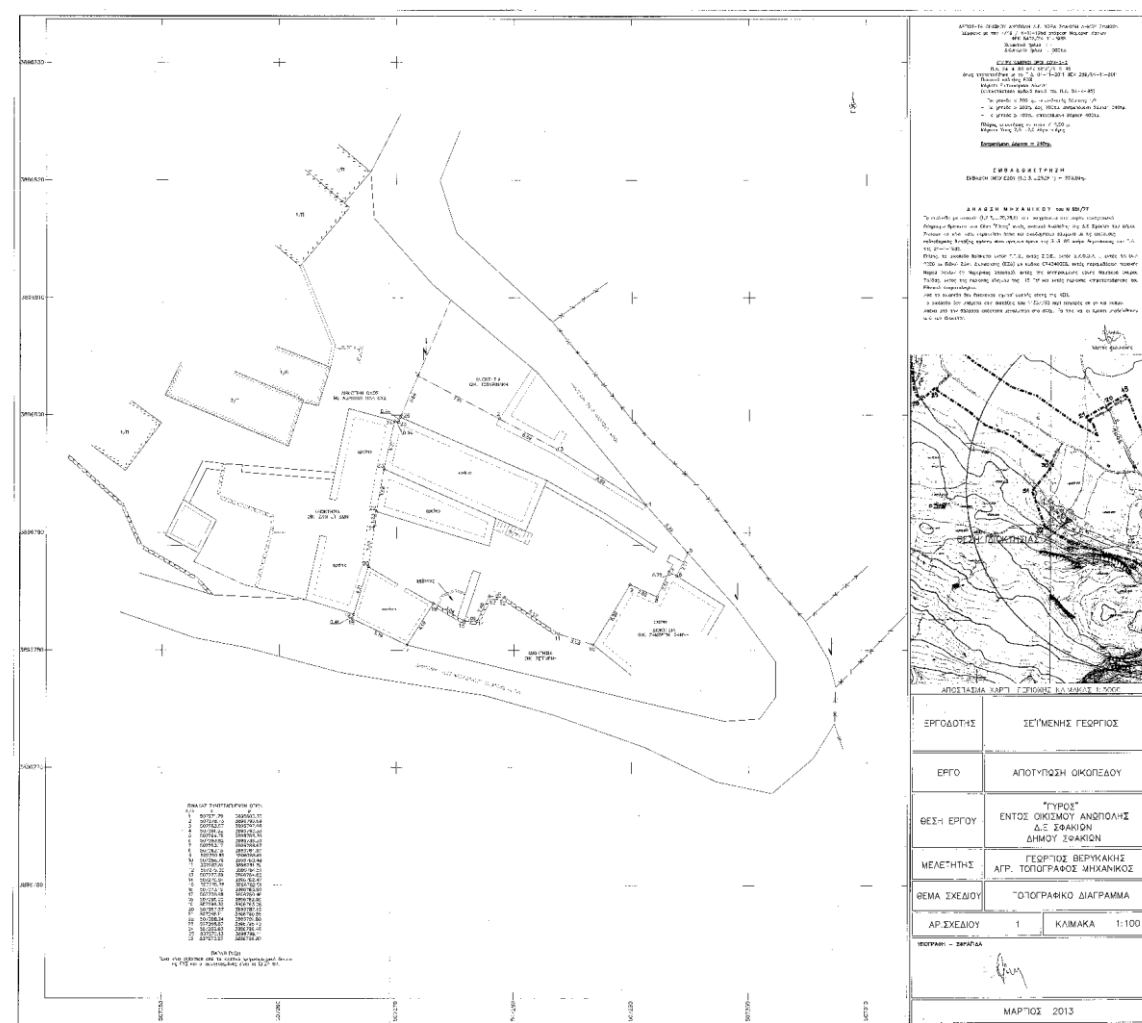

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ

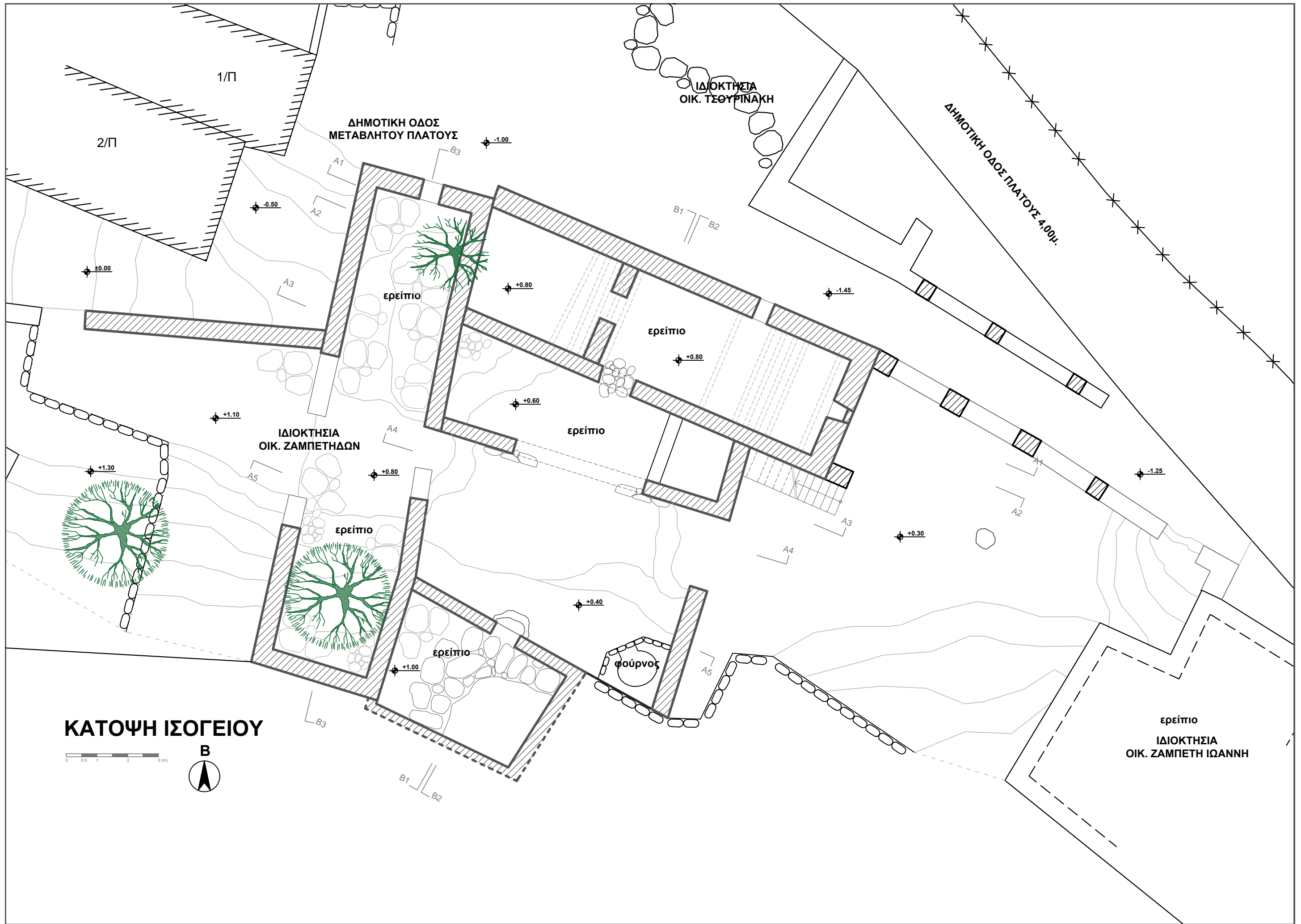
Η αποτύπωση του οικοπέδου της οικίας Σειμένη το 2013, υπήρξε η αρχική βάση των μετρήσεων και των νέων σχεδίων αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης, κυρίως όσον αφορά τα όρια του οικοπέδου και τις συντεταγμένες του.

Η αποτύπωση της οικίας Σειμένη έγινε σταδιακά, με επαναλαμβανόμενες επισκέψεις στον χώρο μελέτης και επαλήθευση αρκετών μετρήσεων μετά από τις αρχικές. Οι μετρήσεις έγιναν με συμβατικά μέσα (μετροταινία, αποστασιόμετρο – laser και σταδία). Επιπλέον έγινε πλήρης φωτογράφιση της οικίας και στο μέτρο του δυνατού αρκετές φωτογραφίες λήφθηκαν προσομοιάζοντας ορθοφωτογραφίες. Από αυτά προέκυψαν τα σχέδια αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης και το καινούργιο ενημερωμένο τοπογραφικό.

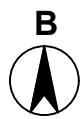
Εικ.114. Τοπογραφικό Διάγραμμα οικίας Σειμένη του Γεωργίου Βερυκάκη, Αγρ. Τοπογράφου Μηχανικού.

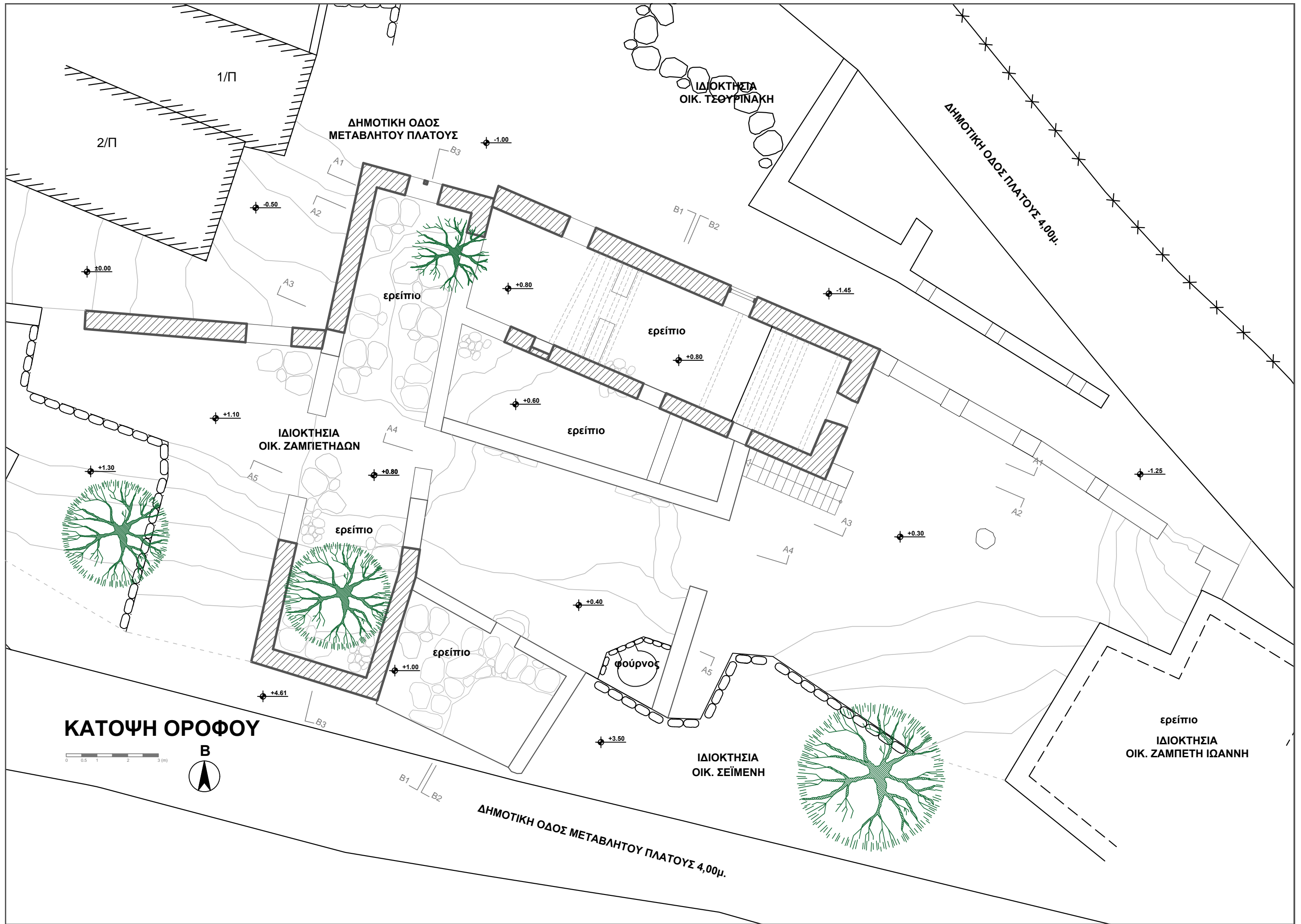

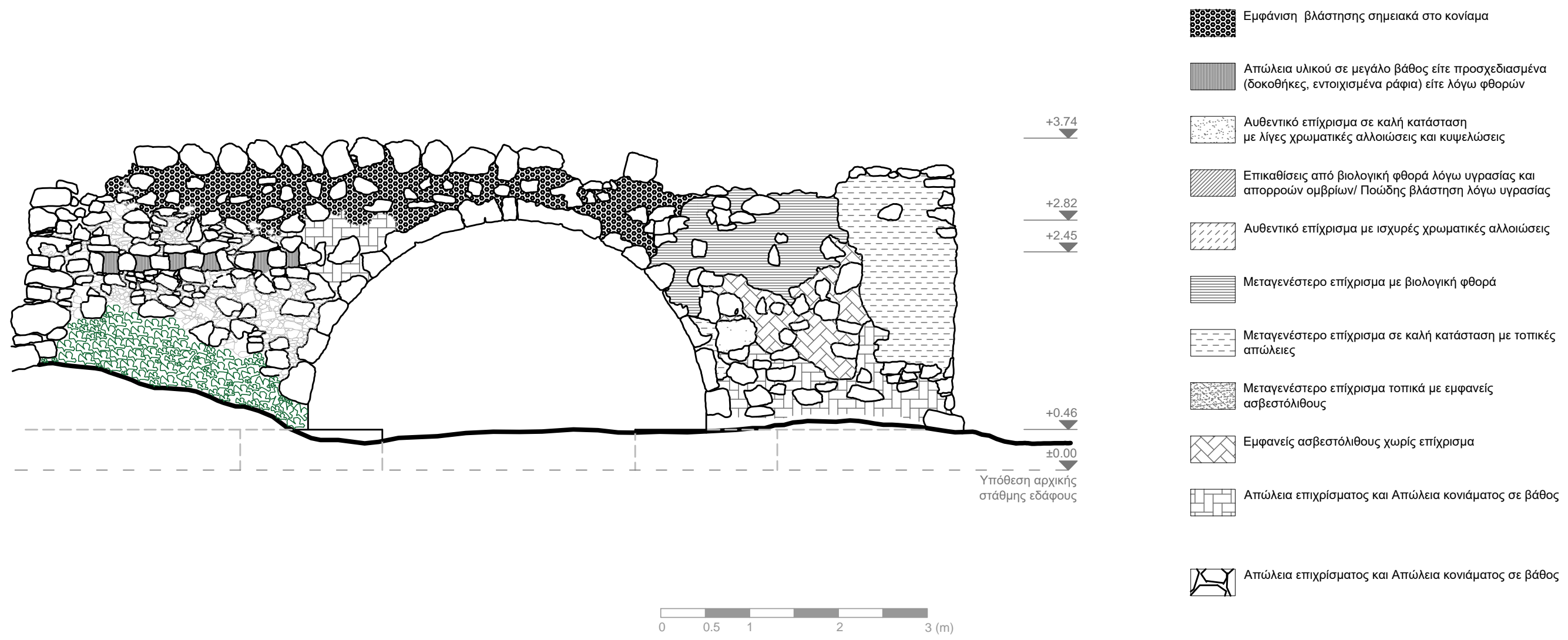
ΚΑΤΟΨΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ

0 0.5 1 2 3 (m)

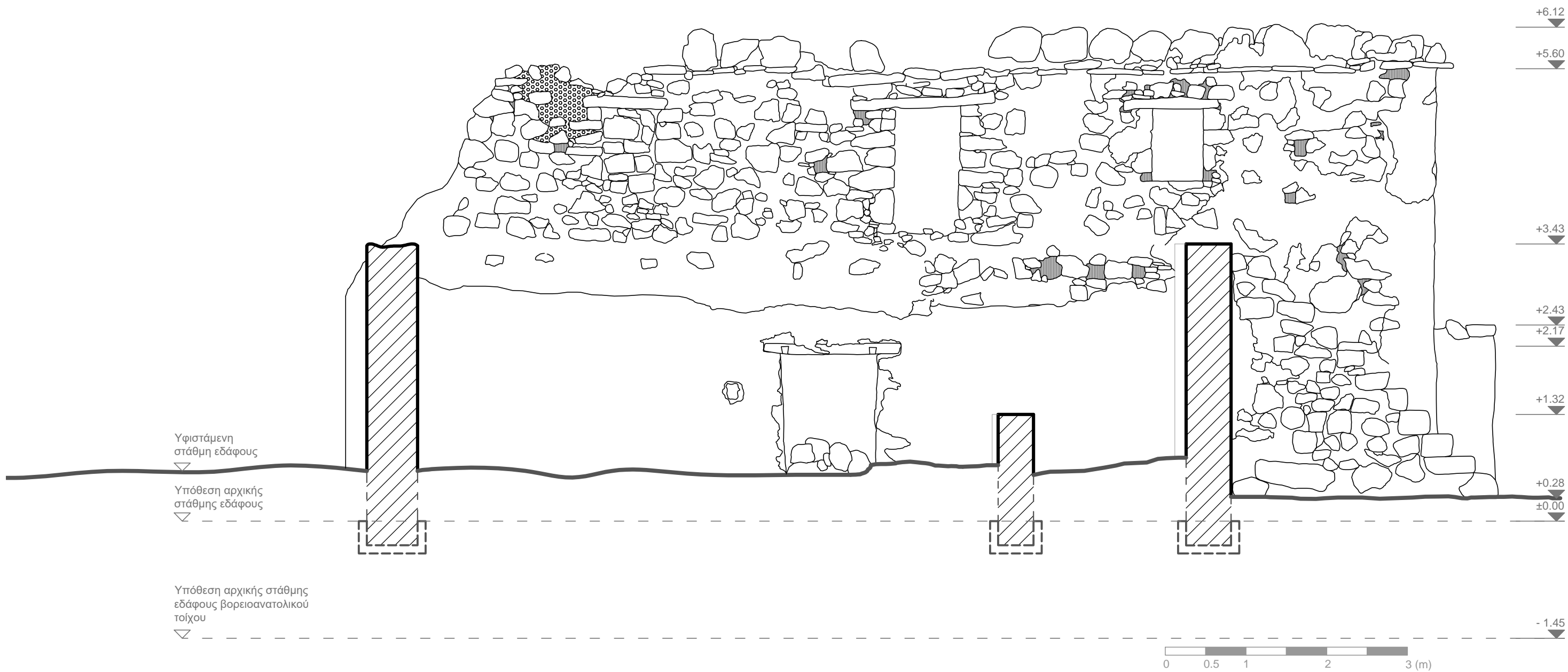

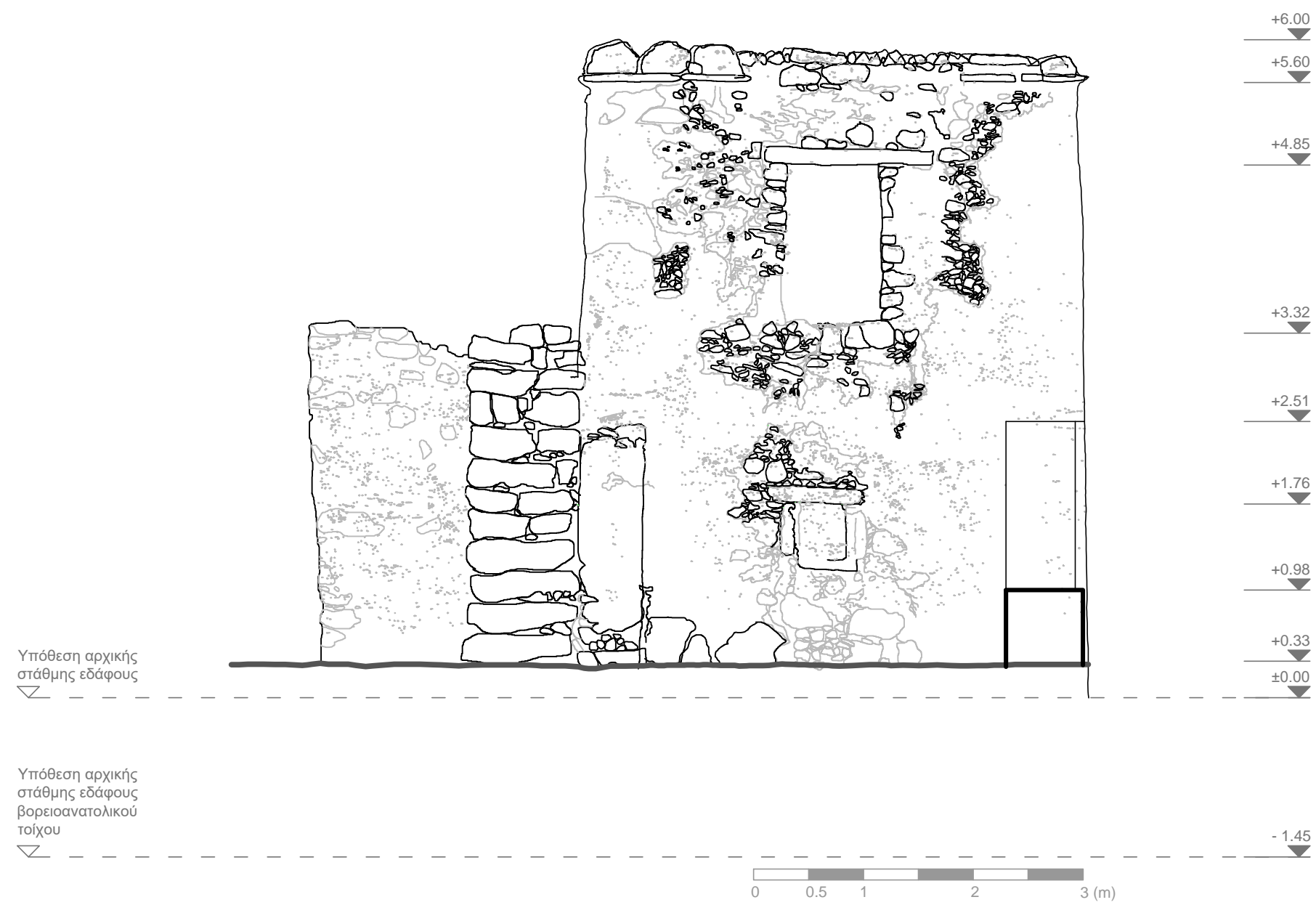

TOMH A4-A4' - KAMAPA

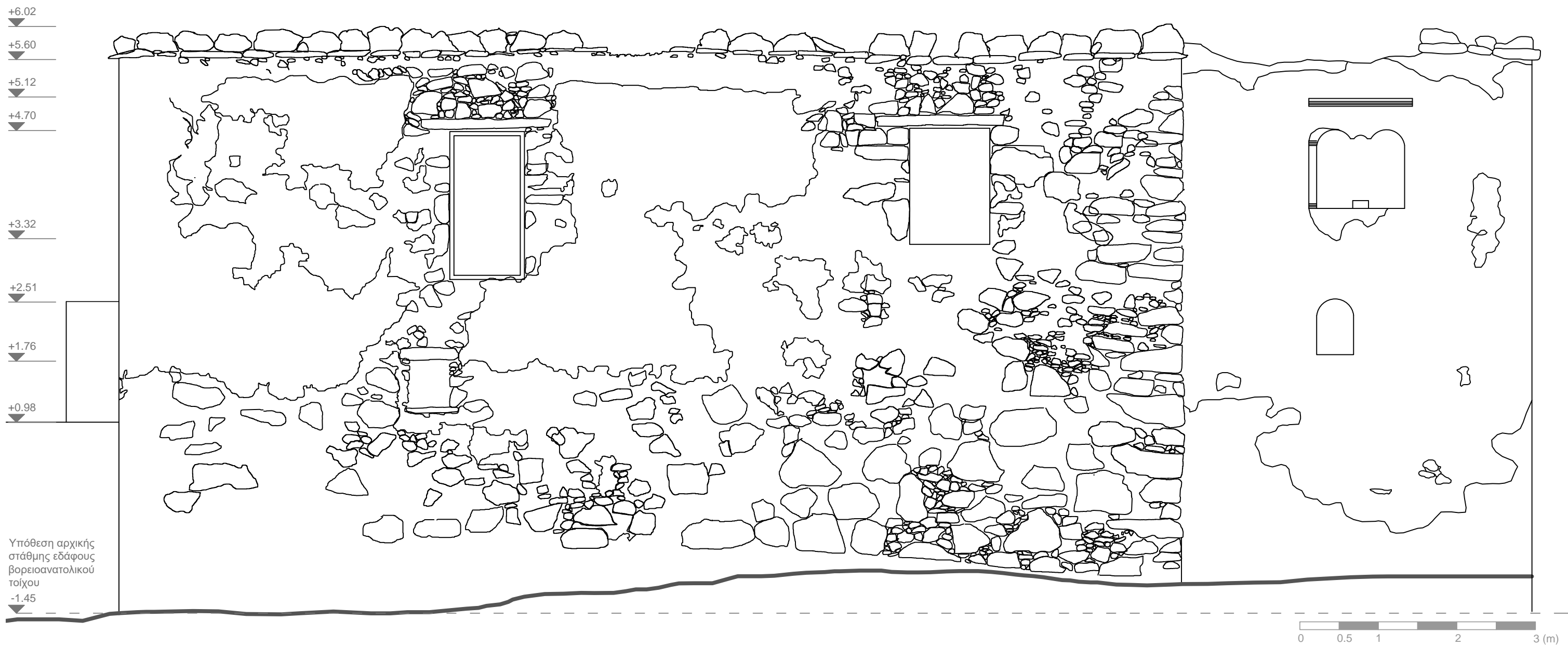

TOMH A3-A3'

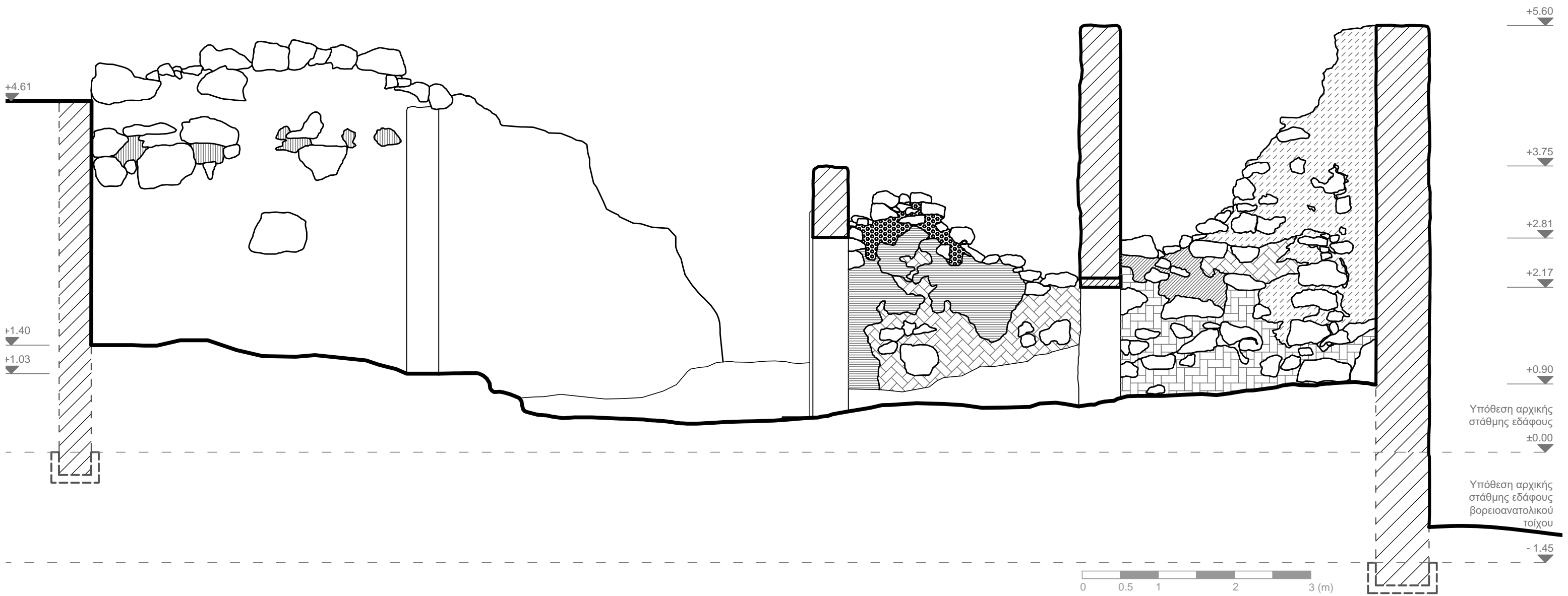

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

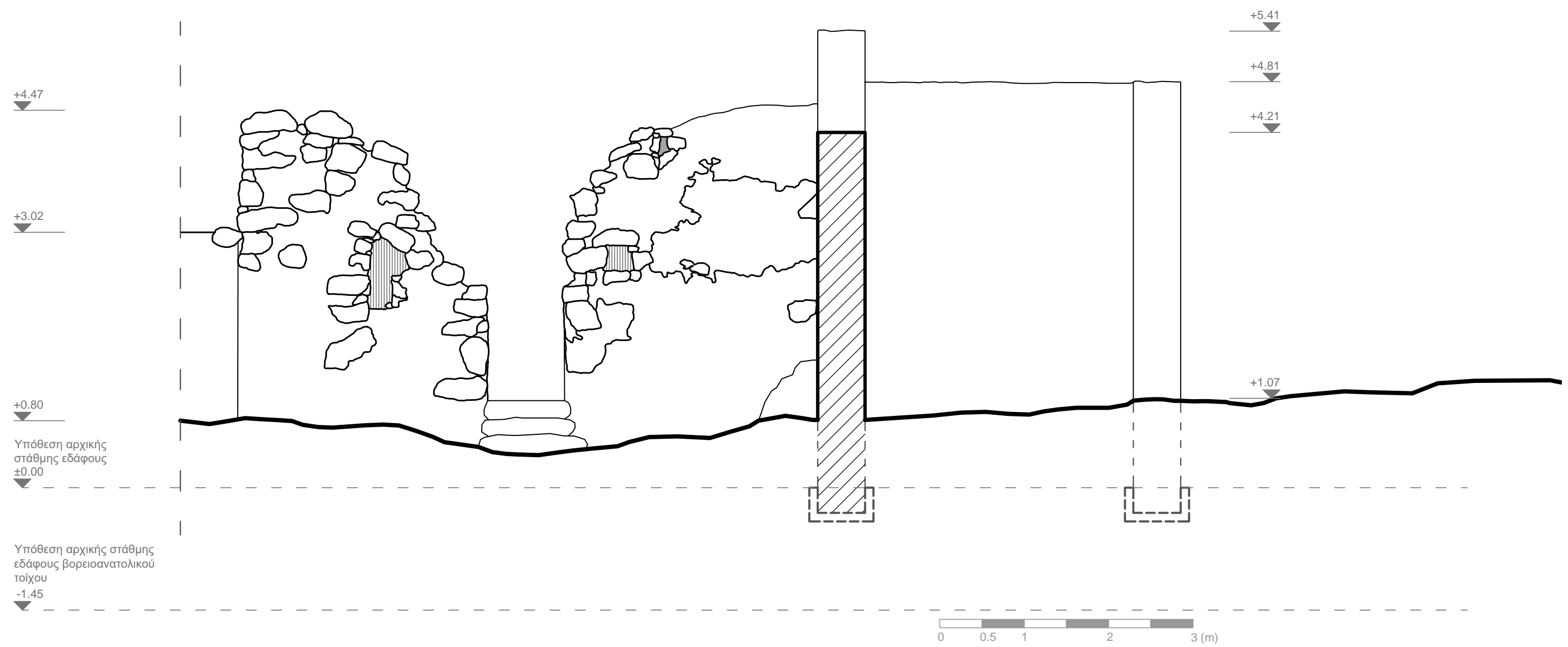

TOMH B1-B1'

TOMH B3-B3'

TOMH A5-A5'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ – ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΩΣ ΜΟΥΣΕΙΟ
ΒΟΣΚΟΥ, ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΥΦΑΝΤΩΝ - ΕΠΙΡΡΟΕΣ

4.1. ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΕΘΝΟΛΟΓΙΑΣ ΒΩΡΩΝ

Το Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας βρίσκεται στους Βώρους του Ν. Ηρακλείου, και αποτελείται από το εκθεσιακό συγκρότημα, καθώς επίσης το Ερευνητικό και Συνεδριακό Κέντρο.

Ο Πολιτιστικός Σύλλογος Μεσαράς με έδρα τους Βώρους του Ν. Ηρακλείου, το 1973, ίδρυσε το Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας, στο πλαίσιο δράσης του και έχοντας ως στόχο την ανάδειξη και προβολή της κρητικής παραδοσιακής κοινωνίας. Αυτός ο στόχος επιτυγχάνεται με την παρουσίαση της έκθεσης, η οποία έχει κυρίως εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Οι μουσειολογικές προδιαγραφές που εφαρμόστηκαν ήταν του Georges - Henri RIVIERE, του Γάλλου αρχιτέκτονα και δημιουργού του Musée National des Arts et Traditions Populaires.

Το 1992 η έκθεση του Μουσείου, στο πλαίσιο του «καλύτερου ευρωπαϊκού Μουσείου της χρονιάς», βραβεύτηκε από την ΕΜΥΑ (European Museum of the Year Award). Κατά τον ίδιο χρόνο το Μουσείο μετατρέπεται σε Κοινωφελές Ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου, ενταγμένο στα Εθνικά Κληροδοτήματα του Υπουργείου Οικονομικών.

Το 2001 ολοκληρώθηκε η πρότυπη κατασκευή του κτηρίου, εμβαδού 2800μ², για να στεγάσει ερευνητικές, εκπαιδευτικές και συνεδριακές δραστηριότητες. Το έργο εντάχθηκε στο 2ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, με συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Υπουργείου Πολιτισμού.⁵⁵

Εικ.115. Εξωτερικές απόψεις του Μουσείου και του Κέντρου Ερευνών. (Πηγή: <https://www.cretanbeaches.com/el/>)

Στο πλαίσιο της δράσης του Μουσείου διαχρονικά σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν χρηματοδοτούμενα από Ευρωπαϊκούς πόρους μεγάλα ερευνητικά και εκπαιδευτικά Προγράμματα.

⁵⁵ Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας Βώρων, <http://www.cretanethnologymuseum.gr/imke/html/gr/604.html>

Η έκθεση αποτελείται από 3.000 εκθέματα και διαιρείται σε 7 εθνολογικούς Τομείς, οι οποίοι αποτυπώνουν την εξελικτική πορεία των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και είναι οι εξής:

1. Διατροφή
2. Αρχιτεκτονική
3. Υφαντική
4. Παραγωγή, εμπόριο
5. Μετακίνηση, μεταφορές, επικοινωνίες
6. Ήθη και Έθιμα
7. Κοινωνική Οργάνωση

Εικ.116. Εκθέματα του Μουσείου. (Πηγή: <http://www.cretanethnologymuseum.gr/imke/html/gr/496.html>)

Εικ.117. Απόψεις των εκθεμάτων του Μουσείου. (Πηγή: <https://www.cretanbeaches.com/el/>)

4.2. ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΠΙΣΚΟΠΙΑΝΟΥ

Το Αγροτικό Μουσείο Μενελάου Παρλαμά & Συλλογή Υφαντών Θεανώς Μεταξά-Κανακάκη βρίσκεται στο Πισκοπιανό Χερσονήσου. Το μουσείο στεγάζεται σε φάμπρικα-ελαιοτριβείο και οίκημα του 19^{ου} αιώνα, είναι πετρόκτιστο και είναι δωρεά της οικογένειας Παρλαμά. Το μουσείο ιδρύθηκε το έτος 1988, από την Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών.

Εικ.118. Εξωτερικές απόψεις του Αγροτικού Μουσείου. Διακρίνεται το πατητήρι εξωτερικά της περιφραγμένης αυλής. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Εικ.119. Εσωτερικές απόψεις του Αγροτικού Μουσείου του τμήματος του αποκατεστημένου κρητικού σπιτιού. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

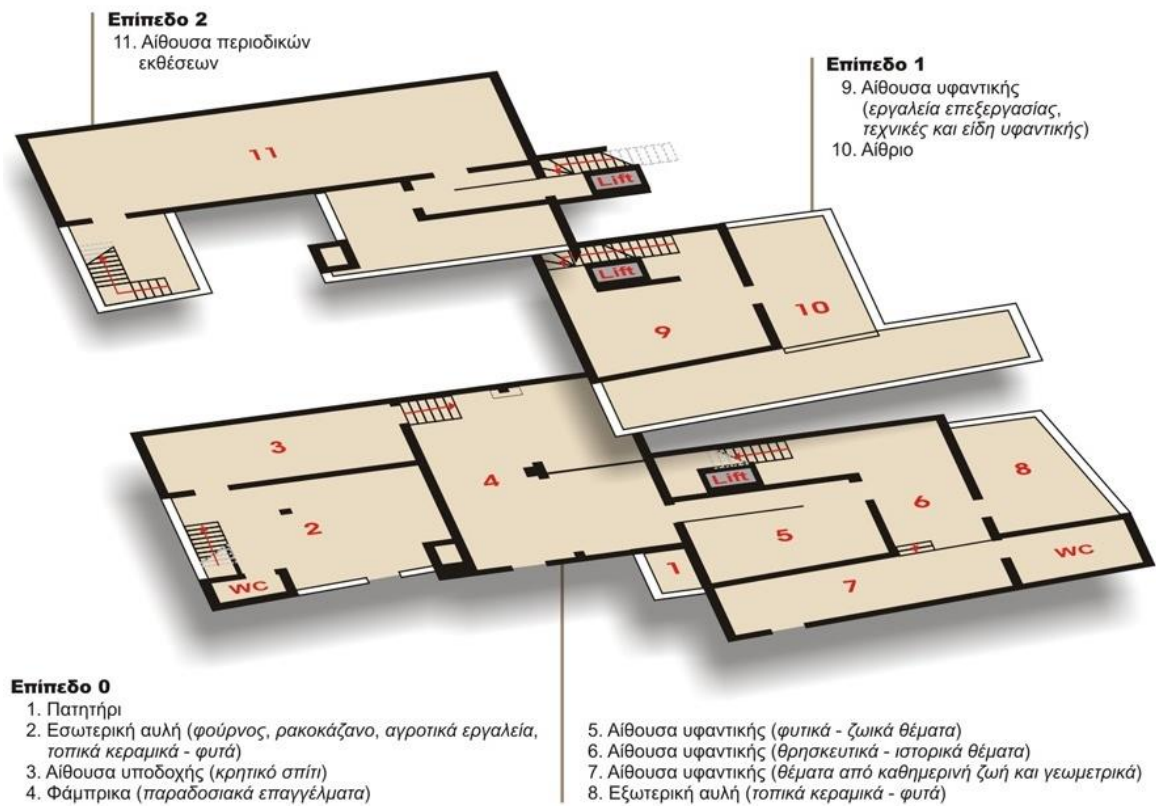

Εικ.120. Απόψεις των αιθουσών των εκθεμάτων του Αγροτικού Μουσείου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Στο μουσείο ο επισκέπτης θα συναντήσει εκθέματα, θεματικά διαρθρωμένα, με σημείο αναφοράς την ύπαιθρο της Κρήτης: πατητήρι, ρακοκάζανο, φούρνος, αγροτικά εργαλεία, κρητικό σπίτι, σιδεράδικο, βαρελάδικο, μαραγκούδικο, ελαιοτριβείο, υφαντά και εργαλεία υφαντικής. Τα

εκθέματα χρονολογούνται από τα τέλη του 19ου μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα. Στο μουσείο από το 2011, ύστερα από επέκταση και ανακαίνιση, εκτίθενται πλέον υφαντά των Συλλογών της Θεανώς Μεταξά-Κανακάκη, στις νέες πτέρυγες υφαντικής.⁵⁶

Εικ.121. Διάγραμμα των θεματικών συλλογών εκθεμάτων του Αγροτικού Μουσείου.
(Πηγή: <https://www.historical-museum.gr/gr/content/agrotiko-mouseio-menelaou-parlama>)

Εικ.122. Απόψεις των ανοιγμάτων του 2^{ου} ορόφου του Αγροτικού Μουσείου. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

⁵⁶ Αγροτικό Μουσείο Μενελάου Παρλαμά. <https://www.historical-museum.gr/gr/content/agrotiko-mouseio-menelaou-parlama>

Εικ.123. Απόψεις των προθηκών και του εξοπλισμού προβολής των εκθεμάτων του Αγροτικού Μουσείου.
(Πηγή: προσωπικό αρχείο)

4.3. ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΒΟΣΚΟΥ

Το Σπίτι του Βοσκού είναι ένα παραδοσιακό μιτάτο, στο Κρανιώτικο Αόρι, του Ψηλορείτη, σε υψόμετρο 848μ., το οποίο έκτισαν 5 αδέρφια της οικογένειας Κόκκινου. Εκεί ασκούν το επάγγελμά τους που είναι η κτηνοτροφία, όπως τη διδάχθηκαν παρατηρώντας τους μεγαλύτερους, γονείς-παππούδες, αλλά και επιπλέον μεταφέρουν σε κάθε επισκέπτη και κυρίως στα παιδιά στοιχεία από την ζωή των κτηνοτρόφων του Ψηλορείτη. Το μιτάτο είναι πετρόχτιστο και χρησιμοποιήθηκε τοπική πέτρα, ακολουθώντας την τοπική παράδοση των θολωτών κατασκευών, όπως είναι κατασκευασμένοι και οι μινωικοί τάφοι, αν και στην κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε τσιμέντο στους αρμούς και στην διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου, με αποτέλεσμα να έχει χαθεί η αυθεντικότητα της δομής αυτού του τύπου παραδοσιακής κατοικίας.

Εικ.124. Εξωτερική άποψη του μιτάτου και εσωτερική του «ανηφορά» στην κορυφή του.
(Πηγή: https://www.e-storieskritis.gr/2017/10/blog-post_68.html)

Ο επισκέπτης, ανάλογα με την εποχή, στο Σπίτι του Βοσκού θα μνηθεί στο τρόπο αρμέγματος των ζώων, στην τυροκόμηση, θα δει πως γίνεται η κουρά ζώων, θα γνωρίσει το ρακοκάζανο, θα μάθει σχετικά με τη συλλογή χόρτων και την παραδοσιακή μαγειρική. Θα εκμεταλευτεί την παραμονή του σε αυτό τον τόπο για να παρατηρήσει την άγρια ζωή, θα περπατήσει στα μονοπάτια των βοσκών. Όλα αυτά με το συνδυασμό βιωματικών εργαστηρίων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Εικ.125. Δραστηριότητες και εκθέματα στο Σπίτι του Βοσκού. (Πηγή: <https://www.tospititouvoskopou.gr/>)

Εικ.126. Δραστηριότητες στο Σπίτι του Βοσκού. (Πηγή: https://www.e-storieskritis.gr/2017/10/blog-post_68.html)

4.4. ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΟΣΚΟΥ ΔΟΡΑΣ

Η Δορά, ανήκει διοικητικά στην επαρχία Λεμεσού και απέχει από την Λεμεσό 40 περίπου χιλιόμετρα. Είναι χτισμένη στις πλαγιές του βουνού Κορδυλάς. Διατηρεί την αρχιτεκτονική της παράδοση που έχει φρουριακό χαρακτήρα. Στο Πολιτιστικό Κέντρο της Δοράς, στο Παλιό Δημοτικό Σχολείο, στεγάζεται το μουσείο του Βοσκού, μέσα σε ένα ωραίο περιβάλλον και προσφέρει στον επισκέπτη με υπέροχη θέα.

Ο επισκέπτης στο μουσείο θα βρει αυθεντικά εκθέματα, όχι μόνο του προηγούμενου αιώνα, αλλά και παλαιότερα, εργαλεία και χρηστικά αντικείμενα του βοσκού του χθες, τα οποία έχουν τοποθετηθεί σωστά στο χώρο και θα βοηθηθεί, κατά την παραμονή του και την παρατήρηση των εκθεμάτων, από το επεξηγηματικό υπόμνημα στα ελληνικά και τα αγγλικά, όπου περιγράφεται η ονομασία και η χρήση του καθενός.

Εικ.127. Απόψεις των χώρων και των εκθεμάτων του Μουσείου. (Πηγή: Φωτογραφίες: Ανδρέας Περικλέους, <https://www.checkincyprus.com/article/22283/tryposame-sto-moyseio-toy-voskoy>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ

5.1. ΓΕΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ – ΑΞΟΝΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ – ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΗΣΗ

Έπειτα από την ιστορική και αρχιτεκτονική ανάλυση της περιοχής και των δύο κτιρίων, έγινε συσχέτιση με άλλες κατοικίες της ευρύτερης περιοχής. Με βάση τα σχετικά παραδείγματα που βρέθηκαν, αλλά και τις ιδιαίτερες παρατηρήσεις στο πεδίο των στοιχείων των κτιρίων, συμπληρώθηκε η εκτίμηση της αρχικής μορφής που πρέπει να είχαν, καθώς δεν υπάρχουν επαρκείς τεκμήρια (σχέδια ή κείμενα) για να είμαστε απόλυτα σίγουροι. Η αρχική μορφή τους αποτελεί τη βάση στην οποία στηρίχτηκε και η πρόταση αποκατάστασης. Η καταστροφή που έχουν υποστεί τα ιστορικά κελύφη είναι μεγάλη, ειδικά στα δώματά τους, από τα οποία δεν έχει μείνει σχεδόν τίποτα στην αρχική θέση τους, αλλά και στους τοίχους της ενετικής κατοικίας που είτε έχουν καταρρεύσει στο μεγαλύτερο μέρος τους, είτε έχουν πάρει μεγάλη κλίση, άνω των 30° από τον κατακόρυφο άξονα. Όσα από τα στοιχεία δεν τεκμηριώνονται από τα ίδια τα κτίρια ή από βιβλιογραφικές πηγές, θεωρούμε ότι μπορούν να αντληθούν από τις άλλες αντίστοιχες κατοικίες του νομού με ορισμένες επιφυλάξεις. Υπήρξαν δυσκολίες κατά την έρευνα, λόγω έλλειψης ικανού αριθμού μελετών οι οποίες να περιγράφουν την εξέλιξη αυτών των κτιρίων στο πέρασμα του χρόνου. Έγινε όμως η προσπάθεια, συλλέγοντας και αξιοποιώντας πληροφορίες, για τον εντοπισμό και την καταγραφή των σωζόμενων στοιχείων, και να συνδεθούν αυτά με το παρελθόν των κτιρίων.

Η Οικία Σεϊμένη, δείχνοντας την θαυμαστή της αντοχή στο χρόνο, βρίσκεται σήμερα σε ερειπιώδη κατάσταση, μη μπορώντας να ξεφύγει τον κίνδυνο της κατάρρευσης σε τμήματά της ή και στο σύνολό της. Η κατάστασή της επιδεινώνεται από συνδυασμό της φθοράς του χρόνου με την έλλειψη συντήρησης, τις επιπτώσεις των σεισμών και των καιρικών φαινομένων, τις αλλαγές στα δομικά της στοιχεία και το κατασκευαστικό της σύστημα, και αν επιπλέον υπολογίσει κανείς την ακόμα χειρότερη κατάσταση της διπλανής ενετικής κατοικίας και την ανάπτυξη του καταστροφικού δέντρου ακριβώς πάνω στο κοινό τοίχο των δύο κτιρίων. Επομένως, είναι άμεσα αναγκαίο να γίνουν δραστικές επεμβάσεις που θα αντιμετωπίσουν το πλήθος των προβλημάτων της.

Οι προτάσεις αποκατάστασης έχουν ως βασικό στόχο αυτό της διατήρησης και ανάδειξης των κτιρίων στην αρχική τους μορφή και λειτουργία. Αυτό επιτυγχάνεται συντηρώντας και αναδεικνύοντας τα αυθεντικά στοιχεία που διατηρούνται και κάποιες φορές ανακατασκευάζοντας όσα στοιχεία της αρχικής μορφής έχουν καταστραφεί, μετά από επαρκή τεκμηρίωση.

Η παρούσα πρόταση έχει ως οδηγό τη Χάρτα της Βενετίας (1964), στην οποία διατυπώνεται ότι η τεκμηρίωση είναι απαραίτητη σε κάθε προσπάθεια αποκατάστασης και προϋποθέτει σεβασμό στην αρχική υπόσταση και τα αυθεντικά στοιχεία κάθε μνημείου. Όταν αρχίζουν να υπάρχουν υποθέσεις, σταματά η αποκατάσταση. Όταν όμως υπάρχει σοβαρός λόγος να γίνουν συμπληρώσεις, αυτές δεν μπορεί να είναι αυθαίρετες και υποθετικές. Πρέπει να σέβονται το κτίριο και το περιβάλλον του. Οι συμπληρώσεις πρέπει να διακρίνονται από τα παλιά τμήματα του μνημείου και να φέρουν την σφραγίδα της εποχής που πραγματοποιείται η επέμβαση. Επομένως στις επεμβάσεις πρέπει να προτιμούνται παραδοσιακές τεχνικές και παραδοσιακά υλικά για την αποκατάσταση, και σύγχρονοι τρόποι σχεδιασμού για τις προσθήκες. Όπου υπάρχει ανάγκη μπορεί να υπάρξει προσφυγή στη σύγχρονη τεχνολογία, αρκεί να υπάρχει βεβαιότητα για τη συμπεριφορά αυτών των τεχνικών και υλικών στο χρόνο, και να είναι συμβατά με τα παλιά. Οι προσθήκες που θα αντικαταστήσουν κατεστραμμένα τμήματα, θα πρέπει να ενσωματωθούν αρμονικά, αλλά να είναι αναγνωρίσιμα, για να μην χάσει την αξία του το μνημείο. Έχει μεγάλη σημασία να λαμβάνεται υπόψιν η αρχή της αναστρεψιμότητας, δηλαδή η δυνατότητα

απομάκρυνσης στοιχείων από το μνημείο και η επαναφορά του σε προγενέστερη ή αρχική φάση, εάν κάτι τέτοιο κριθεί απαραίτητο μελλοντικά.⁵⁷

Η πρόταση αυτή της αποκατάστασης λαμβάνει υπόψη της τα παραπάνω και έτσι περιλαμβάνει μόνο όσες επεμβάσεις κρίνονται απαραίτητες, για να μην καταστραφούν ακόμη περισσότερο τα κτίρια, με την προϋπόθεση βέβαια του σεβασμού της αρχικής δομής των κτιρίων, χωρίς αλλοίωση των χαρακτήρων τους και με χρήση συμβατών υλικών κατασκευής κατά την παρέμβαση, επιδιώκοντας την αρμονική συνύπαρξη του παλαιού με το νέο και την αρμονική ενσωμάτωση της νέας χρήσης στα αρχικά κελύφη. Οι νέες χρήσεις που προτείνονται είναι αποτέλεσμα συνειδητής πράξης προστασίας και ανάδειξής τους και δεν είναι αναγκαία η ταύτισή τους με τις αρχικές ή παλιότερες χρήσεις τους, αφού αυτές σεβόμενες τις αισθητικές – ιστορικές αξίες των κτιρίων, αναδεικνύουν και προστατεύουν τα τυπολογικά και μορφολογικά στοιχεία του, παίρνοντας υπόψη και τη στατική συμπεριφορά του. Οι προτεινόμενες επεμβάσεις έχουν να κάνουν με την εξασφάλιση της συνέχισης της ύπαρξης των δύο κτιρίων και τη μεταβίβαση αυτών στις μελλοντικές γενιές.

Με αυτό το σκεπτικό, η οικία Σεϊμένη προτείνεται να μετατραπεί σε Μουσείο του Βοσκού & Συλλογής Υφαντών. Για την διπλανή ενετική κατοικία προτείνεται η συντήρηση, αποκατάσταση και επανασύνδεσή της με την Οικία Σεϊμένη, που θα αποτελέσει το βασικό χώρο στέγασης του μουσείου, και με αυτόν τον τρόπο θα προσθέτει περισσότερο εκθεσιακό χώρο για το μουσείο και ταυτόχρονα θα προστατεύεται με αποτελεσματικότερο τρόπο και η ίδια η ενετική κατοικία, και πιο συγκεκριμένα οι εναπομείναντες τοιχοποιίες της, από τα περιβαλλοντικά, καιρικά και φυσικά φαινόμενα.

Το μουσείο αυτό θα περιλαμβάνει κυρίως υφαντά της περιοχής, καθώς και ένα τμήμα σχετικά με την ζωή στην ύπαιθρο στην ευρύτερη περιοχή και τις κτηνοτροφικές δραστηριότητες, στοιχεία που αποτελούσαν από παλιά μέρος του τυπικού κρητικού σπιτιού. Επιπλέον, ακολουθείται μια παρεμφερής, με την παλιά, χωροταξική οργάνωση των επιμέρους νέων λειτουργιών και χρήσεων των χώρων της οικίας. Με τον τρόπο αυτό, διατηρείται, ακόμα και νοηματικά, η φυσιογνωμία και η αυθεντικότητα του κτιρίου και το κτίριο γίνεται, έστω και εν μέρη, μουσείο του εαυτού του και των εργασιών που υπήρξαν σε αυτό. Επίσης, θα δημιουργηθεί χώρος εργαστηρίων – παρουσιάσεων στην αυλή, ώστε να πραγματοποιούνται περιοδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές και επισκέπτες, που θα αφορούν τόσο στη γνωριμία και κατανόηση των αρχιτεκτονικών στοιχείων των κτιρίων και της τοπικής αρχιτεκτονικής γενικότερα, όσο και στην καλύτερη κατανόηση των παραδοσιακών αυτών εργασιών (κατασκευή υφαντών, τυροκομία, κλπ.). Επιπλέον βασική επιδίωξη είναι η αρμονική ένταξη των κτιρίων στο φυσικό τους περιβάλλον, μέσα από έναν ευρύτερο σχεδιασμό που περιλαμβάνει και τη διαχείριση του εξωτερικού χώρου ευρύτερα. Τα αρχιτεκτονικά έργα έτσι και αλλιώς συνυπάρχουν με τον περιβάλλοντα χώρο στον οποίο αυτά χτίστηκαν. Το περιβάλλον ενός αρχιτεκτονικού έργου είναι αδιαχώριστα δεμένο με αυτό και, στις περισσότερες αν όχι σε όλες τις περιπτώσεις, θεωρείται μέρος του έργου. Στόχο επίσης αποτελεί η ανάδειξη της ιστορικής, περιβαλλοντικής και εκπαιδευτικής διάστασης των δύο κτιρίων. Η ιστορική διάσταση επιτυγχάνεται γιατί ο εκθεσιακός-μουσειακός χώρος διατηρεί και αναδεικνύει την αρχιτεκτονική των δύο κτιρίων, όχι ως δύο μεμονωμένων παραδειγμάτων, αλλά ως σημαντικά δείγματα της σφακιανής αρχιτεκτονικής και γενικότερα της κρητικής κατοικίας στην ύπαιθρο. Η περιβαλλοντική διάσταση επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση του εξωτερικού χώρου των κατοικιών, της δημιουργίας υπαίθριων χώρων που αξιοποιούνται, τη σύνδεση των δύο κτιρίων και τελικά με την αρμονική ένταξή τους στο φυσικό τους περιβάλλον, αναδεικνύοντας και τον οικισμό γενικότερα. Η εκπαιδευτική διάσταση επιτυγχάνεται αφενός με τη δημιουργία του μικρού, αλλά οργανωμένου μουσείου, στο οποίο θα εκτίθενται δείγματα της σφακιανής παραδοσιακής ζωής και της τοπικής

⁵⁷ Μαλλούχου – Tufano, Φ., (2015), *Προστασία και διαχείριση μνημείων – Ιστορικές και Θεωρητικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: εκδ. Σύνδεσμος ακαδημαϊκών ελληνικών βιβλιοθηκών, σελ.214.

Καραδέδος, Γ., (2009), *Ιστορία και Θεωρία της Αποκατάστασης*, Θεσσαλονίκη: Μέθεξις, σελ.141-142.

παραγωγής και το οποίο θα φέρει μνήμες στους παλιότερους και θα χαρίσει γνώση στους νεότερους επισκέπτες, αφετέρου με την ενσωμάτωσή του, μέσα από στοχευμένες δράσεις, στην κοινωνική ζωή της περιοχής. Μπορούν, επομένως, να χαρακτηριστούν αυτά τα δύο δείγματα κτιρίων «Μουσεία» της Κρητικής Αρχιτεκτονικής στην περιοχή. Μας ανοίγουν ένα παράθυρο για να γνωρίσουμε το παρελθόν, έτσι όπως εκφράζεται μέσα από την αρχιτεκτονική και να αποτελέσει ένα δείγμα του τρόπου που αντιμετωπίζονται τα κατάλοιπα του παρελθόντος, μέσα από μια ζωντανή βιωματική αρχιτεκτονική, και όχι μόνο ως μια συλλογή φωτογραφιών και σχεδίων μέσα σε ένα βιβλίο.

5.2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ

Αρχικά για την ενετική κατοικία είναι δύσκολος ο χειρισμός της αποκατάστασής της. Από την μία ελάχιστα τμήματα δεν έχουν καταρρεύσει, επομένως με την αποκατάστασή της ξανά σε στεγασμένο κτίριο ουσιαστικά ξανακτίζεται πολύ μεγάλο τμήμα της για να θεωρείται αυθεντικό το κτίριο. Αλλά λόγω της μεγάλης αξίας της πρόσοψής της και του γεγονότος ότι το αρχικό κατασκευαστικό υλικό παραμένει εκεί και μπορεί ουσιαστικά να αναστηλωθεί, υπάρχει ένα σημαντικό κίνητρο. Μια εναλλακτική πρόταση αποκατάστασης θα μπορούσε να είναι η συντήρηση και διατήρηση μόνο της πρόσοψης της ενετικής κατοικίας. Λαμβάνοντας όμως υπόψιν την κοινή τοιχοποιία των δύο κτιρίων, την ανάγκη για προστασία της ενετικής κατοικίας για όσο το δυνατόν μεγαλύτερη χρονική διάρκεια από φθορές χωρίς την ανάγκη διαρκούς συντήρησης, καθώς και την ανάγκη για περισσότερα τετραγωνικά μέτρα για το μουσείο της οικίας Σεϊμένη, προτιμήθηκε η αποκατάσταση όλου του κτιρίου, υπό τις προϋποθέσεις που αναφέραμε προηγουμένως. Ο βασικός κορμός της εργασίας είναι η αποκατάσταση της οικίας Σεϊμένη και μπορεί να πραγματοποιηθεί και πιο περιορισμένα, ακόμα και χωρίς την ενετική κατοικία. Σε μια τέτοια περίπτωση βέβαια θα χρειαζόταν ορισμένες επιπλέον προσθήκες, κυρίως βοηθητικών χώρων, επομένως αυτό καλύπτεται από την αποκατάσταση της διπλής ενετικής κατοικίας, πετυχαίνοντας και την καλύτερη προστασία τους.

Επομένως, η οικία Σεϊμένη και η ενετική κατοικία ουσιαστικά επανέρχονται στην αρχική τους κατάσταση στο μεγαλύτερο μέρος, με συμβατά υλικά και χρωματική διαφοροποίηση κυρίως. Στα σημεία που δεν επαρκούν τα δεδομένα, διαφοροποιείται λίγο το χρώμα ή το υλικό για να μην δίνει μια παραπλανητική εικόνα στον επισκέπτη. Για παράδειγμα στην ενετική κατοικία η ανατολική όψη που ξανασχεδιάστηκε, τοποθετήθηκαν σε τυχαία σημεία μικρά παράθυρα αντίστοιχων διαστάσεων και αναλογιών του ενός εκ των δύο ανοιγμάτων του δίλοβου παραθύρου, χρησιμοποιώντας για το πλαίσιο των νέων παραθύρων όμως, αντί για λίθους, corten. Με αυτόν τον τρόπο, φέρει μια παλαιά χροιά και όσο περνάει ο καιρός το υλικό παλαιώνει μαζί με το κτήριο, κρατώντας την μνήμη της φθοράς του εμφανή, αλλά έχει και μία σύγχρονη γραφή λόγω του υλικού του, και κρατάει την τυπολογία που πιθανώς να είχε αρχικά, χωρίς την ύπαρξη τεκμηρίωσης για την ενδεχόμενη θέση τους. Αντίθετα, στην δυτική όψη του σχεδιάστηκε ένα μεγάλο γυάλινο τμήμα σε συνέχεια της θύρας εισόδου, έτσι ώστε να διατηρηθεί η "μνήμη" του ερειπίου, αφού τα ανοίγματα πλέον ακολουθούν την "πορεία" του κενού που είχε η τοιχοποιία τόσα χρόνια που είχε καταρρεύσει. Επιπλέον, ενισχύει τον φυσικό φωτισμό που εισέρχεται μέσα στο μουσείο.

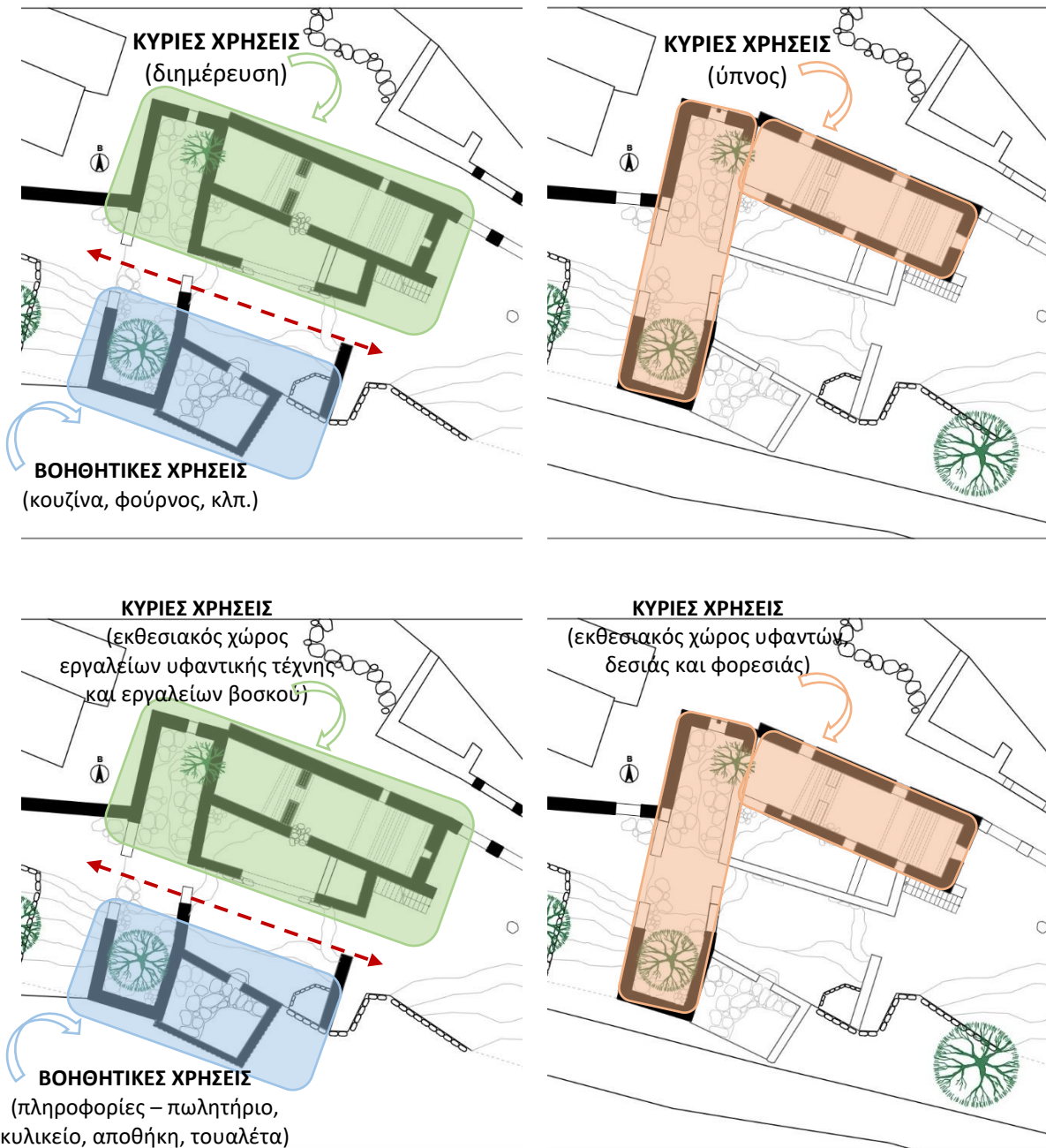
Για την αποκατάσταση προτείνεται η ανακατασκευή όσων στοιχείων έχουν καταστραφεί ή φθαρεί σε μεγάλο βαθμό, και τεκμηριώνονται από αντίστοιχη τυπολογία άλλων σφακιανών σπιτιών, όπως προκύπτει από την επιτόπια παρατήρηση, τη μελέτη παλαιών φωτογραφιών, σχεδίων και τις βιβλιογραφικές αναφορές. Προτείνεται επίσης η επαναχρησιμοποίηση του αυθεντικού υλικού που βρίσκεται στο χώρο, όταν αυτό είναι δυνατό. Για παράδειγμα οι πέτρες που δεν έχουν κατακερματιστεί σε πολύ μικρότερες κατά την κατάρρευσή τους, μπορούν να

επαναχρησιμοποιηθούν στην εκ νέου κατασκευή τόσο της τοιχοποιίας, όσο και των λίθων στέψης του δώματος.

Η ένταξη των προσθηκών έγινε με γνώμονα την αρμονική διαρρύθμιση του συνόλου, αλλά και τη σαφή διάκρισή του από αυτό. Κατά την αποκατάσταση προτείνεται να γίνει προσπάθεια να μην παραποιηθούν από ιστορική ή αισθητική άποψη τα δύο κτίρια και να μη σβηστούν τα ίχνη από το χρόνο που έχει περάσει, αλλά να συντηρηθούν και να αναδειχθούν τα σημαντικά αρχιτεκτονικά στοιχεία και ο περιβάλλον χώρος τους.

Επίσης προτείνεται και η διαμόρφωση του χώρου βόρεια της οικίας Σεϊμένη, δηλαδή η διαδρομή για να φτάσεις στην είσοδο της οικίας από τον δρόμο. Προτείνεται διαμόρφωση με δέντρα και θάμνους, καθώς και άγρια πράσινη βλάστηση, χωρίς πολλές απαιτήσεις ποτίσματος.

Εικ.128. Διάγραμμα χρήσεων. Πάνω: Διάγραμμα χρήσεων ισόγειου (αριστερά) και ορόφου (δεξιά) στην αρχική του μορφή. Κάτω: Διάγραμμα χρήσεων ισόγειου (αριστερά) και ορόφου (δεξιά) στην νέα χρήση του ως μουσείο. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

Στο ισόγειο της ενετικής κατοικίας τοποθετούνται ο χώρος υποδοχής κεντρικά, ένας εκθεσιακός χώρος στο βόρειο τμήμα (το οποίο έχει ένα μικρό έστω άνοιγμα), καθώς και βοηθητικοί χώροι, όπως η τουαλέτα ΑΜΕΑ και η αποθήκη, στο νότιο τμήμα, το οποίο δεν έχει καθόλου φυσικό φωτισμό, καθώς είναι σχεδόν υπόσκαφο στη συγκεκριμένη νότια και δυτική όψη αυτού του τμήματος.

Στο κυρίως κτίριο της οικίας Σειμένη διαμορφώνονται οι βασικοί εκθεσιακοί χώροι. Παράλληλα, το βοηθητικό κτίσμα νοτιοδυτικά διατηρεί σχεδόν την αυθεντική του χρήση ως χώρος κουζίνας, καθώς γίνεται πλέον κυλικείο, με μικρή τουαλέτα και αποθήκη.

Οι εκθεσιακοί χώροι στον όροφο, τόσο της οικίας Σειμένη, όσο και της ενετικής κατοικίας, περιλαμβάνουν έκθεση των σφακιανών υφαντών, της σφακιανής δεσιάς και της κρητικής φορεσιάς. Οι εκθεσιακοί χώροι στο ισόγειο της ενετικής κατοικίας περιλαμβάνουν έκθεση εργαλείων υφαντικής τέχνης (αργαλειό, ανέμη, κλπ.). Οι εκθεσιακοί χώροι στο ισόγειο της οικίας Σειμένη περιλαμβάνουν έκθεση αντικειμένων και εργαλείων του βοσκού, καθώς και πληροφορίες για τις πολλές εργασίες που καταπιάνεται (τυροκομία, κτηνοτροφία, κλπ.).

Για την αποκατάσταση των όψεων, όσον αφορά στην αποκόλληση επιχρισμάτων και αρμολογημάτων, προτείνεται η χρήση κονιαμάτων ίδιας σύνθεσης ή συμβατών με τα αρχικά, ώστε έτσι να έχουμε το ίδιο αισθητικό αποτέλεσμα, αλλά και να είναι ίδιων ή παρεμφερών μηχανικών ιδιοτήτων. Το χρώμα τους θα είναι διαφορετικό από τα αρχικά, πιο ανοιχτόχρωμο, ώστε να υποδηλώνουν την νέα επέμβαση. Παράλληλα, ξαναδημιουργούνται οι κατεστραμμένες υδρορροές με τον αρχικό τρόπο κατασκευής, δηλαδή ως εσοχή στο επίχρισμα, με το επίχρισμα και εκεί πιο ανοιχτόχρωμο από το αυθεντικό. Το υπάρχον επίχρισμα που είναι σε σχετικά καλή κατάσταση συντηρείται και διατηρείται, αλλά στις περιπτώσεις που είναι εκτενής η βλάβη, αντικαθίσταται με καινούργιο. Κενά στις τοιχοποιίες αρμολογούνται και τμήματα που κατέρρευσαν, ανακατασκευάζονται με το υπάρχων αυθεντικό υλικό που υπάρχει στο πεδίο. Συμπληρώνεται με νέο επιπλέον λίθους, συμβατούς με τους αυθεντικούς στις περιπτώσεις που κρίνεται απαραίτητο.

Για το πάτωμα στο ισόγειο και τον όροφο η πρόταση περιλαμβάνει την επαναφορά τους στην αρχική μορφή τους. Έτσι στον όροφο, θα τοποθετηθεί ξύλινο δάπεδο (κυπαρίσι), με ίδιων με των αρχικών διαστάσεων και διατομών σανίδες και δοκούς, όπως αναφέρθηκε αναλυτικά παραπάνω στο κεφάλαιο με την περιγραφή του κτιρίου. Στις αρχικές εσοχές που διατηρούνται στην υφιστάμενη τοιχοποιία θα τοποθετηθούν οι καινούργιοι ξύλινοι δοκοί. Για τα δώματα της οικίας ακολουθείται η ίδια λογική, αυτή της αποκατάστασης της αρχικής μορφής, με την χρήση όμως σύγχρονων υλικών, ώστε να διασφαλίζεται η μέγιστη προστασία τόσο του κτιρίου, όσο και των εκθεμάτων και του εξοπλισμού που θα υπάρχει πλέον στο κτίριο. Επομένως ανάμεσα στις ξύλινες σανίδες και στην άνω στρώση χώματος του δώματος, προκειμένου να εξασφαλιστεί η στεγανότητα του κτιρίου, προτείνεται η προσθήκη σύγχρονων υλικών, όπως θερμομόνωση, ασφαλτόπανο και αποστραγγιστική μεμβράνη, και η κατασκευή του σύμφωνα με τα νέα πρότυπα δόμησης, τα οποία δεν θα είναι αντιληπτά από τον επισκέπτη.

Για το πάτωμα του ισόγειου, προτείνεται η χρήση στρογγυλεμένων βοτσάλων, κάτι που είναι σύνηθες στα σφακιανά σπίτια, εκτός και αν κατά τις εργασίες αποκατάστασης, έπειτα από την απομάκρυνση των επιπλέον λίθων και του χώματος, εμφανιστεί το αρχικό αυθεντικό πάτωμα. Σε αυτή την περίπτωση, ανάλογα με την κατάστασή του, είτε θα συντηρηθεί το ίδιο, είτε θα αντικατασταθεί με καινούργιο. Για το πάτωμα του ισόγειου της ενετικής κατοικίας, το βόριο τμήμα της καλύπτεται με βότσαλο, αλλά το κεντρικό της τμήμα, εκεί δηλαδή που έχουν καταρρεύσει και από τις δύο της πλευρές οι τοιχοποιίες της, το πάτωμα συνεχίζει με την αραιή λίθινη πλακόστρωση που έχει η διαμόρφωση της αυλής. Έτσι το εξωτερικό περιβάλλον, η αυλή των κτιρίων, «εισέρχεται» εκ νέου και στο νέο κτίριο με έναν διαφορετικό τρόπο. Όταν παραμένουν και οι δύο διαμπερείς πόρτες εισόδου ανοικτές, η διαδρομή δίνει μια αίσθηση συνέχειας. Τέλος στο νότιο τμήμα του ισόγειου, όπου τοποθετούνται οι αποθήκη και οι τουαλέτες

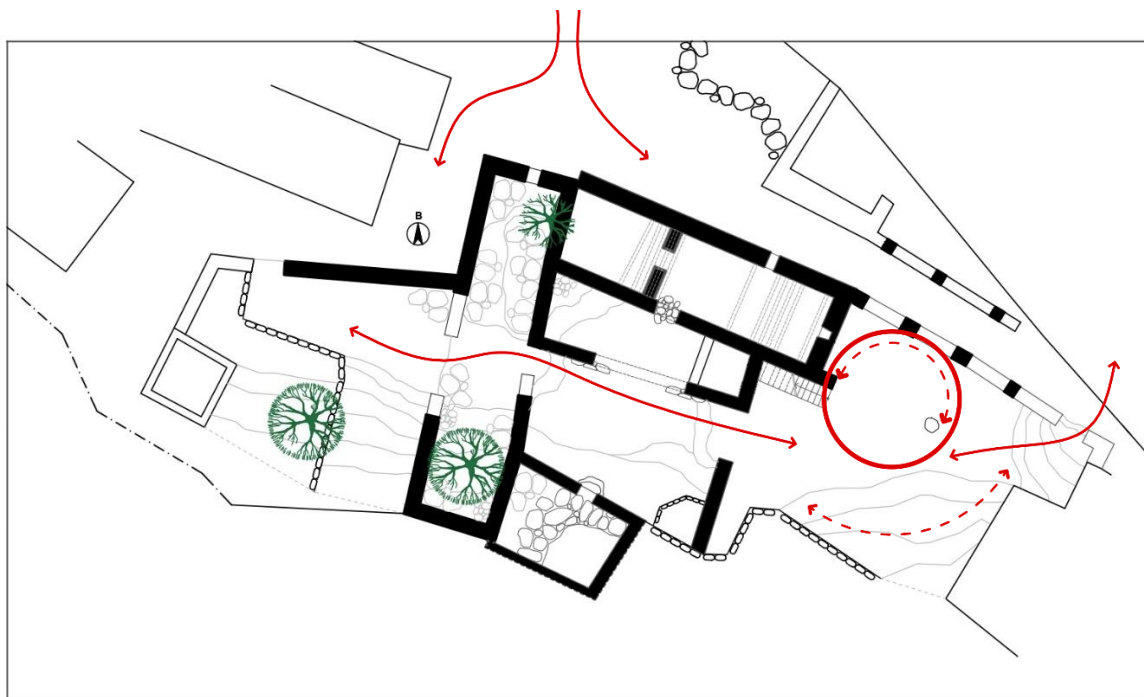
ΑΜΕΑ, το πάτωμα διαμορφώνεται με πιο ομαλή επιφάνεια, ενδεχομένως πατητή τσιμεντοκονία, αφήνοντας ένα μικρό αρμό ασφαλείας από τις τοιχοποιίες.

Όσον αφορά τα ανοίγματα, αρχικά απομακρύνονται οι λίθοι από τα δύο κλειστά παράθυρα της οικίας Σεϊμένη. Τοποθετούνται σύγχρονα καινούργια υαλοστάσια και ξύλινα κουφώματα σε όλα τα παράθυρα, και επιπρόσθετα στο ισόγειο εξωτερικά τοποθετούνται κυκλικά σιδερένια κάγκελα (βάση του τύπου που εντάσσεται η κρητική οικία). Τα παραθυρόφυλλα, θεωρούμε ότι ήταν αρχικά ξύλινα και για το λόγο αυτό προτείνονται και τα νέα να είναι ξύλινα, όπως ξύλινες προτείνονται και οι εξωτερικές θύρες της οικίας Σεϊμένη. Οι θύρες της ενετικής κατοικίας προτείνονται να γίνουν από γυαλί ασφαλείας, ώστε να μπορεί να εισέρχεται και από εκεί φυσικό φως μέσα στο ισόγειο του μουσείου.

Επιλέγεται η τοποθέτηση ενός καινούργιου κλιμακοστασίου στη νοτιοανατολική πλευρά της ενετικής κατοικίας, και προκειμένου να προστατευτεί η αυθεντική τοιχοποιία, θα στηρίζεται στα νέα πατώματα ισόγειου-ορόφου. Το κλιμακοστάσιο θα φέρει ξύλινα πατήματα και μικρές μεταλλικές διατομές, για να είναι ανάλαφρο και διακριτικό, στο μέτρο του δυνατού. Στην οικία Σεϊμένη τοποθετείται μια ξύλινη σκάλα, πιο κοντά στην κατασκευαστική δομή της αυθεντικής. Για τα κιγκλιδώματα των εξωτερικών κλιμακοστασίων, καθώς και των εσωτερικών των δύο κτιρίων, προτείνεται ως υλικό το corten, και να έχουν μικρές διατομές πέντε εκατοστών πλάτους και ενός εκατοστού πάχους, προκειμένου να μην εστιάζεται εκεί η προσοχή των επισκεπτών, καθώς δεν υπήρχαν στην αρχική τυπολογία, αλλά είναι πλέον απαραίτητα στις μέρες μας για λόγους ασφαλείας. Επιπλέον στις εσωτερικές σκάλες μπορεί να τοποθετηθεί αναδιπλούμενο κάθισμα-αναβατόριο ΑΜΕΑ, για την πρόσβασή τους όποτε χρειαστεί στον όροφο. Δεν είναι εύκολη η τοποθέτηση ανελκυστήρα ή ανοικτού τύπου αναβατορίου, διότι θα καταλαμβάνει μεγάλο μέρος του λιγοστού διαθέσιμου χώρου του μουσείου.

Οι πάγκοι/πανέλα/προθήκες των εκθεμάτων κατασκευάζονται από ξύλο και γυαλί. Ο ηλεκτρομηχανολογικός εξοπλισμός που θα χρειαστεί για τον χώρο (π.χ. θέρμανση, εξαερισμός) θα τοποθετηθεί στο πάνω μέρος των ξύλινων προθηκών και στο μέρος ανάμεσα στις δυο στάθμες του παταριού, κάτω και δίπλα από τα σκαλοπάτια. Αν χρειαστεί επιπλέον εξοπλισμός, θα είναι εμφανής, αναρτημένος από τα καινούργια ξύλινα δοκάρια του δώματος.

Η στήριξη της κληματαριάς ξανακατασκευάζεται στην αρχική της μορφή με ξύλα επί των ογκωδών πέτρινων υποστυλωμάτων. Ο περιβάλλον χώρος και η αυλή διαμορφώνονται με περιοχές στάσης και ελεύθερης άγριας φύτευσης, καθώς και με διαδρομές κίνησης. Στην εξωτερική περιφραγμένη αυλή, μέσα στην οποία βρίσκεται και η κληματαριά, διαμορφώνεται ένα τμήμα με λαξευμένες πέτρες ως καθίσματα πάνω στο ανηφορικό τμήμα της αυλής, το οποίο διαμορφώνεται πλέον κλιμακωτά, ώστε να μπορούν οι επισκέπτες να παρακολουθήσουν τα κατά περιόδους εκπαιδευτικά προγράμματα του μουσείου, που θα λαμβάνουν χώρα κάτω από την κληματαριά. Και τα δύο αυτά τμήματα παρέχουν φυσική σκίαση, καθώς τις περισσότερες ώρες της ημέρας το δέντρο που βρίσκεται στο ψηλότερο τμήμα του οικοπέδου, δίπλα στον δρόμο, παρέχει σκιά στο μεγαλύτερο τμήμα που κάθονται οι επισκέπτες, καθώς και η κληματαριά παρέχει άνεση στους εκάστοτε εκπαιδευτές/διοργανωτές των προγραμμάτων. Επίσης, καθώς τον Αύγουστο κάθε χρόνου γίνεται η Γιορτή της Γραβιέρας στην Ανώπολη, θα μπορούσε το μουσείο συμμετέχοντας ενεργά στην διοργάνωση της γιορτής, να αποκτήσει και μία απτή σύνδεση με την τοπική κοινωνία, πέρα από τους επισκέπτες του χωριού.

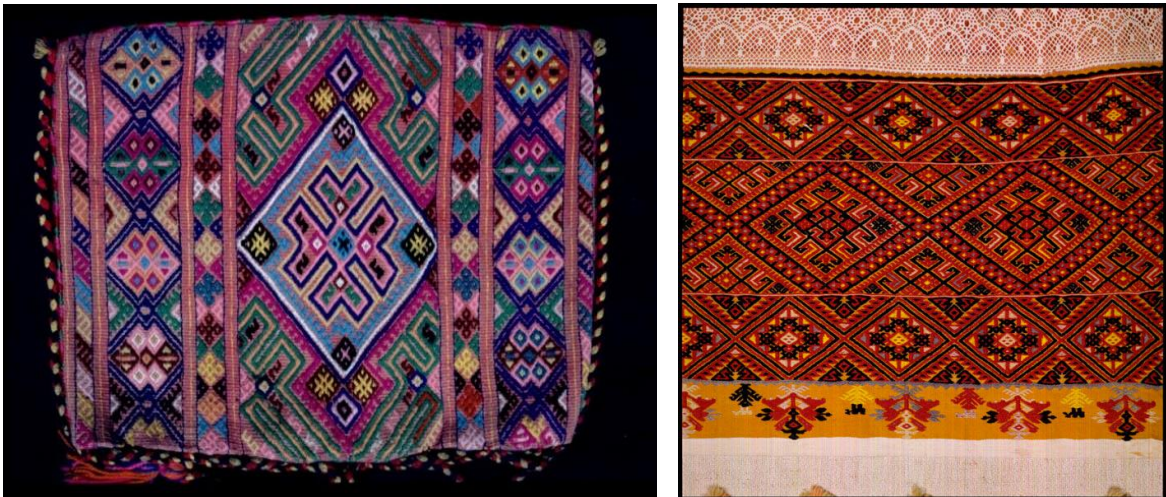
Εικ.129. Διάγραμμα χαράξεων και συνδέσεων. (Πηγή: προσωπικό αρχείο)

5.3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΚΘΕΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Εικ.130. Αριστερά: Πετσέτα με πουλιά και φύλλα, σε μαύρο και κόκκινο χρώμα, που συνήθως χαρακτηρίζει τις προερχόμενες από την περιοχή των Σφακιών πετσέτες. Δεξιά: Πετσέτα προερχόμενη από τα Σφακιά. Τα σφακιανά υφαντά συνήθως είναι υφασμένα με ένα χαρακτηριστικό τρόπο που ονομάζεται «σφακιανή βελονιά». (Πηγή: Σχέδια από το αρχείο Φλωρεντίνης Καλούτση, σελ.16 -σχέδιο 29,35- , 42, 64, <https://www.ggb.gr/>)

Εικ.131. Αριστερά: Ξομπλιαστά σακούλια, με κεντημένο το χαρακτηριστικό "σφακιανό" μοτίβο στην "καλή" πλευρά τους. Δεξιά: Κλινοσκέπασμα Μεραμπέλλο. (Πηγή: <http://www.cretanethnologymuseum.gr/imke/html/gr/222214.html> και <http://www.cretanethnologymuseum.gr/imke/html/gr/222121.html#photoStripAnchor>)

Εικ.132. Κρητικοί αργαλειοί. (Πηγή: <https://www.slideshare.net/xrapas/ss-47227301> και προσωπικό αρχείο, αργαλειός Μουσείου Πισκοπιανού)

Εικ.133. Η τέχνη της σφακιανής δεσιάς. έργα της Μαρί Ναξάκη.
(Πηγή: https://www.e-storieskritis.gr/2018/05/blog-post_19.html)

Εικ.134. Σφακιανή Φορεσιά κοριτσιού. (Πηγή: <https://www.facebook.com/519656111877960/posts/883664718810429>)

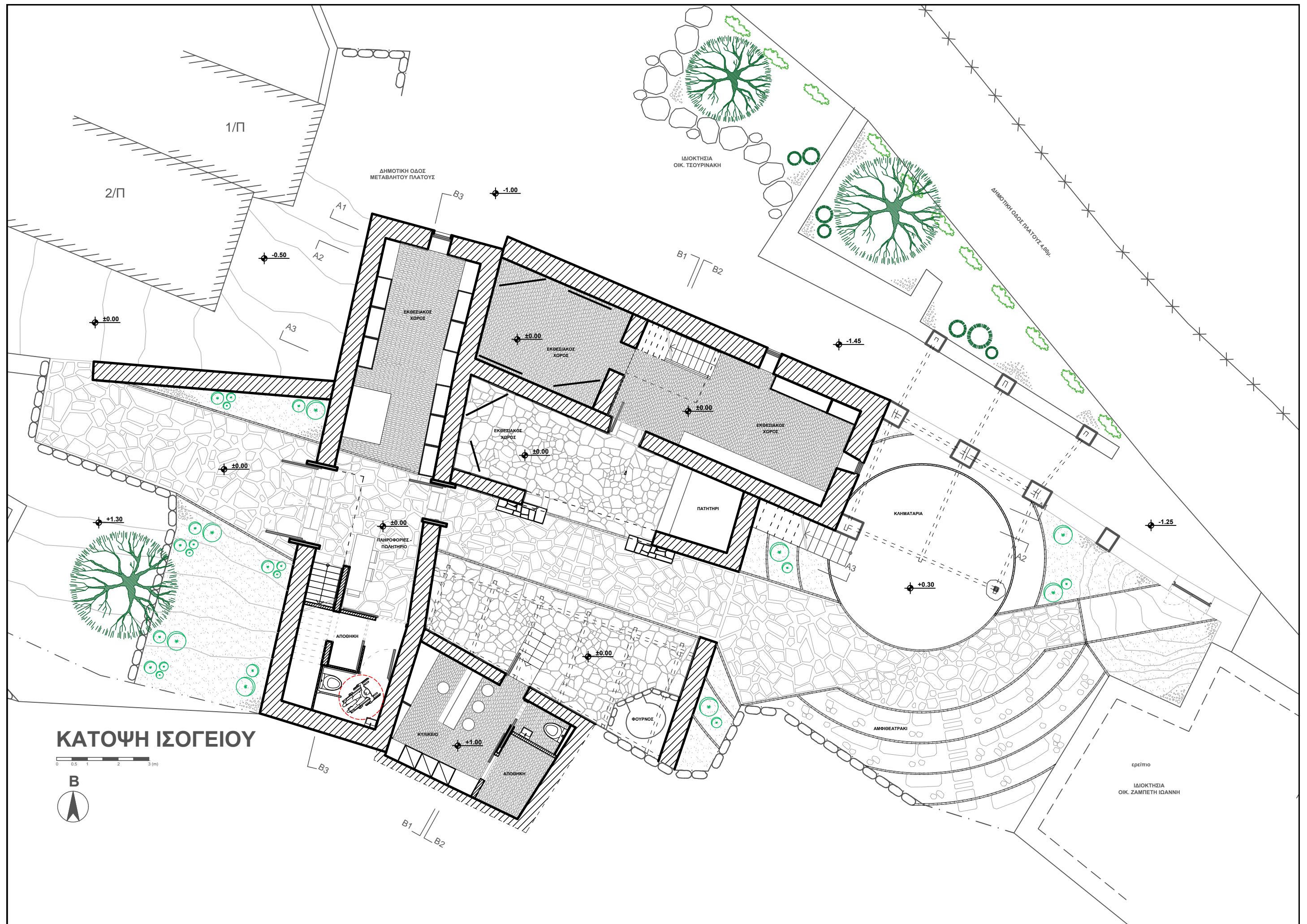
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

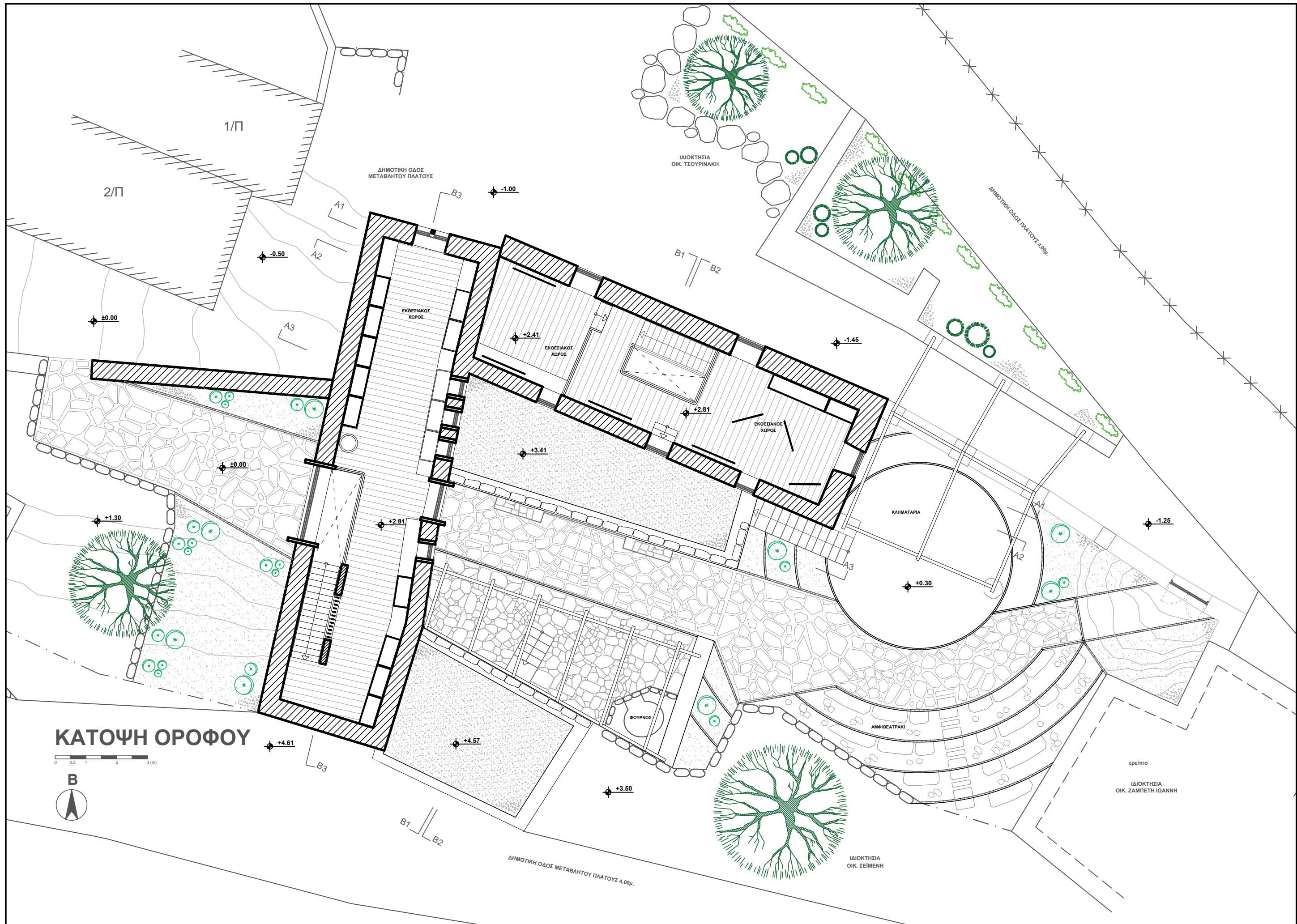
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ – ΣΧΕΔΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ

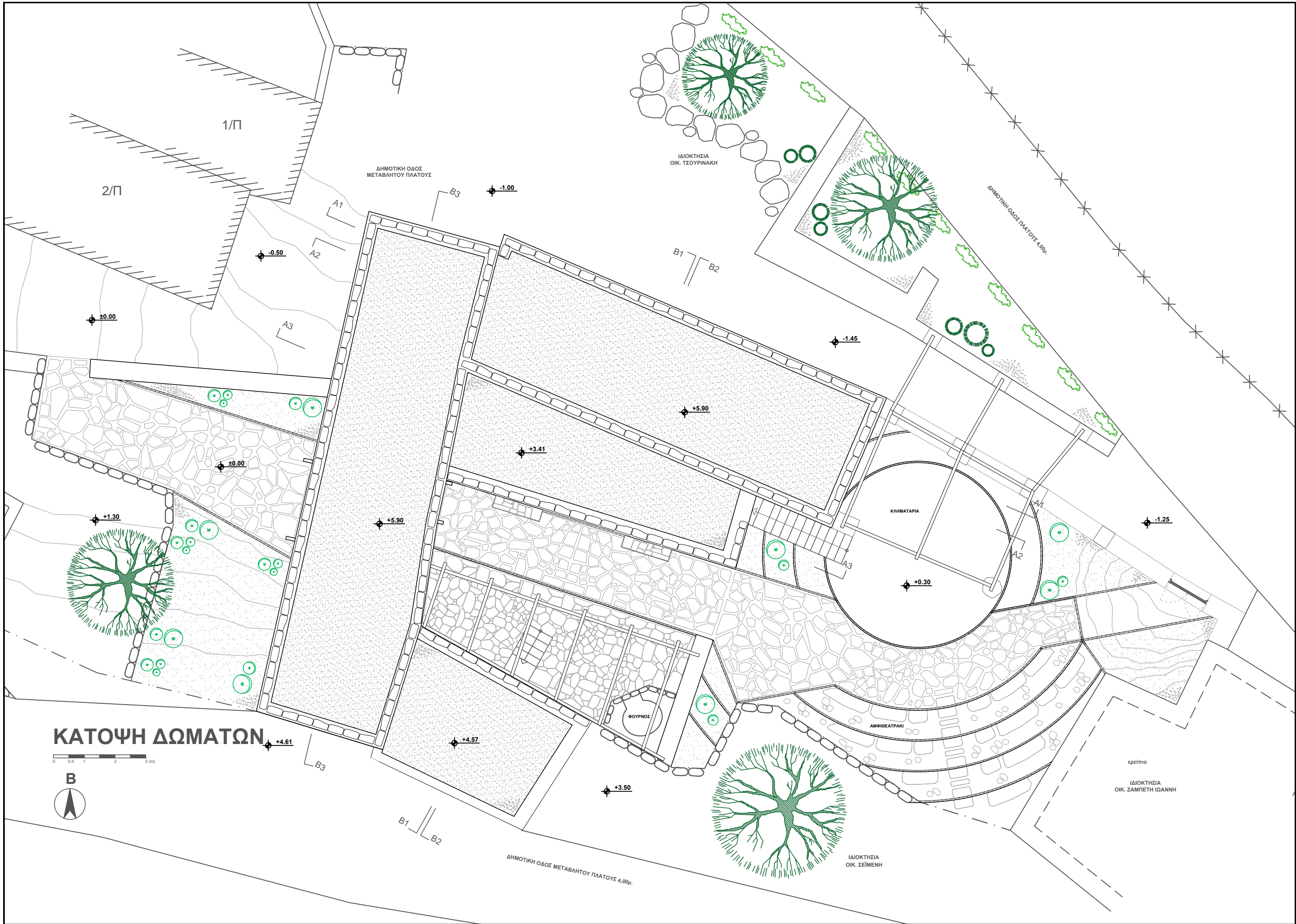

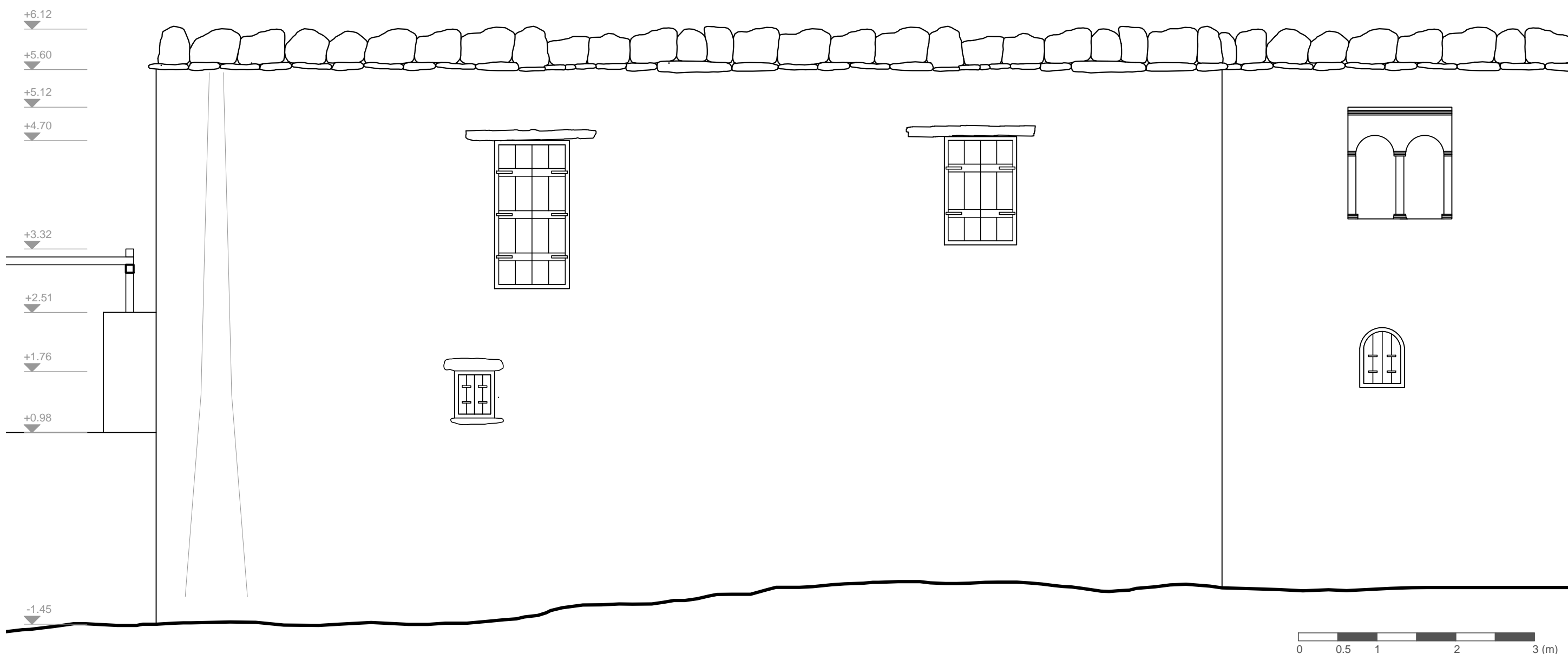
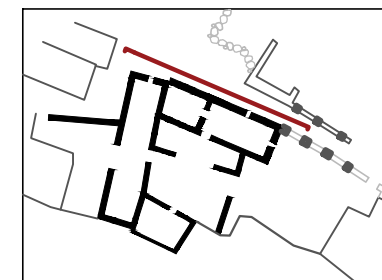

ΚΑΤΟΨΗ ΔΩΜΑΤΩΝ

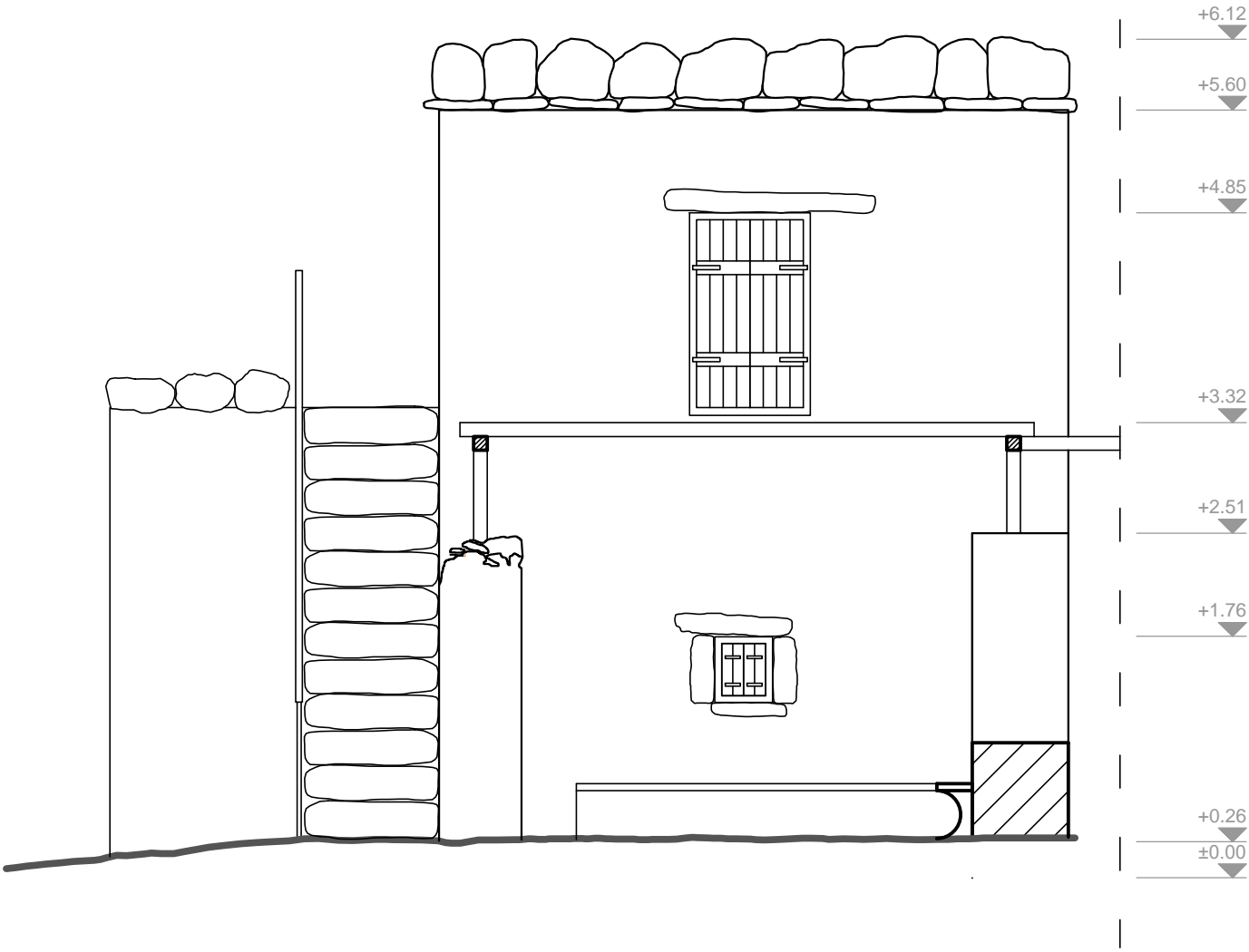
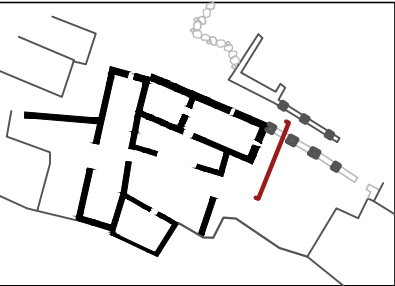
0 0.5 1 2 3 (m)

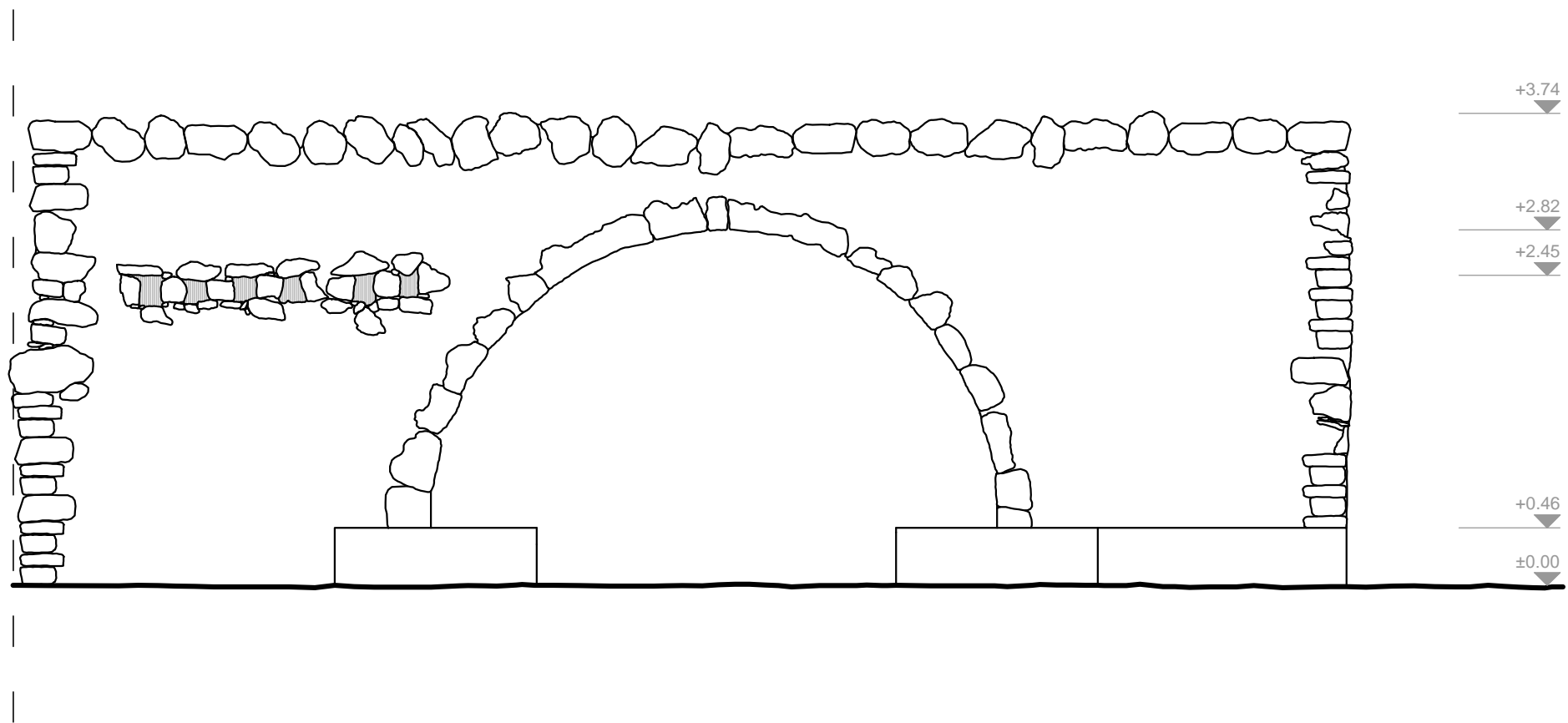
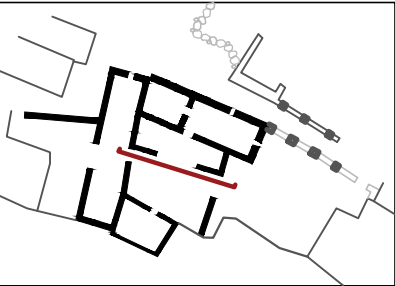

ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

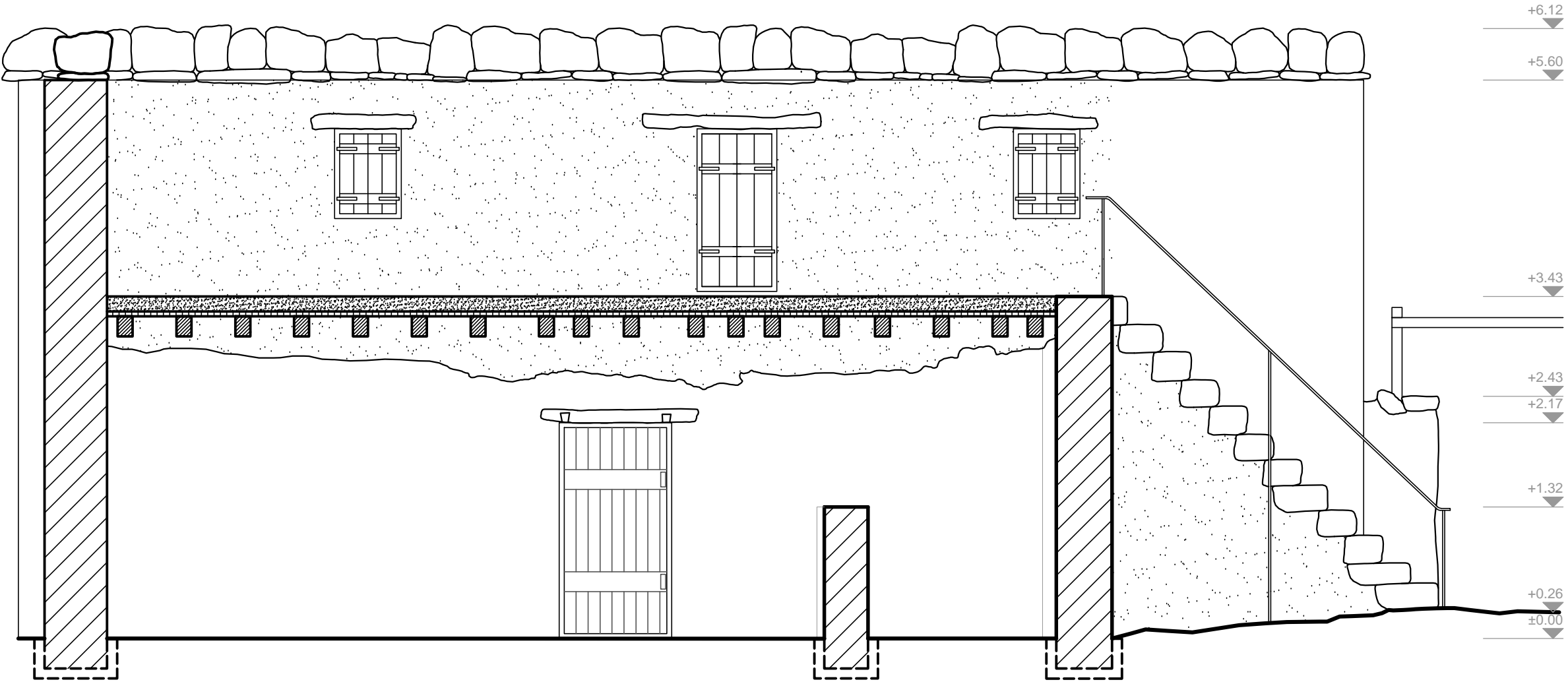
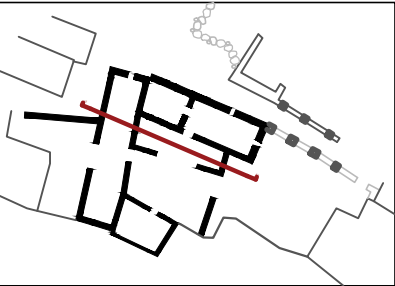

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ

TOMH A4-A4' - KAMAPA

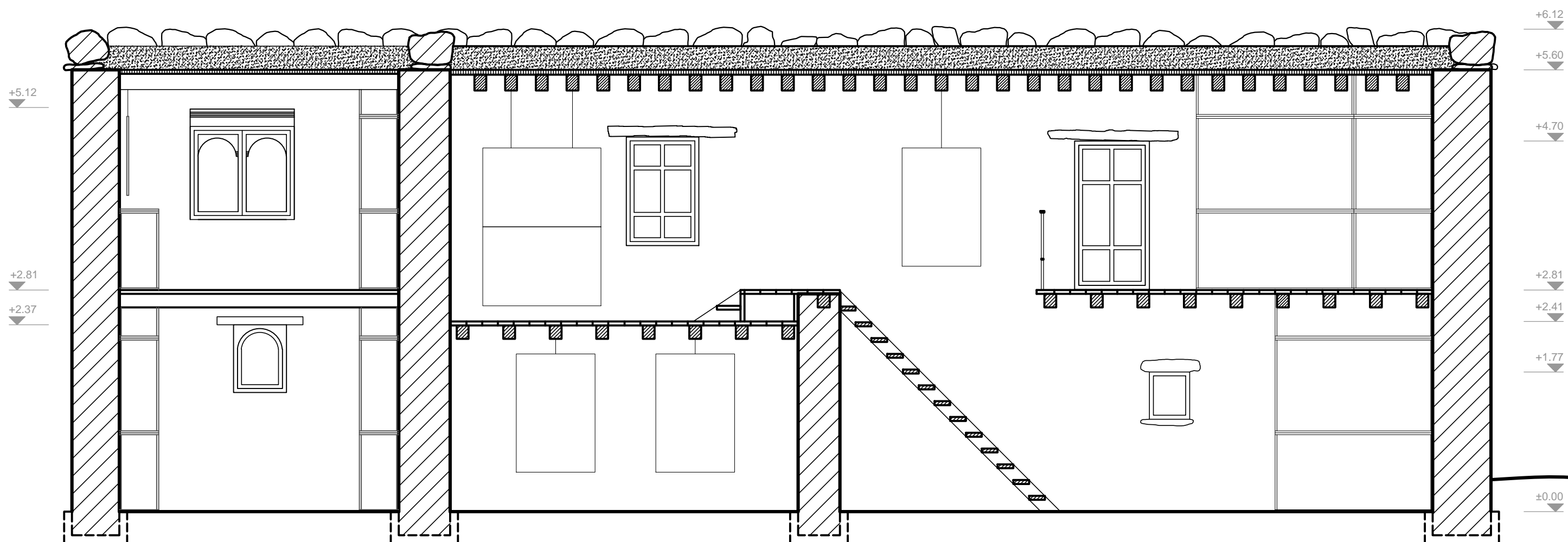
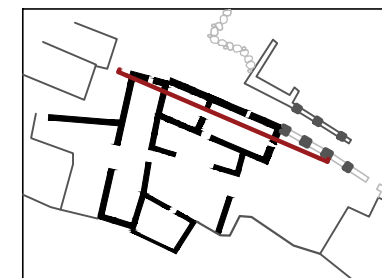

- Νέο κονίαμα βασισμένο στο αρχικό - Μικρή χρωματική διαφοροποίηση
- Υφιστάμενο συντηρημένο κονίαμα
- Πατημένο χώμα

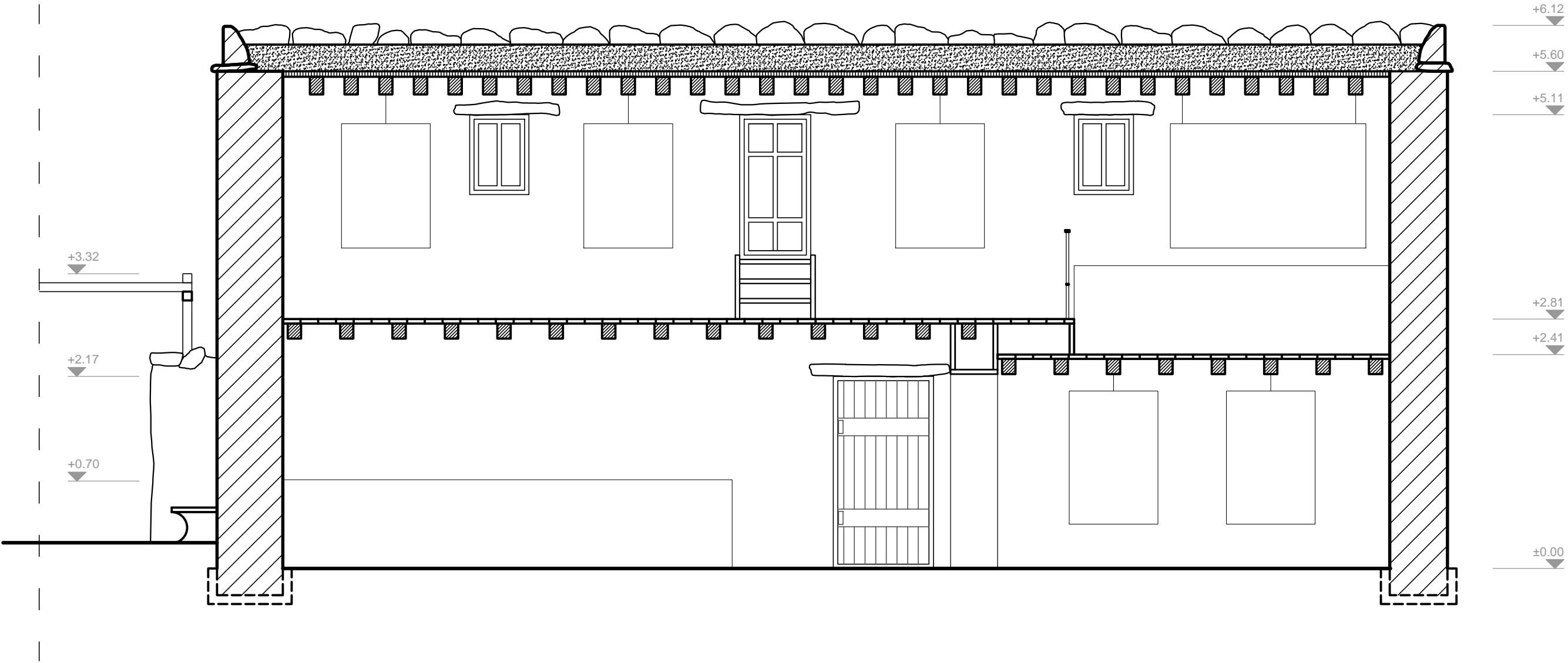
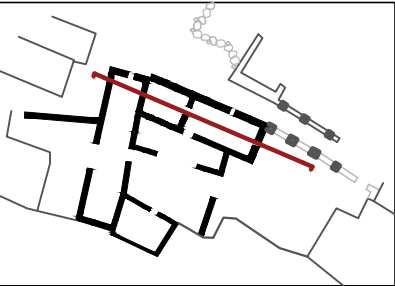

TOMH A3-A3'

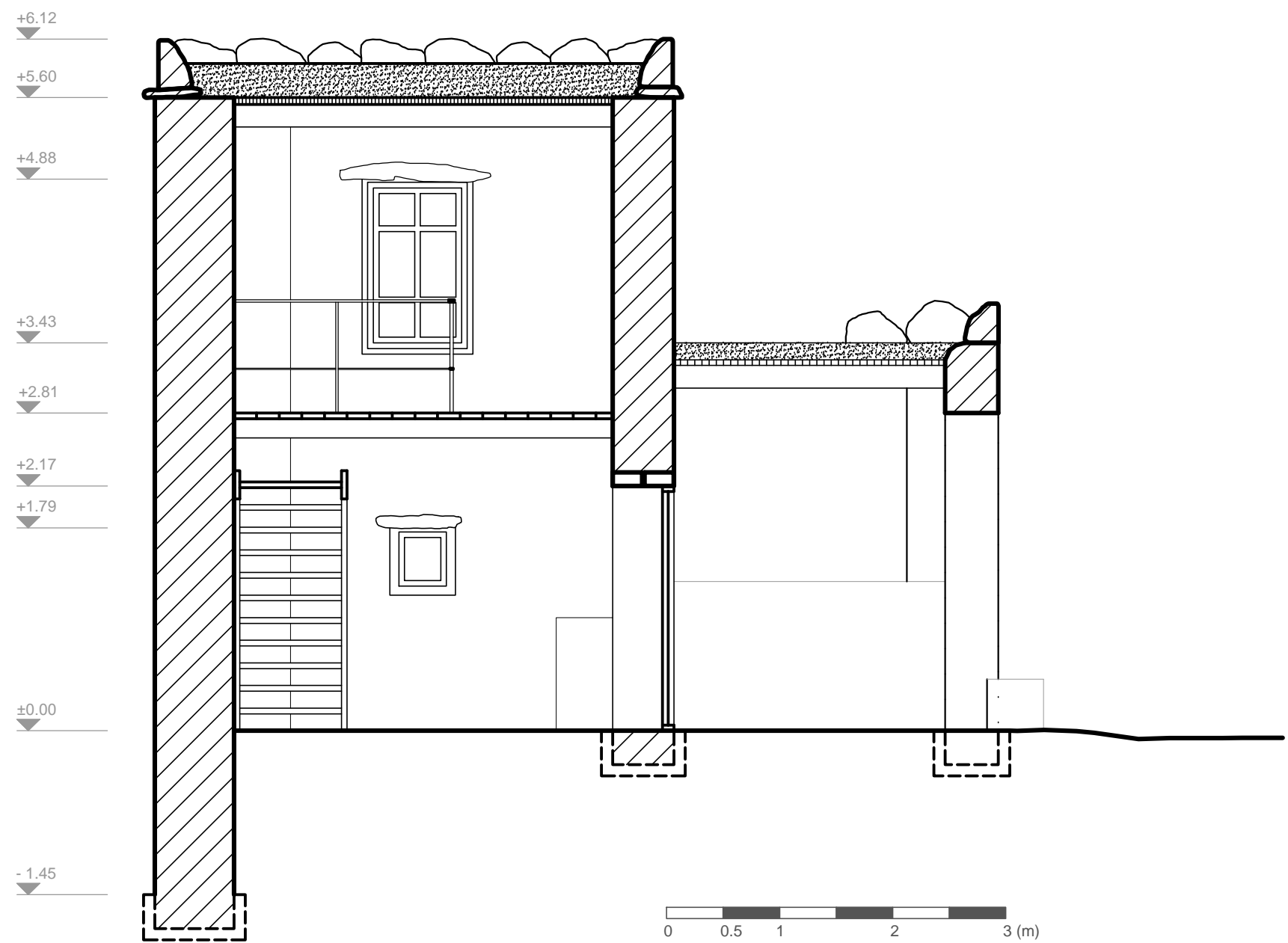
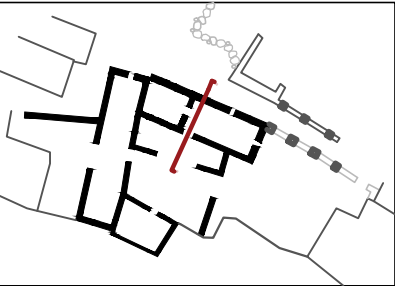

TOMH A1-A1'

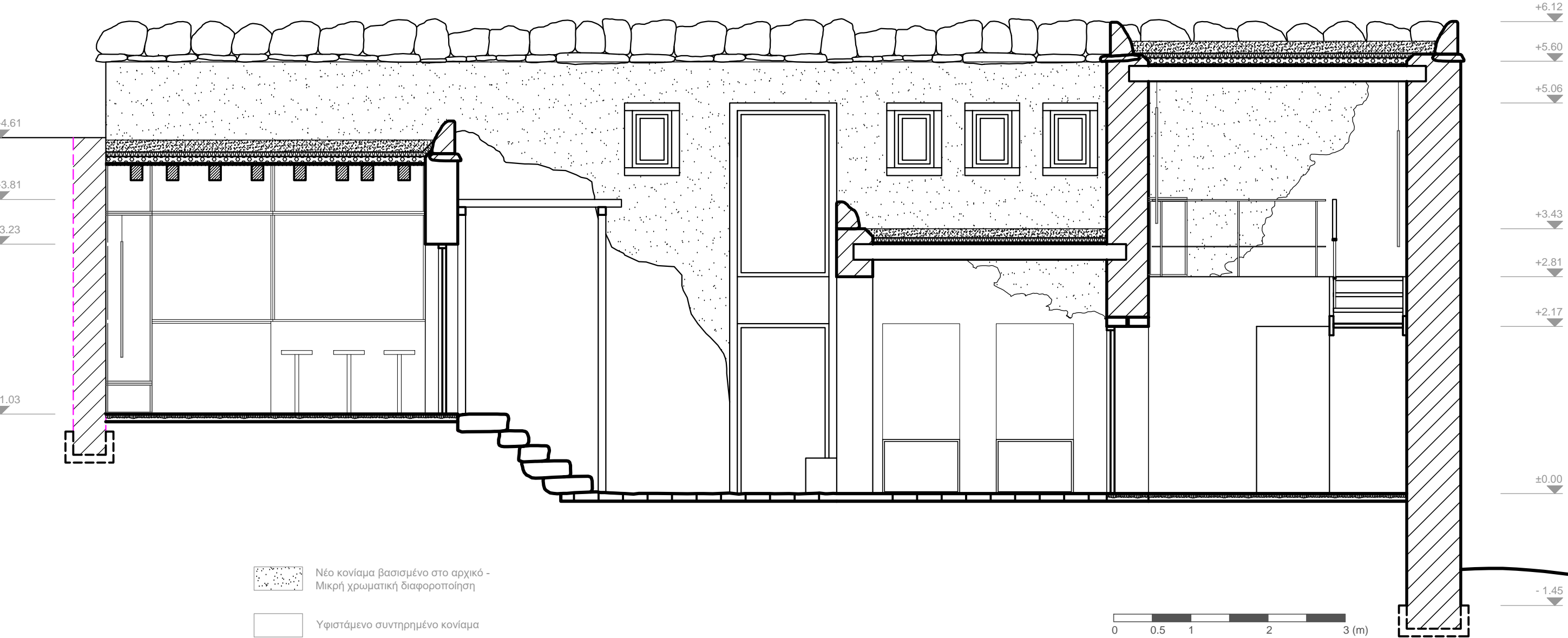
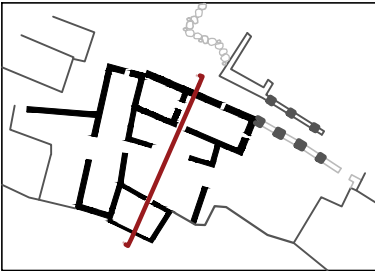

TOMH A2-A2'

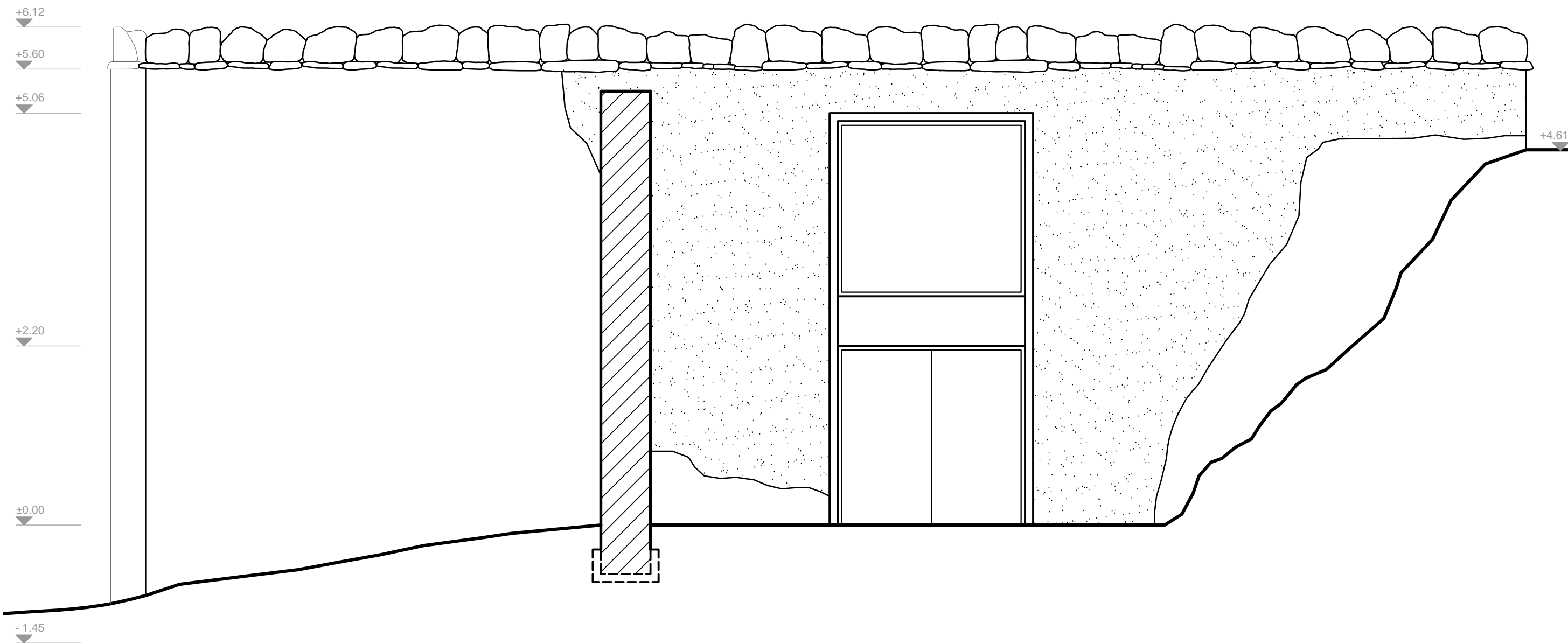
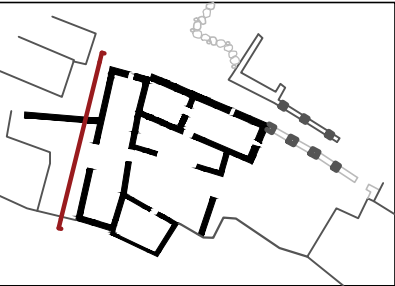

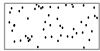

TOMH B2-B2'

TOMH B1-B1'

- Νέο κονίαμα βασισμένο στο αρχικό - Μικρή χρωματική διαφοροποίηση
- Υφιστάμενο συντηρημένο κονίαμα

ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ

ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΕΣ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ

Αρχική κατασκευή δώματος

Νέα Λεπίδα*

(Συντήρηση κάθε χρόνο: στρώνουν νέα λεπίδα. Πολλές φορές πάχος δώματος 30-35 cm)

Λεπίδα ή δωματοχώμα

(Στρώμα από ειδικό χώμα αργλικής σύστασης με θερμομονωτικές και στεγανές ιδιότητες πάχους 10-15 cm)

Πηλορόδωμα

(Πρώτο χώμα ισοπέδωσης 5-10cm - κοινό χώμα)

Φουντώματα

(ξεροί θάμνοι, αστυβίδες ή σφάκες)

Φιαλώματα ή προφίλια / Καλάμια ή σανίδες

(σκίζες, ξύλα διατομής 5-10 cm, μήκος ποικίλει - Σε πιο προσεγμένες κατασκευές αντί για σκίζες βάζουν κανονικές πλανισμένες σανίδες ή σχιστόπλακες)

Ματσιπέτι

(Σειρά από αργούς λίθους στέψης, όπου εγκιβωτίζεται όλο το δώμα)

Στέψη - Κάτω πέτρες

Ξύλινα Δοκάρια

(δοκάρια, τράβες, μεσοδόκια χοντρά κλαδιά ή κορμοί διαμέτρου 10-20 cm και μήκους 2,50-3,00μ. Τοποθετούνται σε απόσταση 20-40 cm)

Φέρουσα Λιθοδομή

(Σκληρός σταχτής ασβεστόλιθος)

0 5 10 20 30 (cm)

Νέα κατασκευή δώματος

Στρώση χώματος πάχους 10-15cm

Διαχωριστικό φίλτρο συγγράτησης χώματος - Γεωύφασμα

Αποστραγγιστική στρώση πάχους 5cm/ Αποστραγγιστική μεμβράνη

(Πάχους 5-25cm, αναλόγως του τύπου του κήπου)

Στεγανοποιητική στρώση

(Ασφαλτικές μεμβράνες - ασφαλτόπανα)

Σανίδες (σταθερό υπόβαθρο ασφαλτόπανου)

(Πλανισμένες σανίδες διατομής 5 cm)

Θερμομόνωση

(Θερμομονωτική στρώση πάχους 5cm)

Φράγμα υδρατμών

Σανίδες

(Πλανισμένες σανίδες διατομής 5 cm)

Ματσιπέτι

(Σειρά από αργούς λίθους στέψης, όπου εγκιβωτίζονται τα υλικά του δώματος)

Στέψη - Κάτω πέτρες

Ξύλινα Δοκάρια

(διαμέτρου 20cm και μήκους 3,60μ. Τοποθετούνται σε απόσταση 60 cm)

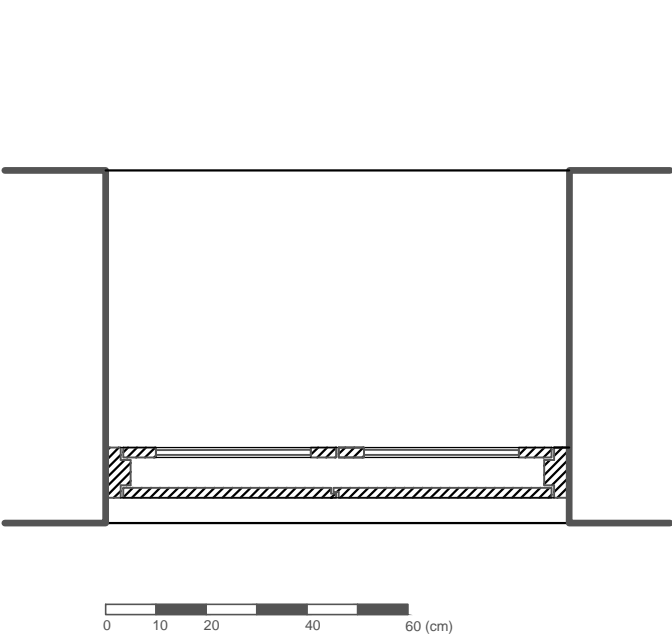
Φέρουσα Λιθοδομή

(Σκληρός σταχτής ασβεστόλιθος)

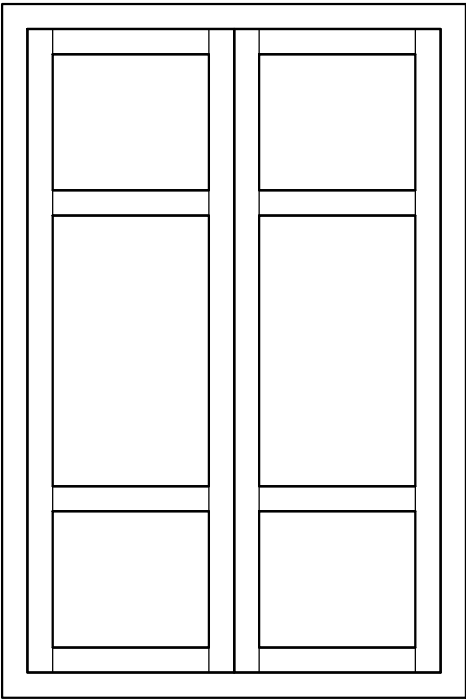
0 5 10 20 30 (cm)

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΑΝΟΙΓΜΑΤΩΝ

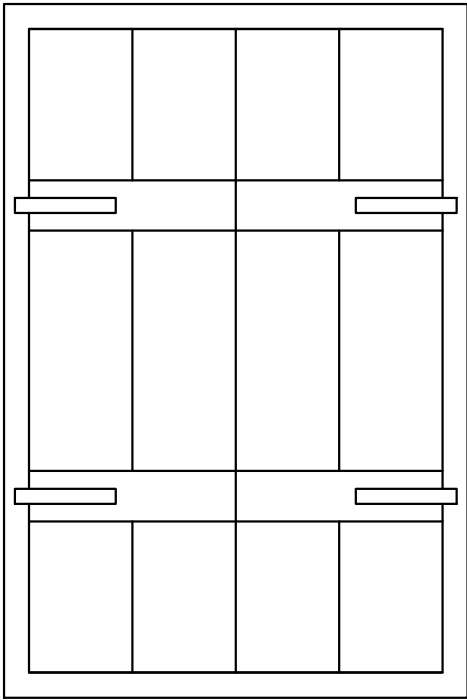
Ενδεικτικό παράθυρο ορόφου οικίας Σειμένη

ΚΑΤΟΨΗ

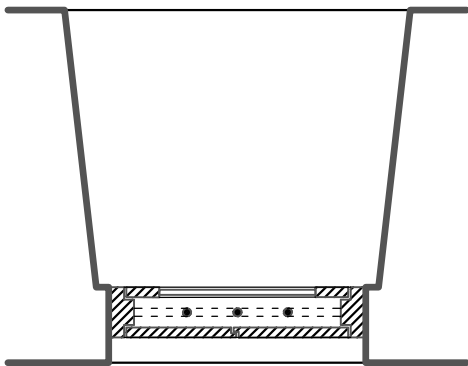

ΟΨΗ ΜΕ ΤΖΑΜΙΑ

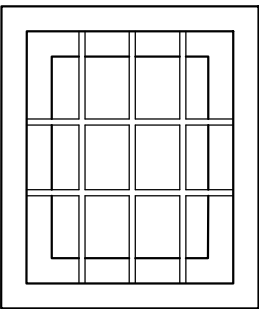

ΟΨΗ ΜΕ ΠΑΡΑΘΥΡΟΦΥΛΛΑ

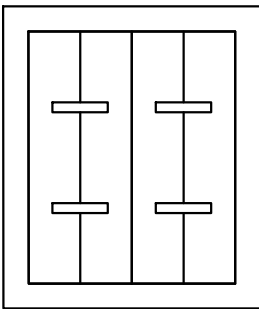
Ενδεικτικό παράθυρο ισογείου οικίας Σειμένη

ΚΑΤΟΨΗ

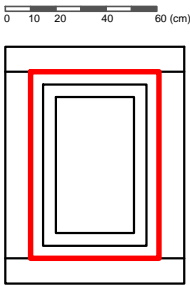
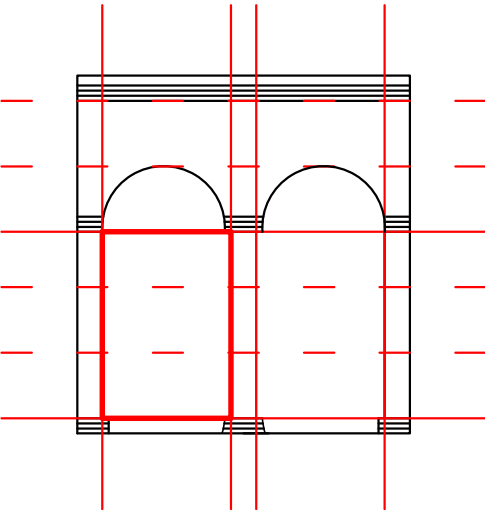

ΟΨΗ ΜΕ ΤΖΑΜΙΑ ΚΑΙ ΣΙΔΕΡΙΕΣ

ΟΨΗ ΜΕ ΠΑΡΑΘΥΡΟΦΥΛΛΑ

ΝΕΑ ΠΑΡΑΘΥΡΑ ΕΝΕΤΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ
(βασισμένα στις διαστάσεις του δίλοβου παραθύρου)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξένη Βιβλιογραφία

- Gerola, G., (1906). *Monumenti Veneti dell' Isola di Creta, Volume I*. Venezia: R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti.
- Gerola, G., (1908). *Monumenti Veneti dell' Isola di Creta, Volume 2*. Venezia: R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti.
- Gerola, G., (1917). *Monumenti Veneti dell' Isola di Creta, Volume 3*. Venezia: R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti.
- Gerola, G., (1932). *Monumenti Veneti dell' Isola di Creta, Volume 4*. Venezia: R. Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Rapoport A. (1976). *Ανώνυμη αρχιτεκτονική και πολιτιστικοί παράγοντες*. Αθήνα: Εκδ. Αρχιτεκτονικών Θεμάτων.
- Βαλλιάνος Χ., Κόκκορη Σ. (1987). *Κρητική παραδοσιακή αρχιτεκτονική: Οικισμοί και μνημεία της Δυτικής Μεσαράς, τα ανοίγματα στο κρητικό σπίτι (Ν. Ηρακλείου)*. Βώροι: Μουσείο κρητικής εθνολογίας, Κέντρο Ερευνών, Επιμορφωτικά προγράμματα Υπουργείου πολιτισμού Ευρωπαϊκού κοινωνικού ταμείου. (αρχείο βιβλιοθήκης Χανίων)
- Βασιλειάδης Δ. (1983). *Το κρητικό σπίτι*. Αθήνα: Εστία
- Δημακόπουλος Ι. (2001). *ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΟΥ ΡΕΘΕΜΝΟΥ. Συμβολή στην μελέτη της αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής της Κρήτης του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα (Β' έκδοση)*. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού. (Α' έκδοση: 1977)
- Ζαγορησίου Μ.Γρ. (1996). *Λαϊκή αρχιτεκτονική στην Κρήτη*. Αθήνα: Μουσείο Μπενάκη.
- Καραδέδος Γ. (2009). *Ιστορία και Θεωρία της Αποκατάστασης*. Θεσσαλονίκη: Μέθεξις.
- Λασσιθιωτάκης Κ. (1957). *Σφακιανά σπίτια. Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΑ', σελ.171-199*. Ηράκλειο: Εκδ. Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικογένεια Α. Γ. Καλοκαιρινού.
- Λασσιθιωτάκης Κ. (1958). *Συμπλήρωμα στα «Σφακιανά σπίτια»*. Κρητικά Χρονικά, τόμος ΙΒ', σελ.435-444. Ηράκλειο: Εκδ. Ε.Κ.Ι.Μ. & Οικογένεια Α. Γ. Καλοκαιρινού.
- Μαλλούχου – Tufano Φ. (2015). *Προστασία και διαχείριση μνημείων – Ιστορικές και Θεωρητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: εκδ. Σύνδεσμος ακαδημαϊκών ελληνικών βιβλιοθηκών.
- Μουτσόπουλος Ν. (1993). *ΕΛΛΑΔΑ. Βαλκανική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική*, σελ.347-406. Αθήνα: Μέλισσα.
- Μποζινέκη - Διδώνη Π. (1984). *ΚΡΗΤΗ*. Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική – Δωδεκάνησα και Κρήτη*, τόμος 3, σελ.214-284. Αθήνα: Μέλισσα.
- Παπαϊωάννου Κ., Δημητσάντου-Κρεμέζη Αικ., Φινέ Μ. (2001). *Το παραδοσιακό σπίτι στο Αιγαίο: Η γενική αρχιτεκτονική διάρθρωσή του και η τυπολογία της μέσα από αντιπροσωπευτικά σχέδια*. Αθήνα: Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή.
- Σκουτέλης Ν. (2003). *ΚΡΗΤΗ*. Φιλιππίδης Δ. (επιμ.), *Νησιά του Αιγαίου – Αρχιτεκτονική*, σελ.160-182. Αθήνα: Μέλισσα.
- Σκουτέλης Ν. (2020). *Τα σχήματα των οικισμών - οι τύποι της κατοικίας*. Σκουτέλης Ν. (επιμ.), *ΚΡΗΤΗ: Οι οικισμοί της υπαίθρου*, σελ.122-165. Χανιά: Εκδόσεις Πολυτεχνείου Κρήτης.
- Σπανάκης Στ. (1993). *Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων (Μητρώον των Οικισμών)*, τόμος Α'. Ηράκλειο: Γραφικές Τέχνες Γ. Δετοράκης.
- Σπανάκης Στ. (1993). *Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων (Μητρώον των Οικισμών)*, τόμος Β'. Ηράκλειο: Γραφικές Τέχνες Γ. Δετοράκης.
- Τζελέπης Π.Ν. (1977). *Λαϊκή Ελληνική Αρχιτεκτονική*. Αθήνα: Θεμέλιο.

- Τζώνος Π. (2013). *Μουσείο και Μουσειακή Έκθεση: Θεωρία και Πρακτική*. Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Μουσειολογία”, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Εντευκτηρίου.

Διπλωματικές – Πτυχιακές & Ερευνητικές εργασίες

- Ελισάβετ Κανάκη, Άρτεμις Τζώρτσου, "Αναβιώνοντας το σφακιανό τοπίο: πρόταση αποκατάστασης του εγκαταλελειμμένου οικισμού Κολοκάσια", Διπλωματική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, Ελλάδα, 2020 <https://doi.org/10.26233/heallink.tuc.85368>
- Ευλαμπία Κουτσουπάκη, "Η αποκατάσταση της Villa Trevisan στο Κόκκινο Μετόχι Κισάμου", Μεταπτυχιακή Διατριβή, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, Ελλάδα, 2020 <https://doi.org/10.26233/heallink.tuc.85231>
- Μαρία-Χριστίνα Παπαλέξη, "Ο οικισμός της Αγίας Ρουμέλης Σφακίων, μια ιστορική και αναλυτική προσέγγιση", Ερευνητική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, Ελλάδα, 2017 <https://doi.org/10.26233/heallink.tuc.73096>
- Βασιλεία-Διονυσία Ραφτομανίκη, "Κρητική λαϊκή αρχιτεκτονική: ζητήματα οικονομικής αυτάρκειας", Ερευνητική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, Ελλάδα, 2014 <https://doi.org/10.26233/heallink.tuc.24454>
- Ευσταθία Ασημάκη, "Δίκτυο Οθωμανικών οχυρώσεων του 19ου αιώνα", Ερευνητική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, Ελλάδα, 2014 <https://doi.org/10.26233/heallink.tuc.18611>

Διαδικτυακές πηγές

- Νινιού - Κινδελή Β., Τσίγκου Α., *Ανώπολις Σφακίων: Ιστορικό – Περιγραφή*, http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=15821
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020.
- Δήμος Σφακίων, <http://sfakia.gr/travel/el/>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Δήμος Σφακίων, *Ανώπολη*, <http://sfakia.gr/travel/el/guide/villages/17-anopolis>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Ανώπολη Σφακίων,
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BD%CF%8E%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B7_%CE%A3%CF%86%CE%B1%CE%BA%CE%AF%CF%89%CE%BD
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Πολυράκης Γ. (2018). Η Θυμιανή Παναγία στην Επανάσταση του 1821.
<https://www.haniotika-nea.gr/i-thimiani-panagia-stin-epanastasi-tou-1821/>
Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2020
- Ανδρική Α. (2020). Ιανουάριος 1897: Οι σφαγές στην Κρήτη και η πυρπόληση των Χανίων με την ανοχή των Ευρωπαίων που... πόζαραν στα ερείπια!,
<https://www.candiadoc.gr/2020/01/19/i-sfages-stin-kriti-ke-i-pyrpolisi-ton/>
Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2020
- Εικόνες και χάρτες από την ιστοσελίδα και την εφαρμογή Google Earth Pro,
<https://earth.google.com/web/>
- Εικόνες και χάρτες από Bing maps, <https://www.bing.com/maps>
- Antreas P. Hatzipolakis, (2009). *Βενετσιάνικο σπίτι στην Ανώπολη*. Πλήρης καταχώρηση:
<https://anopolis72000.blogspot.com/2009/09/blog-post.html>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020

- Hatzipolakis Antr. (2015). *Αρχαίοι Ανωπολίτες*, <http://anopolis72000.blogspot.com/2015/04/blog-post.html>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- 23 Ιουλίου 1903: Ο Γεώργιος Σεϊμένης από την Ανώπολη Σφακίων, είναι ο πρώτος νεκρός του Μακεδονικού Αγώνα, (2019). <https://e-mesara.gr/23-ioulioy-1903-o-georgios-seimenis-aro-tin-anopoli-sfakion-einai-o-protos-nekros-toy-makedonikoy-agona/>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Οι πύργοι των Κουρμούληδων στον Κουσέ, <https://e-mesara.gr/oi-pyrgoi-ton-kourmoylidon-ston-koyse-2/>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Οι πύργοι των Κουρμούληδων στον Κουσέ, <https://www.cretanbeaches.com/el/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%82/%CF%86%CF%81%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BA%CE%AC%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7/%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7/%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BC%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B7%CE%B4%CF%89%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%AD-%CF%86%CE%B1%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%CF%82>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Το Μέγαρο των Μοδινών στην Ροδιά, <https://www.cretanbeaches.com/el/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%82/%CF%86%CF%81%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BA%CE%AC%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7/%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CF%80%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7/%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CE%AD%CE%B3%CE%B1%CF%81%CE%BF-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%BD%CF%8E%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%81%CE%BF%CE%B3%CE%B4%CE%B9%CE%AC>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- ΕΝΕΤΙΚΗ ΕΠΑΥΛΗ ΚΑΛΛΕΡΓΗΔΩΝ ΣΤΗΝ ΡΟΔΙΑ - ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ, (2012), https://www.kritipoliskaihorio.gr/2012/07/blog-post_4882.html
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Ενετική Έπαυλη των Καλλέργηδων στη Ροδιά Ηρακλείου: Ένα μοναδικό μνημείο (2019). <https://cretablog.gr/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%AD%CF%80%CE%B1%CF%85%CE%BB%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B7%CE%B4%CF%89%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%81%CE%BF/>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020

- Οδοιπορικό στα κάστρα της Κρήτης (Γ' Μέρος) (2012). http://history-pages.blogspot.com/2012/10/blog-post_5232.html
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Η Αρχιτεκτονική του Κρητικού Σπιτιού,
<http://www.cretanethnologymuseum.gr/imke/html/gr/50300.html>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Ανοίγματα του Κρητικού Σπιτιού,
<http://www.cretanethnologymuseum.gr/imke/html/gr/50400.html>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Κρητική Λαϊκή Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Δήμος Ανωγείων,
<http://www.anogeia.gr/tradition/local-architecture/local-architecture.html>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Αρακαδάκη Μ. (2015). *Διαχρονική Προσέγγιση στην Αρχιτεκτονική του Ελληνικού Χώρου Τυπολογία – Συγκριτική Μορφολογία*. «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης», Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», συγχρηματοδότηση Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικών πόρων,
https://opencourses.auth.gr/modules/document/file.php/OCRS471/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/05_%CE%91.pdf
Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2020
- Σκουτέλης Ν., *Η γεωμορφολογία της Κρήτης στη συγκρότηση των παραδοσιακών οικισμών*, 11ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ, https://www.ruralcrete.gr/wp-content/uploads/2019/12/%CE%A3%CF%85%CE%BD_%CE%9A%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C_%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%AF%CE%9A%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%82.pdf
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Σκουτέλης Ν., Βιτωράκης Β., Καραμήτρου Α., Ραάτ Κάρ., *Πολιτιστικό τοπίο και φύση, φορέας νέων δικτύων επίσκεψης στον Δήμο Σφακίων*, https://www.ruralcrete.gr/wp-content/uploads/2019/12/%CE%A3%CF%85%CE%BD_%CE%9C%CE%AD%CF%84%CF%83%CE%BF%CE%B2%CE%BF_%CE%A3%CF%86%CE%B1%CE%BA%CE%B9%CE%AC_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%AF%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%86%CF%8D%CF%83%CE%B7_2016.pdf
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Παρατηρητήριο Υπαίθρου Κρήτης, <https://www.ruralcrete.gr/>
- ΤΕΛΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΩΝ, ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ, ΑΠΟΦΑΣΗ ΕΔΠ 20/27-3-2019,
<https://www.anher.gr/documents/telikos%20pinakas%20apotelesmatwn%20ypodrasis%20%2019.2.4.5.pdf>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Αγροτικό Μουσείο Μενελάου Παρλαμά, <https://www.historical-museum.gr/gr/content/agrotiko-mouseio-menelaou-parlama>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Το Σπίτι του Βοσκού. Επίσημη ιστοσελίδα. <https://www.tospititouvoskopou.gr/>
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Βασιλάκη Ελ., *Το Σπίτι του Βοσκού στο Κρανιώτικο Αόρι που σε μυεί στη ζωή των Μυλοποταμιτών κτηνοτρόφων*, https://www.e-storieskritis.gr/2017/10/blog-post_68.html
Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020
- Μουσείο – Σπίτι Βοσκού, <http://dora.org.cy/ksenagisi/ti-na-deite/mouseio-spiti-tou-voskopou/>

Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020

- 20 θεματικά μουσεία της Κύπρου που αξίζει να επισκεφτείς (2017).
<https://www.checkincyprus.com/article/26582/20-thematika-moyseia-tis-kyproy-poy-axizei-na-episkefteis>

Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020

- Τρυπώσαμε στο Μουσείο του Βοσκού (2017),
<https://www.checkincyprus.com/article/22283/tryposame-sto-moyseio-toy-voskov>

Τελευταία πρόσβαση: 19/08/2020

- Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας Βώρων,
<http://www.cretanethnologymuseum.gr/imke/html/gr/604.html>

Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2020

- Μουσείο Κρητικής Εθνολογίας στους Βώρους,
<https://www.cretanbeaches.com/el/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%82/%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CF%82/%CE%BB%CE%B1%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%B4%CE%BF%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AC-%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%B1/%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%BA%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B2%CF%8E%CF%81%CE%BF%CE%B9>

Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2020

- Σχέδια από το αρχείο Φλωρεντίνης Καλούτση,
<https://www.ggb.gr/sites/default/files/basic-page-files/%ce%a5%ce%a6%ce%91%ce%9d%ce%a4%ce%99%ce%9a%ce%97%20007%20%ce%a3%ce%a7%ce%95%ce%94%ce%99%ce%91%20%ce%91%ce%a0%ce%9f%20%ce%a4%ce%9f%20%ce%91%ce%a1%ce%a7%ce%95%ce%99%ce%9f%20%ce%a6%ce%9b%ce%a9%ce%a1%ce%95%ce%9d%ce%a4%ce%99%ce%9d%ce%97%ce%a3%20%ce%9a%ce%91%ce%9b%ce%9f%ce%a5%ce%a4%ce%a3%ce%97.pdf>

Τελευταία πρόσβαση: 20/12/2020

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Οι εικόνες που αναφέρονται ότι είναι από το “προσωπικό αρχείο”, διευκρινίζεται ότι είναι:
  - Φωτογραφικό υλικό υφιστάμενης κατάστασης κτιρίου (Οκτώβριος και Δεκέμβριος 2018, Αύγουστος και Νοέμβριος 2019) από το προσωπικό αρχείο της συντάξασας, στο πλαίσιο επιτόπιας φωτογραφικής τεκμηρίωσης.
  - Φωτογραφικό υλικό υφιστάμενης κατάστασης παρεμφερών κτιρίων σε άλλα χωριά της Κρήτης, καθώς και Μουσείου Αγροτικής Ζωής Πισκοπιανού (Σεπτέμβριος 2019) από το προσωπικό αρχείο της συντάξασας, στο πλαίσιο επιτόπιας φωτογραφικής τεκμηρίωσης.
2. Στις εικόνες που υπάρχουν παραπάνω από μία φωτογραφίες ή σχέδια σε σειρά, και οι αντίστοιχες πηγές αναφέρονται από αριστερά προς τα δεξιά αντίστοιχα σε σειρά.

**Αρχιτεκτονική Τεκμηρίωση και Πρόταση Αποκατάστασης και Επανάχρησης
Οικίας Σεϊμένη στην Ανώπολη Σφακίων**

-
Restoration of the Seimeni house in Anopolis- Sfakia

